

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Alanında Modern Çalışmalar

Editör: Doç. Dr. Hasan Bardakçı

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Alanında Modern Çalışmalar

Editör:

Doç. Dr. Hasan Bardakçı

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şhitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Alanında Modern Çalışmalar

Editör: Doç. Dr. Hasan Bardakçı

Language: Turkish-English

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5757-24-1

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub890>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Bardakçı, H. (ed) (2025). *Uluslararası Ticaret ve Lojistik Alanında Modern Çalışmalar*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub890>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Ön Söz

Bu kitap, uluslararası ticaret ve lojistik alanında güncel ve modern çalışmaları bir araya getiren kapsamlı bir eserdir. Kitap, hem enerji ve ticaret krizlerinin analizlerini hem de ülkeler arasındaki ihracat ilişkilerini ve karşılaştırmalı üstünlükleri ele almaktadır. Başak Gül Akar ve İlker İbrahim Avşar tarafından kaleme alınan “Sıvılaştırılmış Doğal Gaz İhracatının Kilit Oyuncuları: Bir Kümele Analizi” bölümü, LNG piyasasında stratejik aktörleri ve küresel ticaretin dinamiklerini derinlemesine incelemektedir. Fatime Nas’ın “1973 Petrol Krizi ve Uluslararası Ticaret Açısından Doğurduğu Sonuçlar” çalışması, enerji krizlerinin küresel ticaret üzerindeki etkilerini tarihsel ve ekonomik boyutlarıyla sunmaktadır. Muhammed Fatih Aydemir’in “Türkiye ve Vietnam’ın İhracat Benzerliği ve Karşılaştırmalı Üstünlükleri” bölümü, iki ülkenin küresel pazardaki konumlarını karşılaştırmalı analizlerle ele almaktadır. Başak Gül Akar’ın “A Research on the Importance of Renewable Energy: The Case of the Next-11” çalışması, yenilenebilir enerji alanındaki fırsatlar ve ticari potansiyeller üzerine odaklanmaktadır. Son olarak, Emrullah Bardakçı’nın “Küresel Tedarik Zincirlerinin Yeniden Şekillenmesinde Ticari Diplomasi ve Türkiye’nin Çok Kutuplu Dünyadaki Rolü” başlıklı bölümü, Türkiye’nin çok kutuplu dünyada lojistik ve ticari diplomasi bağlamındaki rolünü değerlendirmektedir. Bu eser, akademisyenler, politika yapımcılar ve uluslararası ticaret ile lojistik profesyonelleri için değerli bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

İçindekiler

Ön Söz

iii

Bölüm 1

Sıvılaştırılmış Doğal Gaz İhracatının Kilit Oyuncuları: Bir Kümeleme Analizi 1

Başak Gül Akar

İlker İbrahim Ayrıar

Bölüm 2

1973 Petrol Krizi ve Uluslararası Ticaret Açısından Doğurduğu Sonuçlar 17

Fatime Nas

Bölüm 3

Türkiye ve Vietnam'ın İhracat Benzerliği ve Karşılaştırmalı Üstünlükleri:
Küresel Ticarete Karşılaştırmalı Bir Analiz 37

Muhammed Fatih Aydemir

Bölüm 4

A Research on the Importance of Renewable Energy: The Case of the
Next-11 67

Başak Gül Akar

Bölüm 5

Küresel Tedarik Zincirlerinin Yeniden Şekillenmesinde Ticari Diplomasi ve
Türkiye'nin Çok Kutuplu Dünyadaki Rolü 83

Emrullah Bardakçı

Sıvılaştırılmış Doğal Gaz İhracatının Kilit Oyuncuları: Bir Kümeleme Analizi

Başak Gül Akar¹

İlker İbrahim Avşar²

Özet

Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG), son yıllarda küresel enerji ticaretinde önemli bir yer edinmiştir. LNG, doğal gazın sıvı hale getirilerek taşınabilirliğinin artırılması sayesinde, özellikle uzak mesafelerdeki ülkelere enerji tedariki sağlamak için kritik bir seçenek haline gelmiştir. Ülkeler açısından, LNG'nin ekonomik, güvenli ve sürdürülebilir bir enerji kaynağı olarak önemi giderek artmaktadır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, LNG'yi enerji güvenliğini artırmak, ithalat bağımlılığını azaltmak ve çevresel hedeflere ulaşmak için stratejik bir araç olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda yapılan bu araştırma, LNG ihracatındaki ülke kümelenmelerinin anlaşılmasının, küresel enerji dinamiklerini daha iyi kavrayabilmek için hayati bir katkı sağladığını ortaya koymaktadır. LNG ticaretine dair yapılan bu analizler, ülkelerin birbirleriyle olan ticaret ilişkilerini, enerji arz güvenliğini ve ekonomik etkileşimlerini derinlemesine incelemek adına önemli bir literatür boşluğunu doldurmaktadır. Sonuç olarak, yapılan analizler, Avustralya ve ABD'nin LNG ihracatında benzersiz bir konumda olduklarını göstermektedir. Bu bulgular, politika yapıcılarına LNG'nin uluslararası enerji pazarındaki stratejik rolünü daha iyi anlayarak, ihracat stratejilerinde çeşitlilik ve yerel enerji kaynaklarının değerlendirilmesi yönünde önerilerde bulunabilirler. Ayrıca, LNG ticaretinin daha sürdürülebilir hale getirilmesi adına çevresel ve ekonomik düzenlemelerin güçlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

- 1 Assoc.Prof.Dr., Çukurova University, the Faculty of Kozan Business Administration, Adana, Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7258-4402>
- 2 Assist. Prof. Dr., Korkut Ata University, Bahce V.S., Osmaniye, Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2991-380X>

1.GİRİŞ

Doğal gazın uzun vadeli görünümü, fosil yakıtlar arasında en güçlü enerji türü olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, Uluslararası Doğal Gaz Ticaret Ağı'nda küresel ticaret kesintileri, büyük ihracatçıların arz miktarlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır ve ekonomilerin direnç ve toparlanma kapasiteleri kritik öneme sahiptir (Zhu ve ark., 2024). Son on yılda LNG için küresel talep iki katına çıkmış ve bu rolü nedeniyle de coğrafi olarak birbirinden uzak tedarikçiler ve müşteriler arasında esnek bir bağlantı sağladığı için LNG'nin küresel doğal gaz talebini karşılamada giderek daha önemli bir rol oynaması beklenmektedir (Vivoda, 2022). Ayrıca küresel karbon emisyonlarını azaltma çabaları kapsamında, sıvılaştırılmış doğal gaz temiz ve verimli bir enerji kaynağı olarak giderek daha fazla değer kazanmaktadır. Bu anlamda Chen ve ark. (2024), küresel açık deniz LNG ticaretinin büyümeye devam ettiğini, özellikle Avrupa ve Asya'nın ana pazarlar haline geldiğini ve bu pazarların payının %90'ını oluşturduğunu tespit etmişlerdir.

Casagrande ve Dallago (2025), LNG'nin yükselişinin ekonomik faktörlerden çok jeopolitik faktörler tarafından belirlendiği ve bu durumun kaya gazı devriminin Avrupa Birliği (AB)-Rusya ilişkilerine etkisine kadar uzandığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden bu yana, AB-Rusya gaz bağımlılığı temelden sarsılmıştır. Xiao ve ark. (2024)'un çalışmalarının da doğruladığı üzere, Rusya-Ukrayna çatışması, LNG akışlarının yönünü ve hacmini etkilemiştir. LNG'ye büyük ölçüde bağımlı ülkeler, LNG alım terminallerini genişletmeye ve LNG tedarik stratejilerini çeşitlendirmeye öncelik vermelidir. Bu anlamda AB yetkililerinin Rusya'dan gaz bağımlılığını aşamalı olarak ortadan kaldırmak için büyük miktarlarda LNG ithal etme stratejisi uyguladığı görülmektedir. Ana stratejik hedefler, uygun fiyatlarla enerji tedarikini güvence altına almak ve ortak pazarı korumaktır (Sassi, 2025). Munasser ve ark. (2024)' ait çalışmada da Avrupa'da artan enerji talebi, Ukrayna'daki devam eden çatışma nedeniyle Rusya ile gerginleşen siyasi ilişkilerle birleşince, Avrupa kıtasının önümüzdeki yıllarda alternatif enerji kaynakları aramaya ve Rusya'dan doğal gaz ithalatına olan bağımlılığını azaltmaya yöneldiği belirtilmektedir. Sonuçlar, Katar'ın Avrupa Birliği'ne yönelik Rus gaz arzında %50'ye varan bir kesintiye karşılık verebilecek kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir. Ancak boru hattı gazına kıyasla LNG'nin kolaylığı, piyasa oynaklığı ve LNG'ye özgü çeşitli maliyetler tarafından tehdit edilmektedir. Şu anda, LNG'nin büyük miktarda ithalatı enerji bağımlılığı ve maliyet sorununu çözmemiş, gaz arzı açığını tam olarak telafi etmemiş ve iklim gündeminin

güvenilirliğini tehdit etmektedir. Bu yönüyle LNG ithalatında dengelerin değişmemesi mümkün görünmemektedir (Vivoda, 2022).

Öte yandan, Avrupa Birliği'nin Rus gaz tedarikinden ayrılma kararının Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne Avrupa enerji piyasasında Rusya'nın yerini alma fırsatı sunduğu görülmektedir. Her ne kadar iletişim kanallarının yoğun olmadığı bulgusuna ulaşılmış olsa da istisnai bir durum olarak, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve 2022'de Ukrayna'ya tam ölçekli işgaliyle başlayan dönemlerde görüşmelerin de önemli ölçüde arttığı gözden kaçırılmamalıdır (Hrabušajová ve Mišík, 2025).

Bunların dışında Kotagodahetti ve ark. (2022) tarafından yapılan çalışmada sürdürülebilir bir gelecek kapsamında değerlendirilebilecek bir gelişmenin de Çin ve Kanada tarafından geldiği görülmektedir. Buna göre, Çin'deki kömür kullanımının Britanya Kolombiyası (BC) LNG tedarikiyle değiştirilmesi yoluyla Kanada ve Çin arasında Uluslararası Transfer Edilebilir Azaltım Çıktıları (Internationally Transferred Mitigation Outcomes-ITMOs) oluşturulma potansiyeli bulunmaktadır ve bu durum enerji üretim uygulamalarında kömürün LNG ile değiştirilmesi bağlamında, emisyonları azaltmak için umut verici bir yaklaşımdır. Küresel ve ulusal emisyon azaltma baskıları altında Çin, kömürden gaza geçiş stratejisi nedeniyle artan doğal gaz tüketimini karşılamak için LNG ithalatı için bir pazar oluşturmuştur. Öte yandan Zhu ve ark. (2023)'e ait çalışmada ise LNG ticaretinin kapsam ve ölçeğinin sürekli genişlemesiyle birlikte, küresel LNG ithalat rekabetinin giderek daha kapsamlı ve karmaşık hale geldiği ifade edilmekle birlikte, Japonya'nın en yoğun rekabete sahip ülke olmasına rağmen, rekabet modelindeki konumunun gerilediği; Çin'in ise diğer ithalatçılarla giderek daha yoğun bir rekabete girdiği ve rekabet modelindeki konumunun giderek daha önemli hale geldiği; ithalatçıların gayri safi yurt içi hasıla düzeyinin ve doğal gaz tüketiminin, ithalatçılar arasındaki rekabet yoğunluğunu artırırken, ithalatçıların doğal gaz üretiminin, siyasi riskin, teknoloji seviyesinin ve ithalatçılar arasındaki mesafenin ithalatçılar arasındaki rekabet yoğunluğunu engellediğini ortaya koyulmuştur.

Bu ve bunun gibi dengeleri koruma veya dengeleri değiştirme niyetinde olan LNG ticaret ortakları düşünülünce LNG ihracat ve ithalatında sıralamanın değişip değişmeyeceği de esasen ekonomi ve enerji gündemi için önem teşkil etmektedir. İşte mevcut çalışmamız da konuyu ihracat açısından ele alarak tam da bu sorunun yanıtı arama motivasyonu ile yola çıkmıştır.

Çalışmada bu haliyle LNG ticaretine yönelik özellikle de günceli yansıtma gayesiyle kapsamlı bir giriş bölümü sunulmakta, ardından LNG ihracat ve ithalatında belirleyici konumları ile hangi ülkelerin nasıl bir role

sahip olduğu sorgulanmakta ve bir kümeleme analizi ile de somut kanıtlar elde edilerek literatüre hem teorik hem de ampirik olarak katkı sunulması amaçlanmaktadır.

2.LNG İHRACAT VE İTHALATINA YÖN VERENLER

Asya-Pasifik LNG pazarı, özellikle Avustralya ve Kuzey Amerika'dan gelen önemli yeni arzlar ve son dönemdeki petrol fiyatlarındaki düşüşün yol açtığı LNG fiyatlarındaki düşüş eğilimi nedeniyle, şu anda önemli değişiklikler ve belirsizlikler yaşamaktadır. Kompas ve Che (2016), mevcut sosyo-ekonomik koşullar altında, Asya-Pasifik LNG ithalatının 2020 yılında 2013 yılına göre %49,1 ve 2030 yılında %95,7 artacağını öngörmüşler ve 2020 yılı tahmininde başarılı olmuşlardır. Toplam LNG ticaret değerinin 2030 yılında 199,0 milyar ABD dolarına çıkacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, LNG ticaretinin genişlemesinin temel kaynakları, büyük yeni ithalatçılar (Çin ve Hindistan) ve ihracatçılar (Avustralya ve ABD) tarafından yönlendirilmektedir.

Konu Avrupa için değerlendirildiğinde (Casagrande ve Dallago, 2025) ise 1990'larda Avrupa ulusal enerji piyasalarının serbestleştirilmesiyle birlikte, gaz fiyatlarının spot piyasalardaki rekabet yoluyla belirlenmeye başlandığı ve Hollanda Mülkiyet Devri Tesisi (Title Transfer Facility-TTF)'nin, doğal gaz için en önemli sanal ticaret platformu ve Avrupa'da gaz fiyatlarının ana referans noktası haline geldiği dikkati çekmektedir. Avrupa'da azalan gaz üretimi ile artan gaz tüketimi arasındaki farkın giderek büyümesi, serbestleştirme süreci Rusya'nın Avrupa'daki genişlemesini desteklemiş, enerji bağımlılığı sorununu daha da kötüleştirmiş ve AB'nin uluslararası enerji piyasalarına karşı kırılganlığını artırmıştır. Ancak Rusya'nın 2022'de Ukrayna'yı işgali, AB-Rusya ticaret ilişkilerini zayıflatmış ve gaz tedarikini tehlikeye atmıştır. AB tarafından alınan acil önlemler (MCM ve AB ülkeleri arasında dayanışma ve iş birliğinin teşvik edilmesi) dışında, asıl yenilik, LNG gazının büyük miktarda ithalatı ve LNG değer zincirine yapılan büyük yatırımlardır.

Sassi (2025)'nin ortaya koyduğu üzere, gayri resmî kurumların enerji güvenliğine verdiği önem ve Avrupa'nın enerji piyasaları üzerindeki etkisi küresel çapta yankı uyandırmaktadır. Pazar dengesizliklerini gidermek ve AB enerji politikasında olumsuz sonuçları önlemek için daha yakın iş birliği gereklidir. AB'nin enerji politikalarının istikrarı devam eden pazar/ticaret kurumlarına bağlı olduğundan, LNG ve kritik hammaddelerin temininde dengeli stratejiler için istenmeyen sonuçların önlenmesi hayati önem taşımaktadır. Zwickl-Bernhard ve Neumann (2024)'ın 2040 yılında küresel

LNG ticaretini kapsamlı bir şekilde inceleyerek, Avrupa'nın LNG ithalatçısı olarak üstlendiği acil rolü ortaya koymaya çalıştıkları araştırmalarında elde edilen bulgular, Avrupa'nın yalnızca iddialı sürdürülebilir senaryoda küresel LNG pazarında önemli bir rol oynadığını, ancak yüksek talep senaryosunda öneminin azaldığını göstermektedir. Avrupa'ya gönderilen LNG hacimleri incelendiğinde, Afrika'daki ihracatçıların talebi karşılamada önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Ancak, küresel LNG talebi arttıkça, ticarete gerçekten istikrarlı eğilimlerin veya modellerin ayırt edilebilirliği azalmaktadır. Uzun vadeli sözleşmelerin değeri gelecekte yeniden artabilir. Gelecekteki çalışmalar, sabit hacimlerde LNG ticaretine olanak tanıyan uzun vadeli sözleşmeleri içermelidir. Ayrıca, Avrupa için elde edilmiş olan LNG tedarik maliyetleri, Avrupa'nın enerji altyapısının sürdürülebilir geçişini optimize etmeyi amaçlayan büyük ölçekli enerji sistemi modelleri için değerli girdiler olarak görülebileceği ifade edilmektedir.

Vivoda (2025)'a ait beş büyük LNG ihracatçısı (Avustralya, Katar, ABD, Rusya ve Malezya) üzerinde odaklanan çalışma ise ihracatçılar arasında ve zaman içinde (2009–2021) LNG ihracatının çeşitlendirme düzeyini ve modellerini analiz etmekte ve karşılaştırmaktadır. Sonuçlar, bu dönemde beş ülkenin LNG ihracat portföylerinin giderek çeşitlendiğini göstermektedir. Özellikle, ABD ve Katar'ın LNG ihracatı en fazla çeşitlenen ihracat olmuştur. Buna karşılık, Avustralya ve Rusya'nın LNG ihracat portföylerinin çeşitlendirilmesi, 2009 ile 2021 arasında önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Avustralya'nın LNG ihracat portföyü ilk olarak “yoğunlaşmış” (2009-2012) durumundan “yüksek yoğunluklu” (2013) duruma geçtikten sonra, tekrar ‘yoğunlaşmış’ (2014-2015) duruma dönmüş ve ardından “ne yoğunlaşmış ne de çeşitlendirilmiş” (2016-2021) duruma geçmiştir.

3.YÖNTEM

Kümeleme analizinin temel amacı, veri setinde benzer özelliklere sahip alt gruplar oluşturarak verilerin daha anlamlı bir şekilde incelenmesini sağlamaktır. Aynı grupta yer alan veriler birbirine benzer özellikler taşıırken, farklı gruplarda yer alan veriler birbirinden farklı özellikler göstermektedir (Rahmafitria ve ark., 2024; Wang ve ark., 2024). Bu bağlamda, K-ortalamlar yöntemi güçlü ve yaygın olarak kullanılan bir kümeleme tekniği olarak öne çıkmaktadır (Bandyapadhyay ve ark., 2023).

Kümeleme analizlerinde zaman serisi verilerinin de kullanılabileceği çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Örneğin De La Guardia ve ark. (2024) çalışmalarında 2019-2023 dönemine ait zaman serisi verilerini kullanmışlardır. Benzer şekilde, bu araştırmada da 2021-2024 yılları arasındaki veriler zaman serisi yaklaşımıyla değerlendirilmiştir.

Çalışmada, Wits (2025) veri seti ile Weka 3.8.6 yazılımı kullanılmıştır. Kümeleme sürecinde uygulanan Basit K-ortalamalar (Simple K-means) algoritmasının parametreleri Tablo 1’de sunulmaktadır. Analizde kullanılan veri seti, 2021-2024 yılları arasında seçili ülkelerin LNG ihracat değerlerini (ABD doları cinsinden) kapsamaktadır.

Tablo 1. K-ortalamalar Küme Parametreleri

Küme modeli	Scheme: weka.clusterers.SimpleKMeans -init 0 -max-candidates 100 -periodic-pruning 10000 -min-density 2.0 -t1 -1.25 -t2 -1.0 -N 4 -A “weka.core.EuclideanDistance -R first-last” -I 500 -num-slots 1 -S 10
	Relation: WekaExcel
	Instances: 32
	Attributes: 5
	Year2021 Year2022 Year2023 Year2024

4. ANALİZ VE BULGULAR

Tablo 2, 2021-2024 yılları arasında LNG ihracat verilerine dayanan 32 ülkenin oluşturduğu kümelerin sayısını sunmaktadır. Yapılan analiz, ihracat verilerinin ABD doları cinsinden değerlendirildiği “Natural gas, liquefied” kategorisindeki verilere dayanmaktadır.

Tablo 2’ye göre, iki kümeden oluşan analizde iki ülke, diğerlerinden ayrılarak kendine özgü bir konumda yer almaktadır. Üç kümeden oluşan analizde ise ülkeler, 3, 2 ve 27 elemanlı olmak üzere üç farklı kümeye dağılmaktadır. Dört kümeden oluşan analize göre ise ülkeler, sırasıyla 5, 24, 2 ve 1 elemanlı gruplar halinde kümelendiği görülmüştür.

Tablo 2. Kümelerin Üye Sayıları

2 Elemanlı Küme			3 Elemanlı Küme			4 Elemanlı Küme			
	Atama	Sayı	Yüzde	Atama	Sayı	Yüzde	Atama	Sayı	Yüzde
Küme No	0	2	6%	0	3	9%	0	5	16%
Küme No	1	30	94%	1	27	84%	1	24	75%
Küme No				2	2	6%	2	2	6%
Küme No							3	1	3%

**Değerler yuvarlanmıştır.*

Tablo 3, LNG ihracatında ülkelerin oluşturduğu kümeleri göstermektedir. Bu çalışmada, üç farklı kümeleme analizi gerçekleştirilmiş olup, analizler iki, üç ve dört elemanlı gruplar şeklinde yapılmıştır. Her bir analizde, ülkelerin kümeler içindeki değişen konumları incelenmiştir.

İlk analiz, iki kümeden oluşan yapıda, Avustralya ve ABD'nin diğer ülkelerden belirgin bir şekilde ayrıldığını ortaya koymuştur. Benzer bir ayrışma, üç ve dört kümeden oluşan analizlerde de gözlemlenmiştir; bu analizler, Avustralya ve ABD'nin, LNG ihracatında 2021-2024 döneminde diğer ülkelerden benzersiz bir konumda olduğunu desteklemektedir. Bu bulgular, bu iki ülkenin LNG ihracatındaki stratejik üstünlüklerini ve küresel pazardaki farklılaşmalarını vurgulamaktadır.

Üç kümeden oluşan ikinci analizde ise Malezya, Nijerya ve Mısır, tıpkı Avustralya ve ABD örneğinde olduğu gibi ana gruptan ayrılmaktadır. Dördüncü kümeden oluşan üçüncü analizde ise kümelenmeler daha belirginleşmiştir. Bu analizde, Avustralya ve ABD'nin diğer ülkelerden tamamen farklılaştığı, Malezya'nın ise tek başına bir grup oluşturduğu gözlemlenmiştir. Malezya'nın LNG ihracatındaki performansı bu bağlamda dikkat çekici olup, sektördeki önemli aktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, ana gruptan ayrılan diğer ülkeler arasında Mısır, Nijerya, Norveç, Peru ve Suudi Arabistan yer almakta olup, bu ülkelerin LNG ihracatındaki gelişimlerinin sektördeki gelecekteki trendler açısından önemli olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, LNG ithalatı yapan ülkeler, bilhassa ana gruptan ayrılan ülkelerin ihracat potansiyellerini ve stratejik konumlarını dikkatle izlemelidir.

Tablo 3. Kümeler ve Kümelere Atanan Ülkeler

2 Kümeli analiz		3 Kümeli Analiz			4 Kümeli Analiz				Ülke
0	1	0	1	2	0	1	2	3	<-- kümeye atandı
1	0	0	0	1	0	0	1	0	Avustralya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Belçika
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Bosna Hersek
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Brezilya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Çin
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Hırvatistan
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Dominik Cumhuriyeti
0	1	1	0	0	1	0	0	0	Mısır, Arap Cumhuriyeti
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Estonya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Avrupa Birliği
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Finlandiya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Fransa
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Almanya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Hindistan
0	1	0	1	0	0	1	0	0	İtalya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Kore, Cum.
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Litvanya
0	1	1	0	0	0	0	0	1	Malezya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Namibya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Hollanda
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Yeni Zelanda
0	1	1	0	0	1	0	0	0	Nijerya
0	1	0	1	0	1	0	0	0	Norveç
0	1	0	1	0	1	0	0	0	Peru
0	1	0	1	0	1	0	0	0	Suudi Arabistan
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Güney Afrika
0	1	0	1	0	0	1	0	0	İspanya
0	1	0	1	0	0	1	0	0	İsveç
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Tayland
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Trinidad ve Tobago
0	1	0	1	0	0	1	0	0	Birleşik Krallık
1	0	0	0	1	0	0	1	0	Amerika Birleşik Devletleri

5. TARTIŞMA VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Kompas ve Che (2016), Çin ve Hindistan'ın öncülüğünde, gelişmekte olan ithalatçıların payının 2030 yılına kadar yaklaşık %50'ye ulaşacağını öngörmektedir. Buna göre, Çin'in ithalatının 2020'de 53 metrik ton (Mt)'tan 2030'da 79,2 Mt'a, Hindistan'ın ithalatının ise 2015'te 16,0

Mt'tan 2030'da 58,6 Mt'a çıkacağı öngörülmektedir. Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi geleneksel tüketicilerin hakimiyetlerini sürdüreceği ve LNG ithalatının 2015'teki 53,9 milyar ABD dolarından 2030'da 99,5 milyar ABD dolarına yükseleceği tahmin edilmektedir. Yeni ithalatçıların, özellikle Çin ve Hindistan'ın rolü büyümektedir ve LNG ithalatının 2030 yılında 84,5 milyar ABD dolarına ulaşacağı hesaplanmaktadır. Bu ithalatın büyük kısmının ise Avustralya ve ABD tarafından karşılanacağı değerlendirilmektedir. Bu değişiklikler güç dinamiklerini değiştirecek ve petrolden LNG'ye geçişi vurgulayacaktır. Choi ve Heo (2017), Kuzeydoğu Asya ithalatçılarının değişen primler arasında pazarlık gücünü artırmak ve kaynakları çeşitlendirmek için koordinasyon içinde hareket etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Avrupa ve Asya'ya hizmet veren ABD ihracatı, özellikle Avrupa talebinin düşmesi durumunda pazar gücünü etkileyebilir. Kore, Japonya ve diğer ülkeler arasındaki iş birliği, pazar istikrarı için çok önemlidir. Vivoda (2022), ABD ve Katar gibi ihracatçıların, sözleşme türüne bakılmaksızın, büyük alıcıların payını %15'in altında tutarak ve en az 20 ülkeye ihracat yaparak çeşitlendirilmiş portföylerini korumaları gerektiğini belirtmektedir. Avustralya ve Malezya, çeşitlendirme konusunda coğrafi zorluklarla karşı karşıya, ancak Rusya'nın Ukrayna'yı işgali gibi jeopolitik olaylar, LNG ihracatını Avrupa'ya yönlendirebilecektir. Cui ve ark. (2025), Rusya-Ukrayna çatışması ve küresel enerji arzına ilişkin artan belirsizliklerin arka planında, uluslararası LNG ticaretinin giderek önem kazanan ağlara dayandığını ve son yıllarda, acil durumların ve jeopolitik risklerin sıklığının ülkelerin enerji tedarik zincirinde büyük zorluklarla karşılaşmasına neden olduğunu ve enerji güvenliğini sağlamak için yeni ticaret ortaklıkları kurmanın aciliyetini ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Bu bağlamda birden fazla enerji ihraç eden ülke ile ticaret ilişkileri kurarak ve derinleştirerek tek bir tedarikçiye bağımlılığı azaltmak için çeşitlendirilmiş ithalat stratejileri güçlendirilmelidir. Örneğin, Avrupa ülkeleri, jeopolitik riskler arttığında tedarik kaynaklarını hızla ayarlayabilmek için Amerika Birleşik Devletleri, Katar ve Avustralya gibi gelişmekte olan tedarikçilerle iş birliğini genişletmelidir. Büyük ithalatçı ülkelerin ağ yoğunluğunu ve kümelenme katsayısını iyileştirerek riskleri çeşitlendirdiği ve tedarik zincirinin dayanıklılığını güçlendirdiği dikkate alındığında Sassi (2025)'nin çalışması da politika önerileri açısından önem taşımaktadır. Buna göre, daha fazla çeşitlendirme için Avustralya ve Malezya, en büyük pazar paylarını (Çin, Japonya) %40'ın altında tutmalı ve diğer Asya ithalatçılarına ihracatı genişletmelidir. Bu ilişkilerde önemli bir rol sahibi olduğu görülen Avrupa Komisyonu, LNG stratejilerinden en çok etkilenen Asya alıcılarıyla AB enerji diplomasisini yeniden değerlendirmeli ve AB'ye benzer piyasa odaklı ekonomilere sahip Japonya, Güney Kore ve

Tayvan gibi büyük LNG ithalatçılarıyla koordinasyonu iyileştirmelidir. Çin ve Hindistan ile iş birliği yapmanın ise daha zorlu olmasına karşın gerekli olduğu ve daha düşük fiyatlar ve güvenilir arzın onların çıkarlarına hizmet ettiği belirtilmektedir. Wang ve ark. (2022) bu bağlamda Çin'in LNG ithalat fiyatının uluslararası ham petrol fiyatlarından ziyade yerel piyasa bilgilerinden daha fazla etkilenme eğiliminde olduğunu dile getirmektedir. ABD veya Avrupa gaz piyasalarının etkileriyle karşılaştırıldığında, Çin'in LNG ithalat fiyatı, benzer fiyatlandırma mekanizmalarına atfedilebilen Japon mevkidaşının etkilerine daha duyarlı olduğu ve doğal gaz arzının güvence altına alınması için çaba sarf edilirken, aynı zamanda iç doğal gaz piyasasının serbestleştirilmesi ve piyasalaştırılması yönünde daha fazla çaba sarf edilmesi gereği vurgulanmıştır.

Casagrande ve Dallago (2025)'nin ise spot piyasaların oynaklığı, LNG'ye özgü çeşitli maliyetler ve nihai fiyatın belirlenmesinde enerji tedarikçilerinin rolü de dikkate alındığında, LNG'nin boru hattı gazına kıyasla ekonomik avantajının şüpheli olduğu vurgusu dikkat çekicidir. Son olarak, LNG, işlenmesi ve taşınması için çok fazla enerji gerektiren bir fosil yakıttır. Sürekli artan LNG akışını sağlamak için gerekli olan devasa altyapıya yapılan yatırımlar, 2050 yılına kadar iklim nötrlüğü hedefiyle çalışmaktadır. Buna rağmen, Avrupa yetkilileri enerji krizini çözmeyi ve yeşil geçişi öncelikle enerji talebinde önemli bir azalma yoluyla gerçekleştirmeyi ummaktadır. Dijital geçişin kendisi devasa enerji kaynakları ve veri merkezleri gerektirdiği ve ağır sanayinin sürekli ve sürdürülebilir bir enerji akışı olmadan yapamayacağı düşünüldüğünde, bu hedefe ulaşmak zor olabilir. Liu ve ark. (2025) bu bağlamda politika yapıcılar için LNG tedarikinde çeşitlendirme ve dayanıklılık stratejileri önceliklendirilmesi gereği üzerinde durmaktadırlar. Topluluk yapısındaki değişikliklerde de açıkça görülen LNG ticaret akışlarının hızlı evrimi, bölgesel çatışmalar altında istikrarlı operasyonlara olanak tanıyan esnek rota tasarımlarını gerektirmektedir. Ulusal veya bölgesel düzeylerde, karar vericiler tedarik kaynaklarını çeşitlendirmeli ve herhangi bir ülkeye veya rotaya aşırı bağımlılıktan kaçınmak için altyapı ithal etmelidir.

Bu anlamda Zwickl-Bernhard ve Neumann (2024)'nin Afrika'daki LNG ihracatçılarının Avrupa'nın arzında önemli bir rol oynadığını ve ithalat maliyetlerinin düşürülmesinde kilit bir rol üstlendikleri vurgusu dikkate değerdir. Küresel LNG talebindeki dalgalanmalar, istikrarlı ticaret modellerini bulanıklaştırmış ve uzun vadeli sözleşmelerin önemini artırmış olabilir. Bazı ihracatçılar, arz fazlası olan bir pazarda rekabet gücünü korumak için bu sözleşmelere güvenebilir, bu da ithalatçıların daha ucuz uzun vadeli seçenekler yerine ekonomik faydalar sağlayan daha kısa süreli sözleşmeleri tercih etmesine neden olabilir.

Öte yandan Yu ve ark. (2025)'nin çalışmasının da işaret ettiği üzere LNG, küresel enerji piyasasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bölgesel ve uluslararası LNG ticaretinin karmaşık ve sürekli değışen yapısı nedeniyle, LNG nakliye ağıının optimizasyonundan kaynaklanan emisyon azaltımını doğru bir şekilde tahmin etmek zordur. LNG nakliye ağıının optimize edilmesi, gereksiz yakıt tüketimini azaltabilir ve verimliliği sağlarken emisyonları en aza indirebilir. Bu anlamda Gilbert ve Sovacool (2018), ABD'nin sıvılaştırılmış doğal gazın önemli bir ihracatçısı olmaya hazırlanırken, doğal gazını önemli bir ihracat hedefi olan Asya'ya ihraç etmesinin sera gazı emisyonları üzerindeki etkisine nispeten az dikkat çekildiğini ortaya koymaktadır. İlgili çalışma, ABD LNG'sinin olası kullanımlarını ve Asyalı ithalatçılar için ülkeye özgü emisyon profillerini dikkate alan sınırlı bir senaryo yaşam döngüsü yaklaşımının LNG ihracatının belirsiz ancak potansiyel olarak büyük küresel iklimsel sonuçlara sahip olduğunu göstermektedir. Bir öneri olarak, metan sızıntısının en aza indirilmesi ve LNG'nin azaltılmış iç tüketimden sağlanması ve LNG'nin elektrik üretiminde öncelikli olarak kömürün yerini alması durumunda politika yapıcıların LNG ihracatını faydalı bir iklim azaltma tekniği olarak kullanabileceği ifade edilmektedir. Yine Gilbert ve Sovacool (2017)'a ait başka bir çalışmada da ABD'nin Çin, Japonya, Hindistan ve Güney Kore'ye ihracatının iklim üzerindeki etkilerinin büyük ölçüde değışebileceği tespitinde bulunulmuş ve bununla birlikte ABD'nin doğal gazını diğer ülkelere iklim dostu bir şekilde ihraç etmek istiyorsa, bu ülkelerin emisyonlarını azaltmak için teknik kapasiteye ve uluslararası yükümlölüklerle sahip olması gereği üzerinde durulmuştur.

6.SONUÇ

LNG, enerji tedarikinde önemli bir dönüşüm yaratarak, dünya genelindeki ülkeler için stratejik bir öneme sahip olmuştur. Geleneksel enerji taşıma yöntemlerinin ötesine geçen LNG, özellikle enerji güvenliğini sağlamak ve dışa bağımlılığı azaltmak isteyen ülkeler için kritik bir alternatif sunmaktadır. Ayrıca, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada da önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, LNG'nin küresel enerji ticaretindeki artan etkisi, her geçen gün daha fazla ülke tarafından dikkatle izlenmektedir.

Bu çalışmada yapılan analizler, LNG ihracatındaki ülke kümelenmelerini inceleyerek, enerji piyasalarının dinamiklerini anlamada değerli bir katkı sağlamaktadır. Ülkelerin LNG ticaretindeki yerlerini anlamak, ekonomik, ticari ve jeopolitik ilişkileri daha derinlemesine analiz etmeye olanak tanımaktadır. Literatürde LNG'nin küresel ticaret ilişkileri üzerindeki etkisi üzerine yapılan bu tür araştırmalar, enerji piyasalarında görülen değışimlerin daha iyi anlaşılmasına olanak verir.

Analizler, özellikle Avustralya ve ABD'nin LNG ihracatında benzersiz bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 3). Bu bulgular, politika yapıcılarının küresel LNG ticaretindeki fırsatları daha etkili bir şekilde değerlendirebilmeleri için önemlidir. Bu çerçevede, enerji stratejilerinin çeşitlendirilmesi, yerel kaynakların etkin kullanımı ve çevresel düzenlemelerin güçlendirilmesi, LNG ticaretinin sürdürülebilirliğini artırmak için önerilen önemli politika adımlarıdır.

Etik Bildirim

Bu araştırma, açık kaynaklardan elde edilen ikincil veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, insan ya da hayvan verileri kullanılmamış olup, yalnızca kamuya açık ve erişilebilir veri kaynakları kullanılmıştır. Bu nedenle, araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir. Kullanılan veriler, ilgili veri sağlayıcılarının belirlediği standartlara uygun olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, mevcut verilerin analiziyle belirli bir konuya dair bilimsel bir katkı sağlamak olup, herhangi bir etik sorun teşkil etmemektedir.

Fon Desteği Bildirimi

Bu araştırma, herhangi bir dış fon desteği almadan, tamamen bağımsız olarak yürütülmüştür. Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar ve veriler, açık erişim veri tabanlarından temin edilmiştir ve araştırma süreci tamamen araştırmacının kendi kaynaklarıyla finanse edilmiştir. Araştırma sürecinde herhangi bir kamu, özel sektör veya başka bir finansal destek sağlayıcı kurumdan maddi veya teknik yardım alınmamıştır. Bu nedenle, çalışmada herhangi bir fon desteğinin etkisi veya çıkar çatışması söz konusu değildir.

Yazar Katkıları Formu

Bu çalışmanın yazım sürecine katkıda bulunan yazarlar ve her bir yazarın katkılarını aşağıda belirtilmiştir:

Birinci yazar: Giriş bölümünü, kavramsal çerçeveyi ve araştırma ile ilgili diğer bölümleri yazmıştır. Araştırmanın teorik temelleri ve literatür taraması ile ilgili içeriklerin hazırlanmasında ana katkıyı sağlamıştır.

İkinci yazar: Verilerin analizi ve sonuçların yazımıyla sorumluydu. Verilerin işlenmesi, analiz edilmesi ve bulguların yorumlanması süreçlerinde aktif rol almış, sonuç kısmının yazımını tamamlamıştır.

Kaynaklar

- Bandyapadhyay, S., Fomin, F. V., Golovach, P. A., Lochet, W., Purohit, N., & Simonov, K. (2023). How to find a good explanation for clustering? *Artificial Intelligence*, 322, 103948. <https://doi.org/10.1016/j.artint.2023.103948>.
- Casagrande, S., & Dallago, B. (2025). The economic and geostrategic role of LNG in EU energy transition. *Structural Change and Economic Dynamics*, 74, 387-404. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2025.04.002>.
- Choi, G., & Heo, E. (2017). Estimating the price premium of LNG in Korea and Japan: The price formula approach. *Energy Policy*, 109, 676-684. <http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2017.07.033>
- Cui, W., Wu, D., Huang, Q., & Yang, S. (2025). The dynamic evolution mechanism of liquefied natural gas trade dependency networks: International implications of the Russia-Ukraine conflict. *Sustainable Futures*, 9, 100730. <https://doi.org/10.1016/j.sfr.2025.100730>.
- De La Guardia, L., de Miranda, J. H., & dos Santos Luciano, A. C. (2024). Assessment of irrigation water use for dry beans in center pivots using ERA5 Land climate variables and Sentinel 2 NDVI time series in the Brazilian Cerrado. *Agricultural Water Management*, 305, 109128. <https://doi.org/10.1016/j.agwat.2024.109128>.
- Gilbert, A.Q., & Sovacool, B.K. (2017). US liquefied natural gas (LNG) exports: Boom or bust for the global climate? *Energy*, 141, 1671-1680. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.11.098>.
- Gilbert, A.Q., & Sovacool, B.K. (2018). Carbon pathways in the global gas market: An attributional lifecycle assessment of the climate impacts of liquefied natural gas exports from the United States to Asia. *Energy Policy*, 120, 635-643. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.05.063>.
- Hrabušajová, M., & Mišík, M. (2025). The market will save the day: White house narratives on liquefied natural gas exports to the European Union. *Energy Research & Social Science*, 127, 104197. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2025.104197>.
- Kompas, T., & Che, T.N. (2016). A structural and stochastic optimal model for projections of LNG imports and exports in Asia-Pacific. *Heliyon*, 2(6), e00108. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2016.e00108>.
- Kotagodahetti, R., Hewage, K., Karunathilake, H., Prabatha, T., Krishnan, H., Kasumu, A.S., Bryant, T., & Sadiq, R. (2022). Liquefied natural gas exports from Canada to China: An analysis of internationally transferred mitigation outcomes (ITMO). *Journal of Cleaner Production*, 347, 131291. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131291>.
- Liu, M., Liu, Y., Wong, C.W.Y., Lai, K., & Tu, E. (2025). The impacts of geopolitics on global Liquefied Natural Gas (LNG) shipping network: Evi-

- dence from two geopolitical events. *Ocean & Coastal Management*, 267, 107706. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2025.107706>.
- Munasser, M.M.A., Alnouri, S.Y., & Benamor, A. (2024). The assessment of LNG export scenarios for Qatar in the European Gas Market. Editor(s): Flavio Manenti, Gintaras V. Reklaitis, Computer Aided Chemical Engineering, Elsevier, 53, 253-258. <https://doi.org/10.1016/B978-0-443-28824-1.50043-0>.
- Rahmafitria, Putro, H. P. H., Rosyidie, A., Dirgahayani, P., Setiyorini, P. D. S., & Nurazizah, G. R. (2024). Navigating Conservation Access: Unraveling Ignorant Tourist Behavior and Typologies in Komodo National Park. *Jurnal Manajemen Hutan Tropika (Journal of Tropical Forest Management)*, 30(2), 237–245. <https://doi.org/10.7226/jtfm.30.2.237>.
- Sassi, F. (2025). The (Un)Intended consequences of power: The global implications of EU LNG strategy to reach independence from Russian gas. *Energy Policy*, 198, 114494. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2025.114494>.
- Vivoda, V. (2022). LNG export diversification and demand security: A comparative study of major exporters. *Energy Policy*, 170, 113218. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113218>.
- Wang, T., Qu, W., Zhang, D., Ji, Q., & Wu, F. (2022). Time-varying determinants of China's liquefied natural gas import price: A dynamic model averaging approach, *Energy*, 259, 125013. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2022.125013>.
- Wang, Z., Shi, X., Yang, H., Yu, B., & Cai, Y. (2024). Automatic Extraction and Cluster Analysis of Natural Disaster Metadata Based on the Unified Metadata Framework. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 13(6), 201. <https://doi.org/10.3390/ijgi13060201>.
- Weka, Weka is open-source machine learning software issued under the GNU General Public License. <https://ml.cms.waikato.ac.nz/weka>.
- Wits (2025). World Integrated Trade Solution, <https://wits.worldbank.org>
- Xiao, R., Xiao, T., Zhao, P., Zhang, M., Ma, T., & Qiu, S. (2024). Structure and resilience changes of global liquefied natural gas shipping network during the Russia–Ukraine conflict. *Ocean & Coastal Management*, 252, 107102. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2024.107102>.
- Yu, H., Wu, W., Zhang, X., Fang, Z., Fu, X., Xu, L., & Liu, J. (2025). Optimization-based global liquefied natural gas shipping network management for emission reduction. *Ocean Engineering*, 321, 120366. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2025.120366>.
- Zhu, K., Hao, L., & Zhao, Y. (2023). Research on the evolution and influence mechanism of international liquefied natural gas import competition pattern. *Journal of Cleaner Production*, 414, 137602. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.137602>.

- Zhu, M., Dong, P., Ju, Y., & Fu, Z. (2024). Assessing economies' resilience of international liquefied natural gas trade network in the presence of the ripple effect. *Energy*, 313,133491. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2024.133491>.
- Zwickl-Bernhard, S., & Neumann, A. (2024). Modeling Europe's role in the global LNG market 2040: Balancing decarbonization goals, energy security, and geopolitical tensions. *Energy*, 301, 131612. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2024.131612>.

1973 Petrol Krizi ve Uluslararası Ticaret Açısından Doğurduğu Sonuçlar

Fatime Nas¹

Özet

Enerji kaynağı olan petrole bakıldığında tarihsel süreç içerisinde 1973'ten sonra petrolün değerinin arttığı görülmektedir. Çalışmada uluslararası ticaret açısından 1973 petrol krizi ile bu krizin neden ve sonuçları incelenerek, petrolün önemi ve uluslararası ticarete yön verebilecek düzeyde etkili bir güç olduğu irdelenmiştir. Petrole sahip olma isteğine bağlı olarak gelişen ilişkiler, gerilimler, savaşlar bu kaynağın ve dolayısıyla çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Konu eldeki verilere bağlı olarak uluslararası ticaret ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada uluslararası ticarete petrolün öneminin daha da arttığı görülmüştür.

1.GİRİŞ

Günümüzde küresel ekonomiyi ekileyen bir çok farklı unsur olmasına rağmen petrol bu unsurlardan önemli birini teşkil etmektedir. Petrol fiyatlarında meydana gelen değişiklik sadece enerji piyasasını etkilemekle kalmayıp diğer sektörleride etkilemektedir. 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi sadece petrol üreticisi konumunda bulunan ülkelerin ekonomilerini etkilemekle kalmayıp, dünya ekonomisine yön veren bir çok üretici konumunda bulunan ülke ekonomileri üzerinde de etkili olmuştur.

1973 petrol krizi yirmi yıllık bir sürecin sonucunda gerçekleşmiş olsa da bu durum petrolü hiç olmadığı kadar önemli kılmıştır. Bu sürecin sonucunda hem Ortadoğu'da hem de tüm dünyada yeni bir süreç başlamıştır. Bu tarihten sonra dünya genelinde petrol üretici-tüketici ilişkilerinde önemli değişikliklere yol açmış ve dünya ekonomisini derinden etkilemiştir.

1 Dr., fatimenas@hotmail.com, ORCID: 0009-0000-4025-8725

1.1. Araştırma Alanının Yeri Ve Sınırları

Araştırma alanı Ortadoğu bölgesini içermektedir. Ortadoğu bölgesi sınırları için birçok farklı görüş mevcuttur. Bu tanımlardan en geniş olanına bakacak olursak; doğuda Hindistan'dan, batıda Fas'a, kuzeyde Türkiye ve İran'dan, güneyde Habeşistan'a kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Var olan daha dar tanımlar ise, yine en kapsamlı olan çerçevesi içerisinde değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın konusu açısından, petrolle ilişkisi olan politik gelişmeler önemli olduğundan, Ortadoğu bölgesinin sınırlarını da bu doğrultuda sınırlamak gerekmektedir. Böylece, petrol çerçevesinde oluşan politik gelişmeleri veya bu sebeplerden etkilenen Ortadoğu ülkeleri yukarıda söz edilen en kapsamlı tanım içine girenler, incelemede Ortadoğu kapsamı içinde sayılmıştır. Bu tanıma göre, Kuzey Afrika'nın batı ucundan doğuda İran'a, kuzeyde Türkiye'den güneyde Arap Yarımadası'nın güney ucuna kadar uzanan bir bölge çalışmanın kapsamı içinde ele alınmıştır (Gürel, 2018, s. 52).

1.2. Araştırmanın Amaç Ve Kapsamı

Uluslararası ticaret bağlamında 1973 petrol krizi ile petrolün önemi hem bölgesel hem de küresel olarak ne gibi sonuçları doğurduğu incelenmiştir. Bu bağlamda ülkeler arası ilişkiler, politikalar ve yaklaşımlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Enerjiye olan ihtiyacın gittikçe önem kazanması küresel güçler için çok önemli bir hal almıştır. 1973 yılında gerçekleşen petrol krizi bir kısmının da yeniden oluşturulması küresel güçlerin dış politikalarının ve ticaretinin belirlenmesinde etkili olmuştur.

Yapılan bu çalışmada; öncelikle kavramsal çerçeve çizilmiştir. Bu başlık altında Merkantilizm ve sömürgecilik kavramları incelenmiştir. Petrolün enerji kaynağı olarak kullanılması, enerji kaynaklarının güvenliği ve OPEC hakkında bilgilere değinilmiştir. Birinci bölümde ise 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi ve bu dönemde Ortadoğu'da ki genel durum değerlendirilmiştir. Bu başlık altında Ortadoğu ülkelerindeki petrol rezervleri, petrol krizinin nedenleri, kriz dönemindeki diplomatik ilişkiler ve krizin sona ermesi konularında değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde ise 1973 yılındaki petrol krizinin ardından meydana gelen belli başlı gelişmelere yer verilmiştir. Bölümün alt başlıklarında petrol değerlerinin yükselmesi, OPEC'in güçlenmesi, krizin sonrasında ortaya çıkan uluslararası ticarete olan etkilerine değinilmiştir.

1.3. Kavramsal Çerçeve

1.3.1. Merkantilizm ve Sömürgecilik

XV. yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform süreçleri; genelde dünyayı özelde ise Avrupa'yı derinden etkilemiş ve birçok açıdan değiştirmiştir. Yaklaşık 300 (XV-XVII) yıl Avrupa'nın ekonomik sisteminin temelini merkantilizm oluşturarak XV. yüzyıldan itibaren Avrupa'da hâkimiyet süren skolastik felsefeye karşıt bir hareket olarak belirmiştir (Özsel, 2017, s. 320). Bu aşamadan sonra Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında kilisenin ve feodalitenin toplum üzerindeki egemenliğinin sonlandırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Sistemin temelini kilise baskısının azalması sonucunda artmaya başlayan maddi değerler oluşturmaktadır. Coğrafi keşiflerden sonra değerli madenlerin Avrupa'ya taşınması (altın ve gümüş gibi) ve bu madenlerin gittikçe önemli bir hale gelmesi özellikle altın ve gümüşün çokluğu devletlerin gücünün bir göstergesi halini almıştır.

Merkantilizm iki farklı kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan birincisi devletlerin sahip oldukları altın ve gümüş madenlerinin işletilip hazineye aktarılmasıdır. İkincisi ise devletlerin altın ve gümüş madenlerine sahip olmaması durumunda farklı hammadde alıp işleyerek ihraç etmesi, karşılığında da altın alıp hazinenin doldurulmasıdır. Merkantilizmde devletlerin çok önemli bir rolü vardır. Çünkü devlet hammaddeyi sağlamak için politikalar geliştiren, üreticiyi koruyan, üretilen ürünlerin ithalatını yapan ve yeni pazarlar oluşturan bir güç konumundadır.

XVIII. yüzyıl merkantilizm için yeni bir aşamayı ifade etmektedir. Gerçekleşen sanayi devrimiyle, merkantilizme ciddi eleştiriler başlamıştır. Bunun sonucunda liberal ekonomiye ve sömürgecilik sistemine yoğunlaşma görülmüştür. XVIII. yüzyıldan sonra giderek önem kazanan sömürgecilik sistemi hammaddeye bağımlılık göstermiştir. Özellikle XX. yüzyılda ekonomik sistem yüzünü enerji kaynaklarına çevirmiştir. XVIII. yüzyılda sömürgelerini kaybeden Portekiz ve İspanya karşılığında İngiltere büyük bir sömürü imparatorluğunu kurmuştur. XVIII. yüzyılda nüfusun artması, sanayi için hammadde ve üretilen ürünler için gereken pazar alanlarının genişlemesi sayesinde sömürgecilik giderek yaygınlaşmıştır. Sömürgeci güçler sömürdükleri alanların başka güçlerin eline geçmesini engellemek ve sömürü alanlarını daha da genişletmek için siyasi güçlerini kullanmaktan da geri kalmamışlardır (Uçarol, 2015, s. 346). Avrupalı güçlerin sömürgeler üzerinde kontrolü sürdürme yöntemleri değişken yapıya sahiptir. Bilim insanları resmi ve gayri resmi sömürgecilik ayırımı yapmışlardır. Bu ayırımı niteliksel değil nicelikselidir. En başta Britanya, Hindistan'daki dolaylı

hâkimiyetinde olduğu gibi siyasal işlevler üstelenmeksizin ekonomik ve askeri tahakküm aracılığıyla kontrol uygulayarak gayri resmi sömürgeciliği benimsemiştir. Ama nihai otorite orada oturan birinin ya da Britanya temsilcisinin elindedir. Resmi emperyalizmde ise Avrupalı güç, bir bölge üzerinde hamilik statüsünü üstlenerek sömürgeyi doğrudan yönetmiştir (Merriman, 2018, s. 916).

1.3.2. Enerji Kaynağı Olarak Petrol

Enerji modern tanıma göre iş yapabilme yeteneğini veya iş yapabilme yeterliliğini ifade etmektedir. Esas olarak enerji hayatın temeli olmakla birlikte insanlığın sahip olduğu bütün gelişmelerin de temelini oluşturmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde insanlığı dönemin şartlarına bağlı olarak çeşitli enerji kaynaklarını kullanmıştır. İlk dönemde canlıların enerjisinden faydalanan insanlığı, XIX. yüzyıla gelindiğinde gerçekleşen sanayi devrimiyle başka bir aşamaya geçmiştir. İlk dönem kömürden faydalınmış, petrolün keşfiyle de enerji kaynağı daha önemli bir hal almıştır. Latince kökenli bir kelime olan petrol, “petra” taş ve “oleum” yağ anlamına gelen kelimelerden türetilmiştir. Petrol yeraltındaki kayaların gözeneklerinde bulunan petrol katı, sıvı ve gaz olmak üzere üç farklı formatta bulunmaktadır (Acar, vd., 2011, s. 3-4-5).

Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde yer alan petrolün oluşum teorilerine göre petrol inorganik ve organik olarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre inorganik teoride laboratuvar ortamında inorganik maddeler kullanılarak üretilen metan, eten, aseton ve benzol gibi hidrokarbonların elde edilebilmesi kanıt olarak gösterilmesiyle, organik teori de ise; petrolün kaynağının fosil bazlı olduğu ve yaklaşık 500 milyon yıl önce yaşamış basit organizma bazlı olduğu kanıtlanmıştır (Üşümezsoy, 2006, s. 98).

Petrolün kısa tarihine baktığımızda; Rusya 1825’lerde petrol çıkarmaya ve kullanmaya başlamıştır. Bilinen ilk materyal kullanılarak çıkarılan petrol 1846’da Bakü’de gerçekleşmiştir. XX. yüzyılın başına kadar Rusya ihtiyacı olan bütün petrol üretimini Bakü’de yer alan Apşeron Yarımadası’ndan temin etmiştir. 1850’lerde de Kanada ve ABD’de petrol üretimine başlanmıştır. 1800’lerin sonlarında ABD’de üretim yıllık 50 milyon varile ulaşmıştır. 1863’de Peru’da, 1885’de Endonezya-Sumatra’da petrol bulunmuştur. 1800’lerin ortasına denk düşen ikinci sanayi devrimiyle, demir, çelik, elektrik üretimi, kimyasallar gibi alanlarda büyük gelişmeler yaşanmıştır. Ancak asıl devrim 1886’da Almanya’da otomobillerde içten yanmalı motorların kullanılmaya başlanması ile olmuştur. Bundan birkaç yıl sonra Atlantik’in öte yakasında Ford ilk otomobil üretimini gerçekleştirmiştir. Gelişmeler sadece otomobil ile sınırlı kalmamıştır. Buhar makinelerinden petrolün yakıt olarak

kullanıldığı makinelere ve jeneratörlere kadar birçok makinede petrole geçiş dönemi başlamıştır (Karataş, 2016, s. 167).

1.3.3. Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği kavramı özellikle 1970'lerden itibaren yoğun olarak kullanılmıştır. Enerji güvenliği kavramı devletler için çok önemli olup, enerjiye olan ihtiyaç çeşidinin artırılması, güvenilir bir şekilde temin edilmesi, doğaya uyumlu enerji oranlarının artırılması ve de en uygun fiyatla temin edilmesini ifade etmektedir. Güvenli bir şekilde ihtiyaç oranının karşılanması, devletlerin ihtiyaç duydukları oranda enerji kaynağını sürekli bir şekilde yani kesintisiz temin edilmesidir. Bu doğrultuda kısaca, gelişmiş devletlerde, enerji ihtiyacının teminin yanında enerji uygun fiyat ve çevresel planları öncelik haline getirmeyi de hedeflemektedirler (Pamir, 2009, s. 57).

Enerji kaynaklarının sınırlı olmasının yanında, gelişen bilimle ve yeni rezervlerin keşfedilmesi ile petrol oranı artmaktadır. Fakat bu gelişmeler yaşanırken özellikle dünyada meydana gelen siyasi gelişmeler, temin edilebilmesini, maliyetinin yüksek olması ve belirli bölgelerde bulunması büyük oranda enerji kaynaklarının temin edilebilmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca petrol bölgelerinde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar petrol talebinin temin edilebilmesi için yatırım oranlarının artırılmasını da zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde uygarlıklar çatışması ve küreselleşme ile birlikte iç-dış politikaların değişkeni, iç gelişmenin ana araçlarından olan petrol; dış ilişkilerin ve dış etkinliğin de önemli kaynağı değerindedir (Harunoğulları, 2017, s. 122). Nitekim petrol kaynaklarına sahip olmak üzerinde söz sahibi olmak devletlerin dünya üzerinde söz sahibi olmasını sağlamakta petrolü bir yaptırım gücü olarak da kullanma imkânı sağlamaktadır. Esas olarak bu yaptırım sadece petrolün bulunduğu coğrafi bölgeleri tek değil, petrol ile ilişkili olan her türlü ticari unsurları da kapsamaktadır. Küresel boyutuyla petrolün bir yaptırım gücü olarak kullanılabilmesi petrole sahip olan devletlerin vermiş oldukları mücadele de başarılı olmanın yanında, bu başarıyı sürdürebilmelerinde de son derece önemlidir.

1.3.4. OPEC

Özellikle 1945'ten sonra ABD ve Avrupa'nın petrole duyulan ihtiyacının artması, petrolün temin edilebilmesi için sadece Ortadoğu bölgesinden tek değil başka bölgelerden de temin edilmesine yönlendirmiştir. Bu durum ise Ortadoğu petrol varil fiyatının düşmesine neden olmuştur. Bu dönemde Ortadoğu petrol varil fiyatı 2,2 dolardan 1,7 dolara gerilemiştir. 1957'ye

kadar devam eden bu durum, 1957'de ise tersine dönerek petrol-dolar değerini değiştirmiştir. Dolayısıyla %25 oranında petrol varil fiyatı artmıştır. Özellikle bunda Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi etkili olmuştur. Daha sonra ise ve Sovyet bloğunun, blok dışı ihracatını gerçekleştirmesi petrol piyasasında arz-talep açısından bir dengesizlik durumu yaratmıştır (Gürel, 2018, s. 160). Sovyetlerin petrol ihraç etmesi petrol ithal eden hükümetlerce ya durduruldu ya da fiyat aşağı çekilmiştir (Yergin, 2017, s. 493).

Petrole duyulan ihtiyacın kullanılanından daha az olması bir fazla kapasitenin oluşmasına neden olmuştur. Bu durum çok geçmeden petrol varil fiyatını da etkilemiştir. 1960 yılına gelindiğinde ise açıklanan petrol varil fiyatı 1953 yılının fiyat açısından daha da aşağı çekilerek 1957 fiyatına bu sefer %15'lik bir düşüş sağlamıştır. Böylece 1950'de petrol varil fiyatı 1,71 dolar iken, 1953'de 1,93 dolara yükselmiş, 1957'de ise 2,8 dolara çıkmıştı. Suudi Arabistan ihraç etmiş olduğu petrol varil fiyatını 1959'da 1,9 dolara, 1960'da ise 1,8 dolara düşürmüştür (Gürel, 2018, s. 161).

Bu durum ise petrol üreticisi ülkelerin ellerindeki en önemli kaynak üzerinde hâkimiyetlerini arttırmayı başarmaları için belli ölçüde ortak hareket etmelerini gerekli kılmıştır. Esas olarak petrol üreticileri arasındaki iş birliği ilk kez Venezüella'nın teşvikiyle başlamıştır. Venezüella Hükümeti ülkelerinde petrol çıkaran şirketlerin sahip oldukları yarı yarıya imtiyazlarını bölüşmelerini talep etmiştir. Venezüella petrol şirketlerinin kendilerini bırakıp daha kazançlı hale gelen Ortadoğu ülkelerine yönelmelerini engellemek için Ortadoğu'ya elçiler göndermiştir. Elçiler vasıtasıyla yarı yarıya kar paylaşımı fikrinin yayılmasını sağlamıştır. Ancak petrol üreten ülkeler arasındaki iş birliği fikri etkin olamamıştır. Bunda özellikle petrol üreten Ortadoğu ülkelerinin gelirlerinin ciddi bir şekilde düşürüleceğini fikri etkin olmuştur. 1960'da Venezüella bu sefer petrol üreticilerinin ortak çıkarlarını temsil eden bir örgüt kurma düşüncesiyle bölgeye tekrar temsilciler göndermiştir. Venezüella Hükümeti durumdan etkilenen dört hükümetle (Kuveyt, Suudi Arabistan, İran ve Irak) görüşmeleri başlatmıştır (Gelvin, 2016, s. 326). Bu görüşmeler sonucunda 10-14 Eylül 1960'da Bağdat'a toplanan Konferansta Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) kurulmuştur (OPEC, 2019).

2. 1973 PETROL KRİZİ VE ORTADOĞU'DA GENEL DURUM

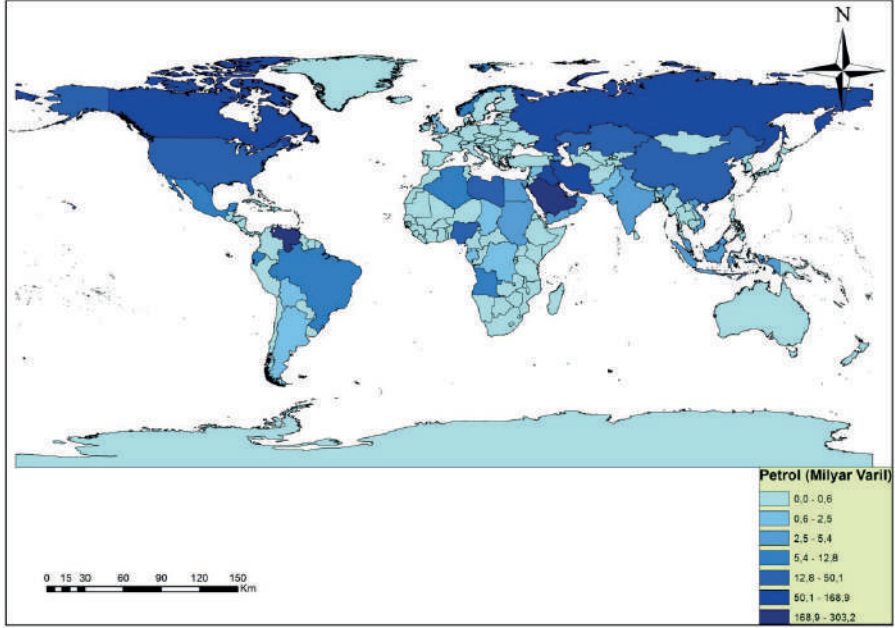
2.1. Ortadoğu Ülkelerinin Petrol Rezervleri

Petrolün oluşması, göçü, birikmesi ve korunması için organikçe zengin ve ısısal olarak olgunlaşmış kaynak kayaçların, gözenekli-geçirgen hazne kayaçların, verimli yaygın örtü kayaçlarının olmasının yanında petrolün

göçü ve kapan oluşumu arasındaki uygun zaman ilişkilerini içeren petrol sisteminin tüm elemanlarının ve süreçlerinin mevcut olması gerekir. Ortadoğu ise bütün bu özelliklere sahip olmakla birlikte en kaliteli petrol rezervlerini de barındırmaktadır (Sorkhabi, 2016).

Ortadoğu petrol açısından dünyanın en zengin bölgesi konumundadır. Bu durum tek başına Ortadoğu'yu önemli kılmaktadır (Yılmaz, 2016).

Şekil 1: Petrolün Dünya Dağılışı Haritası

Tablo 1: Orta Doğu'daki OPEC Ülkeleri

Ülkeler	Rezerv/Milyar (Varil)	
	1973	2017
Suudi Arabistan	164, 500	266,26
İran	66, 000	155,60
Irak	35, 000	147,22
Kuveyt	72, 000	101,50
Libya	26, 600	48,36
Cezayir	7,7 00	12,20
Katar	6, 000	25,24
Birleşik Arap Emirlikleri	33, 920	97,80

Kaynak: BP Statistical Review.

Ortadoğu dünya petrol rezervleri açısından önemli bir yere sahiptir. 1950'lerden itibaren her geçen zaman Ortadoğu petrollerinin üretim miktarı da artmıştır. Örneğin 1950'lerde Ortadoğu'dan temin edilen miktarı dünya genelindeki oranı %52 oluşturmaktaydı, 1970'lere gelindiğinde bu oran %56'ya çıkmıştır (60 Years BP Statistical Review of World Energ, 2011).

Ortadoğu bölgesinden temin edilen petrol diğer bölgelerden temin edilen petrol ile kıyaslandığında Ortadoğu petrolünün maliyetinin daha düşük olduğu görülmektedir. Çünkü Kuzey Irak dışında bütün Ortadoğu petrol kaynakları deniz kıyısına yakın yerlerde bulunmaktadır. Bu ise, petrol ithal eden merkezlerle ulaşımı kolaylaştırmakta ve maliyeti de düşürmektedir. Diğer yandan açılan petrol kuyularından yeryüzüne petrolün çok derine inmeden çıkarılması, yatırım masrafını azaltmaktadır. En önemli neden ise, Ortadoğu'da üretim çok büyük rezervlere sahip olan petrol kuyularından sağlanmasıdır. Bu durum ise açılan kuyulardan kuyu başına elde edilen petrol oranını arttırmaktadır. Tüm bu doğal şartların yanında Ortadoğu'da ucuz petrol üretimini sağlayan başka faktörlerde vardı. Özellikle medeni hukuk ve İslam hukukunun yaygın olduğu Ortadoğu bölgesinde toprak altı varlıklar özel mülkiyet değil, kamu mülkiyeti sayılmaktadır. Bundan dolayı örneğin, ABD'de özel mülkiyet başı kuyunun açılması üretimin oranını düşürmekte, dolayısıyla Ortadoğu'da görülmeyen bu yapı üretimin çok olmasını sağlamaktadır (Gürel, 2018, s. 55).

2.2. Krizin Nedenleri

Her ne kadar 1973 petrol krizi Arap-İsrail savaşının sonucu olarak görülse de esas olarak 1973 petrol krizinin temelinde iki sorun vardır. Ayrıca 1973 yılı petrol açısından kriz yılı olmuş olsa da temelde bu kriz en az bir yirmi yıl geçmişe sahiptir. Başka bir ifadeyle, Ortadoğu petrolü bağlamında iki temel problemi olmuştur. Bunlardan birincisi, Ortadoğu'da petrol arayan, üreten genellikle batı kökenli şirketler, ikinci sebep ise, 1948'de kurulan İsrail devleti ve bunun sonucunda 1967'de gelişen Arap-İsrail savaşındır diyebiliriz.

2.2.2. Milliyetçilik Hareketleri

Milliyetçilik hareketlerine özellikle batı kaynaklı şirketler ve Süveyş Kanalı'nın millileştirilme süreci etkili olmuştur.

Batı kaynaklı şirketler gerek Ortadoğu ve gerekse dünyanın birçok yerinde petrol araması yaparak ve üretilen petrol ticaretinin gerçekleştirilme konumunda bulunmaktaydılar. Konunun önemi açısından ticari amaçlı tarihsel süreçten başlayarak petrol şirketlerine daha ayrıntılı bakmak gerekirse;

Ticari amaçlı petrol üretiminin başladığı ilk ülke olan ABD’de petrol üretiminin temini ve ticari olarak denetleyen ilk büyük şirketin ortaya çıkışıyla petrol için bambaşka bir dönem başlamıştır. 1870’lerde bir milyon dolar anaparaıyla kurulmuş olan Standard Oil Şirketi, 1872’de yaklaşık kırk milyon dolarlık petrol ihracatını gerçekleştirmiştir. Bu ise ABD’nin toplam ihracattaki payının %25’ine denk gelmiştir. Ticari amaçlı kurulmuş olan bu şirket ABD’de petrol sanayisinin %80’ini ve petrolün taşınması konusunda kontrol merkezini elinde bulundurmaktaydı. ABD içinde özellikle siyasal olsun, ekonomik olsun birçok açıdan etkili hale gelen bu şirket küresel pazarlara da açılmak ihtiyacını da duymuştur. (Gürel, 2018, s. 62). Standard Oil şirketi 1911’de ABD tekel yasalarına aykırı olduğu gerekçesi ile mahkeme kararıyla 34 şirkete bölünmüştür. Bu şirketlerden ikisi Rockefeller’in, Exxon şirketi ve bir diğeri olan Mobil adını alan Scony şirkettir (1999’da ise bu iki şirket birleşerek Exxon Mobil şirketini oluşturmuşlardır) (Karataş, 2016, s. 169).

İngiliz Shell şirketi ise 1887’de taşımacılık ve ticari alanda faaliyet gösteren şirket daha sonra Fransız Rosthschild ailesiyle iş birliği yaparak Uzakdoğu’ya petrol ticaretini gerçekleştirmekteydi. Hollanda’nın Royal Dutc şirketi ise 1890’larda Sumatra’da petrol üretimini sağlamak için kurulmuştu. İngiliz Shell ve Hollandalı Royal Dutch 1907’de ‘Royal Dutch Shell’ adı altında (SHELL) birleşmiştir (Karataş, 2016, s. 169).

Diğer önemli petrol şirketi ise özellikle İran’da faaliyet gösteren D’Arcy’dır. İngiltere Hükümeti D’Arcy’nin hisselerini alarak Anglo-Persian Oil Company şirketini kurdu. Anglo-Persian Oil Company, Royal Dutc Shell ve çeşitli Alman hissedarlarını birleştirerek ortak bir girişim sağladı. The Anglo-Persian Oil Company hisselerin %50’sine sahipken diğerleri %25 hisseye sahiplerdi. D’Arcy’nin sahip olduğu imtiyazlardan sonra uzun süre petrol imtiyazları konsorsiyumlara verilmiştir. XX. yüzyılın ilk otuz yılındaki imtiyazlar başka yönlerden de birbirine benzemektedir. Nitekim D’Arcy imtiyazı gibi (altmış yıllıkına anlaşılmıştır) diğer anlaşmalarda genellikle altmış veya yetmiş beş yıllıkına dair idi. Çok geniş bir coğrafyayı, örneğin İran’ın tamamen hepsini veya Kuveyt’in tümünü kapsamaktaydı. Konsorsiyum, faydalanmadan üretime, rafineden nakliye ve pazarlamaya kadar petrol endüstrisiyle ilgili bütün faaliyet alanlarında tek hak sahibi olarak kabul ediliyordu. Bütün bunlar karşılığında konsorsiyum sadece imtiyazı veren devlete belli bir ücret ödüyordu. 1950’lerden sonra konsorsiyumlar petrol üreticisi ülkelere kazançlarından belli bir hisse ödemeye başlamıştır. Fakat bu çok cüziydi çünkü üretilen petrolün miktarını ve fiyatını belirleme yetkisi petrol üreticisi ülkelere değil konsorsiyumlara aitti. Nitekim XX. yüzyıldan başlayarak elli yılı aşkın bir süre boyunca Batı Ortadoğu’nun petrol

kaynaklarını Ortadoğu'nun neredeyse hiçbir müdahalesiyle karşılaşmaksızın ve nerdeyse hiçbir menfaatine dayanmadan çok az bir ücret karşılığında kullanmıştır (Gelvin, 2016, s. 326).

Fakat 1950'lerden itibaren dünya petrol fiyatlarını etkileyecek bir gelişme yaşanmıştır. Bu ise Ortadoğu'da geçerli olmaya başlayan 50-50 olarak anılan hisse anlaşmalarıdır. Esas itibarıyla ilk 1948 yılında bu tarz anlaşma yapan ülke Venezüella'dır. Bu tarz anlaşmalar 1950'de Suudi Arabistan'da, 1951'de Kuveyt'te, 1952'de Irak, Bahreyn, Katar ve İran'da gerçekleşmiştir (Gürel, 2018, s. 146).

1950-1960 yıllarında Ortadoğu'daki millileştirme hareketlerinden petrolün ulaşımı konusunda da bazı gelişmeler yaşanmıştır.

Bunlardan ilki olan Mısır lideri Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirme kararıyla başlayan süreç, Basra Körfezi'nden taşınan petrolün engellenmesiyle olmuştur. Bu süreç özellikle İngiltere ve Fransa tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Buna tepki olarak Fransa ve İngiltere birleşerek Kahire'ye saldırmışlardır. Daha sonra ise, ABD, Sovyetler Birliği ve BM'de araya girmesiyle bu durum sona ermiştir. Nasır'ı yenmeyi hedefleyen İngiltere ve Fransa Nasır'ı yenmek bir tarafa Nasır'ın daha da güçlü çıkmasına sebep olmuşlardır (Karataş, 2016, s. 180).

2.3. Kriz Döneminde Diplomasi

Yukarıdaki gelişmeler doğrultusunda 1973 yılında Ortadoğu ülkeleri petrol perspektifi doğrultusunda politikalar izlemeye başlamışlardır.

1973 Eylül ayında Viyana'da toplanan OPEC üyesi ülkeler petrol şirketleri ile yeni bir anlaşma yapmak için çağrıda bulundular. Daha önce yapılan anlaşmaların önemini yitirdiğini OPEC ülkeleri, şirketlerin pazar fiyat artışından elde etmiş oldukları karları bu sefer kendileri için talep etmeye başlamışlardır (Yergin, 2017, s. 564).

1973 yılında gerçekleşen Arap-İsrail savaşına ilk tepki Irak'tan gelmiştir. 7 Ekim 1973'te Irak Hükümeti'nin yayınlamış olduğu bildiride Arap Milletine saldırının gerçekleşmesi, batının İsrail'e iş birliği yapması sebebiyle, ABD petrol şirketleri olan Mobil-Exxon Petrol Şirketindeki %23,75'lik hissesini millileştirdiğini ilan etmiştir. 21 Ekim'de ise Hollanda kökenli olan Royal Dutch-Shell şirketinin yine Basra Petrol Şirketine hisselerini devretmiştir. Esas itibarıyla Irak İsrail'e yardım eden ABD ve Hollanda'yı görmekte ve dolayısıyla onlara bir tepki geliştirmiş olmaktaydı. Diğer yandan Irak bu girişimlerde bulunurken diğer Ortadoğu ülkelerinin de ABD'ye petrol ihracatlarını durdurmalarını istemiştir. Irak'ın bu faaliyetleri üzerine Kuveyt,

petrolün bu savaşta nasıl bir rolü olabilir görüşmeleri için OPEC üyelerini Kuveyt'te toplanmak üzere davet etmiştir (Armaoğlu, 1989, s. 358).

Viyana'dan ABD'ye dönen, ABD petrol şirket temsilcileri dönemin ABD başkanı olan Nixon ve Dış İşleri Bakanı olan Kissinger'a bir mektup sunmuşlardır. 12 Ekim 1973 tarihli mektupta, ABD'nin İsrail'e her türlü yardımda bulunması kendileri için dolayısıyla ABD ekonomisi için sorunlar yaratacağını dile getirmişlerdir. 16 Ekim'de ise Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı, Kral Faysal'ın bir mektubunu ABD Başkanına sunmak üzere ABD'ye gitmiştir. Bu mektupta İsrail'e yapılan yardımların hemen sonlandırılması, sonlandırılmadığı takdirde petrolle ilgili yaptırımlarının olacağı yazıyordu. Fakat aynı gün içerisinde ABD Senatosu toplanıp İsrail'e birçok konuda yardım etme tasarısını tartışıp kabul etmiştir (Gürel, 2018, s. 228).

Bu durum Ortadoğu petrol üreticisi olan ülkelerin tepkilerini daha da arttırmıştır. ABD Senatosu'nun İsrail'e silah yardım etmeye karar vermesi ve iki gün sonra da silah sevkiyatına başlaması bütün Ortadoğu coğrafyasında duyulmuştur. Bunun sonucunda Suudi Arabistan, bir yandan ABD'nin İsrail'e yardım etmesini durdurması talep etmiştir. Ayrıca bu durum ARAMCO (Mobil, Exxon, Chevron, Texaco)' temsilcilerini harekete geçirmiştir. Buna göre ABD başkanına mektup gönderen ARAMCO temsilcileri, ABD'nin İsrail'e yapmış olduğu silah yardımının hemen durdurulmasını talep etmekte aksi takdirde ABD'ye dost olan Ortadoğu ülkelerinin durumu değişeceği mevcut olan bu durum ise onlar açısından sıkıntı yaratacağını ifade etmişlerdir. Bu istek karşısında Ne Kissenger nede Nixon üzerinde etkili olmuştur (Armaoğlu, 1989, s. 359).

17 Ekim'de ABD Senatosu'nun kabul ettiği yardım tasarısının ilk tepkisini Kuveyt'te toplanan OPEC üyeleri standart kalite olarak kabul edilen 34 SPI graviteli Suudi Arabistan petrolünün %70 oranında arttırdığını ilan edip, petrol varil fiyatını 3 dolardan 5,12 dolara çıkarmışlardır. OPEC'in kararlaştırdığı fiyat ise genel olarak bütün Ortadoğu ülkelerinin üretmiş olduğu petrol varil fiyatının %40 oranında arttırılması yönündeydi (Gürel, 2018, s. 229).

17 Ekim'de Kuveyt'te toplanan OPEC üyeleri aldıkları kararlar doğrultusunda 1967 yılında İsrail'in genişleme için işgal ettiği tüm topraklardan çekilinceye kadar her ay olmak üzere %5 petrol kısıma kararı alındı. OPEC üyelerinin bunda güttükleri amaç uluslararası gücü İsrail'in işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesi için zorlamaktı. Ayrıca Arap ülkelerini destekleyen uluslararası camiadan kimsenin bundan zarar görmeyeceği de ifade edilmiştir. Esas itibarıyla kısıtlama özellikle ABD için hedeflenmekte ve ABD için tamamıyla petrol ihracatını da durdurmayı kararlaştırmıştı,

18 Ekim’de ise Suudi Arabistan, Cezayir ve Katar ürettikleri petrolün %10 miktarında kesme kararı aldırılmışlardır. 19 Ekim’de ise OPEC’in bütün kararlarını dikkate almayan ABD ise İsrail’e yüklü bir miktarda silah yardımı gerçekleştirmiştir. 20 Ekim günü ise bu durum karşısında Suudi Arabistan ABD’ye yapmış olduğu petrol satışını tamamen durdurduğunu ilan etmiştir. Bu karardan hemen sonra diğer OPEC üyeleri de aynı doğrultuda karar vermişlerdir. 22 Ekim’de ise toplanan BM Güvenlik Konseyi almış olduğu ateşkes kararına var olan durumda hiçbir değişikliğe neden olmamıştır. 4 Kasım’da ise tekrar Kuveyt’te bir araya gelen OPEC üyeleri daha önce almış oldukları %5 oranında ki petrol kesintisini %25 oranına çıkarmışlardır. Bu karar 26-28 Kasım’da Cezayir’de bir araya gelen OPEC üyelerinden Irak ve Libya dışındaki tüm üyelerden onaylanmıştır. Ayrıca bütün İsrail’i destekleyen ülkelerinde bu kesinti uygulamasının yapılacağını da onaylanmıştır (Arı, 2017, s. 57).

OPEC petrol üretimini kısması ve İsrail’i destekleyen ambargo uygulaması dünya genelinde petrole olan ihtiyacın arttığı bir döneme denk gelmekteydi. Soğuk Savaş’tan ötürü özellikle petrol ihtiyacını karşılayabileceği tek yer Ortadoğu bölgesiydi. Böyle bir ortamda OPEC üyeleri kendi aralarında ortak hareket etmek gibi bir düşünceden de yoksun bulunmaktaydı. Örneğin Aralık 1973’de Irak Hükümeti mevcut olan 2,1 milyon petrol varil olan üretim kapasitesini 1974 yılı için 3,5 milyon petrol varile çıkartmayı planladığını açıklamıştır. Buna göre Irak Hükümeti Arap-İsrail savaşında ilk tepki veren ülkelerden biri olmasına rağmen bu sefer İsrail’i destekleyen ama aynı zamanda Araplarında dostu olan batının cezalandırılacağını düşünmekteydi. OPEC ülkelerinin bu tutumu esas itibari ile örgüt içinde belirlenmiş dost ve düşman listesinin olmamasından ileri gelmekteydi (Gürel, 2018, s. 231).

1973 petrol krizi sadece gelişmiş batıyı tek değil gelişmekte olan ülkeleri de endişeye sevk etmiştir. Bu endişeyi en çok yaşayan bölgelerden biri Avrupa kıtasıydı. 1973 petrol krizi en çok Hollanda’yı etkilemiştir. Çünkü Hollanda sanayisinde çok önemli bir yeri olan Rotterdam rafinerisi Avrupa’ya akaryakıt teminini sağlamaktaydı. Avrupa ülkeleri ihtiyaç duydukları petrolün %17’sini bu rafineriden temin etmekteydiler (Armaoğlu, 1989, s. 359).

2.4. Krizin Sona Ermesi

1973 petrol krizi her ne kadar petrol üreten OPEC üyelerinin ambargoyu uygulamaları ve üretimi kısımları şeklinde karar verilmiş olsa da 1973 petrol krizi uzun ömürlü olamamıştır (Armaoğlu, 1989, s. 360). Şüphesiz petrol krizinin sona ermesinde ABD’nin uyguladığı mekik diplomasisi etkin olmuştur. 13-17 Mart ayında gerçekleşen OPEC toplantısında ambargoya son verilmesi doğrultusunda karar verilmiştir (Arı, 2017, s. 58).

1973 petrol krizi sürecini kısaca değerlendirecek olursak, ilk önce Ekim ayının ortalarından itibaren OPEC tarafından petrol varil fiyatları Arap-İsrail savaşından bağımsız olarak arttırmayı hedeflemişlerdir. Bunu ambargonun uygulanması ve petrol üretimini kısımları izlemiştir. Özellikle 1973 petrol krizinin başarısız olmasının sebebi OPEC üyelerinin kendi aralarında tam bir fikir birliği oluşturmamalarından ileri gelmiştir (Gürel, 2018, s. 236).

3. 1973 PETROL KRİZİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER

3.1. Petrolün Değerinin Artması

1973 petrol krizi sonucunda küresel boyutta, “petrol fiyatının yüksekliği” olarak tek boyuta indirgenmiş ve üretememelerinden ileri gelmiştir.

1973 petrol krizi sürecinde artan petrol fiyatları dörde katlanmasına yani 3 dolardan 11,65 dolara çıkmasına (Akşın, 2015, s. 368) %370 oranında ve ihracatçıların bu fiyatları saptamada tüm kontrolü kendi ellerine almış olma düşüncesi dünyanın birçok yerinde ekonomilerde değişikliğe yol açmıştır. Petrol ihracatçılarından petrolden elde ettikleri toplam gelir 1972’de 23 milyar dolarken 1977’de 144 milyar dolara çıkmıştır (Yergin, 2018, s. 594).

Bu kısa sürede petrol fiyatında meydana gelen bu fiyat çıkışı, en büyük petrol tüketicisi sanayi devletlerinde, petrol tüketiminin kısılması için tedbirler alınmıştır. Esas itibarıyla üretimin kısılmasının nedeni petrol kısıntısı değil fiyat artışından ileri gelmiştir. Sanayisi gelişmiş ülkelerin üretim hacminde ki küçülme OPEC’in petrol üreten ülkelerinden petrol fiyatlarının yüksek olmasından kaynaklanmıştır. (Armaoğlu, 1989, s. 364).

3.2. Opec’in Güç Kazanması

1973 sonrası OPEC üyeliği kavramı da değişmiş Sovyetler Birliği hariç, dünya petrol ihracatçıları kavramıyla özleşmiştir. Enflasyon veya kıtlık olup olmayacağını artık OPEC ülkeleri belirliyordu ve yeni düzende gerek ekonomik ve gerek politik gücü değiştiren tüketiciden alıp üreticiye veren bir düzen oluşmuştur. Bu dönemde OPEC Genel Sekreteri, 1973 yılının üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra geriye dönüp baktığında bu dönem için OPEC’in altın yılları olarak nitelediği görülecektir.

Esas itibarıyla her ne kadar 1973 petrol krizinin temel sebebi Arap-İsrail Savaşı olsa da petrolü adeta bir yaptırım unsuru olarak OPEC üyelerinin kullanmak istemesinin ve petrol varil fiyatının artırılması yanında sahip oldukları petrol rezervlerinin uzun dönemde tükeneceği varsayımının da etkisi vardır. Ayrıca petrol ambargosu sona erdikten sonra dahi OPEC ülkeleri bir süre daha petrol varil fiyatını arttırmıştır (Gürel, 2018, s. 237).

OPEC ülkeler yüksek fiyat politikasının küresel boyutta başarılı olmasının temel nedenleri ise üretilen petrole olan bağımlılığın esnek olmaması bir diğeri ise sanayisi petrole bağlı olan devletlerin kendi kaynaklarını yeterince kullanamayıp alternatif enerji kaynağı çeşidi yaratamamalarından ileri gelmiştir.

3.3. Uluslararası Ticarete Etkileri

1973 petrol krizi sürecinde her ne kadar petrol ihracatını kısmına gidileceği kararları alınmış olsa da daha önce değinildiği gibi bu pek uygulanamamıştır. Bunun iki sebebi vardır; bunlar, üretim kısıntıları ile birlikte petrol fiyatlarının arttırılmasıdır. İkincisi ise petrol üretiminin kısılması ile ilgili ABD'nin bu süreç içerisinde izlemiş olduğu sert politikalar (Armaoğlu, 1989, s. 362).

1973 petrol krizi sonucunda OPEC ülkeleri kendi kaynakları üzerinde kontrol sahibi olmayı başarmışlardır. Tüketiciler ve OPEC arasında değerli bir kaynak olan petrolün fiyatı üzerinde çekişmeler olmuştur. Dolayısıyla petrol uzun bir dönem dünya ekonomisi tek değil dünya siyasetini de derinden etkilemeyi başarmıştır.

Petrol üreten Ortadoğu ülkeleri dünya ekonomisinde 1973 sonrasında daha güçlü bir statüye sahip olmuşlardır. Daha doğrusu petrol üzerinde ezici bir üstünlüğe hale gelmişlerdir.

1973 petrol krizi gelişmekte olan ülkelerin âdete enflasyonlarını azdırmıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin geri kalmalarını etkilemekle kalmamış, ödemeler dengesini de bozmuş ve büyüme hızlarını geciktirmiş veya durdurmuştur. Bu ülkeler petrolün kısıntıya gitmesinden de etkilenmiştir (Yergin, 2018, s. 602).

OPEC kararları gazete manşetleri oldu. OPEC ülkeleri sadece yaptıkları yatırımlarla tek değil aynı zamanda gelişmiş sanayi ülkelerinden birçoğunun iş ortamını da etkilemiştir (Mansfield, 2012, s. 399).

Bütün bu olup bitenin bir de arka yüzü vardır. Batı medyası sürekli Araplar diye kişileştirdikleri petrol devletleri yaygın düşmanlığın ve kızgınlığın hedefi haline de gelmişlerdir. Daha zengin sanayileşmiş ülkeler 1970'lerin küresel enflasyonundan onları sorumlu tutmuşlardır. Arap petrol devletleri artan etkilerini Filistin'deki Arapların durumuna ilişkin sağlıklı değerlendirmelerde bulunulması için kullandıklarında İsraililer onları petrol şantajı diye nitelediler. İsrail anlaşılır biçimde petrol şantajı görüşünü yaymak için her şeyi yaptı.

OPEC ülkeleri kısa süre içerisinde güçlerinin sınırlarını fark ettiler. Aynı zamanda sınırlılıklarını da sanayisi gelişmiş müttefiklerin özellikle ABD'nin

petrol sahalarına saldırıp işgal edebileceğine yönelik dayanan korku, 1974 yılında OPEC ülkelerinin ambargoyu kaldırmalarına mecbur etti. Bu korku azaldıkça petrol fiyatlarının dört katına çıkmasının tüketim miktarında azalmaya yol açtığı ve tüketimdeki azalmada üretimdeki artışla birleştiğinde dünyada tüketimden fazla petrol oluşum durumunu yaratmıştır. Ucuz petrole bağımlılığın tehlikelerinden tedirgin olan sanayisi gelişmiş ülkeler, kendi kaynaklarını koruma ve kömür, nükleer enerji gibi alternatif enerji kaynaklarını kullanma girişimleri başlattı.

1973 petrol krizi ‘petrol silahı’, ‘petrol savaşı’ gibi kavramaların literatüre kazandırılmış olduklarını görmekteyiz. Bu süreç içerisinde yaşanan bu gelişmeler küresel pazar için petrol üretimi için önemli bir bölge olan Ortadoğu bölgesine dikkatleri toplanmıştır. Petrol varil fiyatı artırımında ki yaşanan gelişmeler sadece sanayisi gelişmiş ülkeleri tek değil gelişmekte olan ülkelerin de ekonomisini etkilemiştir (Arı, 2017, s. 59).

Sonuç olarak küresel anlamda 1973 petrol krizi hem Ortadoğu hem de dünyanın geri kalan bölgeleri için yeni bir çağın başlangıcı oldu. Fernand Braudel, bütün bunları yorumlarken, petrol devriminin yüzyıllardır Doğu’dan Batı’ya akan zenginlik akışını tersine çevireceği için yeni bir çağın başlangıcında olunabileceğini söylemiştir. Braudel’e göre, XVII. yüzyıla kadar, Avrupalılar’ın Doğu halkları tarafından Avrupa’ya taşıdıkları değerli mallar (ipek ve baharat) gibi malların değeri Batılıların Doğulu halklara aldıkları malların değerinden daha fazla bedel ödemişlerdir. XVIII-XX. yüzyılın son çeyreğine kadar ise Doğu halklarının Batıdan satın aldığı ve çoğunlukla hammaddeden oluşan malların mali değeri Batı halklarının Doğu’dan satın aldıkları malların değerini aşmıştı. Braudel’in öngörüsüne göre, 1973 petrol krizi zenginlik akışının bir kez daha tersine döneceği bir çağın başlangıcı olabilirdi (Gelvin, 2016, s. 309). Braudel bu konuda kısmen de olsa haklı çıkmıştır.

Petrol varil fiyatının artması, Ortadoğu ülkeleri açısından gelirleri dolayısıyla güç ve etkideki önemi açısından yalnızca birkaç Ortadoğu devleti için önemli siyasal ve ekonomik sonuçları olmuştur. Arap-İsrail Savaşının sona ermesinden hemen kısa bir süre sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun dokuz ülkesi ve Japonya, Arap-İsrail sorunu üzerine daha önce görülmeyen bir tarzda Arap görüşünden yana olan ortak bir bildiri yayınlamasıyla saf değiştirmenin etkileri anında görünür hale gelmiştir (Öztürk, 2017, s. 3). Güçteki yer değişikliği, İran’da çok görülmüştür. İran, Arap-İsrail Savaşına ve yeni fiyat artışlarını tetikleyen 1973 petrol krizine dâhil olmamasına rağmen, batıdan ithal edilen sanayi ürünlerinin fiyatlarındaki (kısmen fiyat artışlarının

neden olduğu) enflasyonu telefı etmek için petrol fiyatlarında daha yüksek artış talep ederek OPEC'deki durumdan yararlanmaya çalışmıştır.

Petrol fiyatındaki artışın Suudi Arabistan üzerindeki etkisine baktığımızda 1973 yılında petrol fiyatlarının dört katına çıkmış olması Suudi Arabistan'ı çok farklı bir duruma taşımıştır. Suudi devleti saat başı artık 1930'lardaki bir yıllık geliri kadar kazanmasına neden oldu. Suudi Arabistan yönetimi ağırlıklı olarak iktisadi alt yapı, sağlık, eğitim ve savunmadan yana harcama yapmaktaydı. Suudi Arabistan'ın gelişimi son derece hızlanmışdır. 1973'ten sonra gerçekleştirilen ilk beş yıllık plan, 142 milyar dolar, yani bütün alt yapı projelerinin, yollar, havaalanı, limanlar ve elektrik santralleri tamamlama amacı artık gerçekleştirilebilir bir amaç halini almıştır (Ataman, 2010, s. 14).

Suudi Arabistan aynı zamanda 1974'de kurulan Suudi Kalkınma Fonu ve çeşitli uluslararası kuruluşlar aracılığıyla dünyanın en büyük yardım bağışçılarından biri haline gelmiştir. 1970'lerde Suudi Arabistan yardım programı krallığın gayri safi yurt içi hasılasının %10'dan daha fazlasına denk gelmiştir. Bu büyük sanayileşmiş ülkelerin herhangi birinden çok daha büyük bir orandı. Ama bu harcamaya rağmen Suudi Arabistan 1975 yılına gelindiğinde ABD ve Japonya'nın toplamından daha fazla mali fon biriktirmiştir (Cebeci, 2017, s.14).

Kısa sürede ekonomik olarak çok zayıf olan Suudi krallığı maddi olarak bir süper güç haline gelip, uluslararası sorumlulukları yüklenmiştir. Uluslararası para fonunun ve Dünya Bankasının kilit üyesi konumuna gelmiştir. Bu dönemde dünyada görünür rezervlerin üçte birine sahip olan Suudi Arabistan, dünyanın açık ara en büyük petrol ihracatçısı olduğu için, OPEC'in yönlendirici üyesi haline gelmiştir. Suudi Arabistan petrol üretim miktarını yükselterek ve düşürerek uluslararası petrol fiyatlarını etkileyebileceği anlamına gelmekteydi (Armaoğlu, 1989, s. 364).

Petrol fiyatlarındaki değişiklik, petrol varil fiyatının dört katına çıkması Irak'ın ekonomik hayatını değiştirmiştir. Irak'ın 1972 yılında 584 milyon dolar olan geliri, 1974 yılında 7,5 milyar dolara çıkmıştır (Yalçın Erik ve Koşaroğlu, 2016, s. 5).

4. SONUÇ

Yaşamın temel unsurlarından biri olan enerji tarihsel süreç içerisinde her dönem için önemli olmuştur. İnsanoglunun ilk dönemlerinde günümüze kadar çok farklı enerji kaynaklarını kullanmıştır. İlk dönemlerden canlıların enerjilerinden faydalanılmış, sanayi devrimiyle birlikte enerji kaynağı açısından bambaşka bir dönem başlamıştır.

Enerji kaynakları içerisinde önemli bir yeri olan petrol XX. yüzyılın temel enerji kaynağı haline gelmiştir denilebilir. Özellikle I.ve II. Dünya Savaşları'nda da kullanılan ve bu savaşların gidişatı üzerinde etkili olan petrol, 1950'lerden itibaren yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Ortadoğu bölgesi sahip olduğu petrol rezervleri açısından XX. yüzyılın ilk dönemlerinden itibaren önemi artmıştır. Batılı şirketler Ortadoğu bölgesinde bu dönemden itibaren petrol üzerinde geniş imtiyaz haklarına sahip olmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gittikçe yayılan ulusal bilinç Ortadoğu bölgesini de etkilemiştir. Ortadoğu'da faaliyet gösteren batı kaynaklı şirketlere karşı ilk ulusal bilinç hareketi İran'da gerçekleşmiştir. İran ulusal hareketlerin sonucunda bir kısım imtiyaz haklarına sahip olmuş olsa da bu durum Ortadoğu petrol üreticisi ülkeler için yeterli bir gelişme değildir.

1960 yılına gelindiğinde ise petrol üreticisi olan devletler açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. Batılı petrol şirketlerine karşı bir birlik halinde hareket edebilecekleri bir örgüt olan OPEC kurulmuştur. OPEC'e üye olan petrol üreticisi ülkeler petrol şirketleri tarafından düşürülen petrol varil fiyatının tekrar eski seviyesine gelmesi ve üretilen petrol miktarının belirlenmesi gibi amaçlar geliştirmişlerdir.

1973 yılına gelindiğinde ise hem Ortadoğu hem de dünya tarihi açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunda etkili olan ise Arap-İsrail Savaşları ve petrol şirketlerinin millileştirme hareketleridir.

Ortadoğu petrol üreticisi devletler 1973 petrol krizi sürecinde Arap-İsrail savaşlarında İsrail'i kurulmasını sağlayan ve onu destekleyen devletlere, İsrail'e vermiş oldukları destekleri kesmeleri ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi için petrolü bir yaptırım gücü olarak ambargo uygulamak istemişlerdir.

Ortadoğu petrol üreticisi ülkeler kendi aralarında aynı fikir birliğinde olmadıkları için ambargo önemli etkisi olmuştur. Yürütülen diplomatik ilişkiler çerçevesinde ABD uygulanan petrol ambargosu karşısında sert tepkiler geliştirmiştir. 1974 yılına petrol ambargosu sonlanmıştır.

1973 petrol krizinin hem Ortadoğu açısından hem de uluslararası açıdan önemli sonuçları olmuştur. Ortadoğu ülkeleri sahip oldukları mal varlıklarını artan petrol fiyatları sayesinde artırmış, sosyal devlet olma koşullarının da bir kısmını yerine getirmişlerdir. Özellikle Suudi Arabistan bu dönemde gittikçe güçlenmiştir. Sahip olduğu kaynaklar sayesinde sosyal devlet açısından önemli olan altyapı hizmetlerini yerine getirmeye çalışmış ayrıca oluşturmuş olduğu fonla da uluslararası alanda önemini arttırmıştır.

Uluslararası ticaret açısından ise 1973 petrol krizi batılı ithalatçıları endişelendirmiştir. Petrol varil fiyatlarının dört katına çıkması petrol tüketim hacmini çok daraltmış batılı tüketicilerin alternatif enerji kaynağı aramaya sevk etmiştir. Bu dönemde ayrıca enerji güvenliği kavramı da giderek önem kazanmıştır.

Kaynakça

- Acar, Ç. Bülbül, S., Gümrah, F., Metin, Ç., Parlaktuna, M. (2011). *Petrol ve Doğalgaz*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık. 2.Baskı.
- Akşin, S. (2015). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 3. Baskı.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt II*. Bursa: Alfa Akademi Basım. 1. Baskı.
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1. Baskı.
- BP. "BP 60 Years Statistical Review of World Energy (1951-2011)", 2011.
- Cebeci, A. (2017). "Sermayenin Uluslararasılaşması ve Suudi Arabistan'da Toplumsal Dönüşüm" *Social Sciences Studies Journal*, 3(12), 2380-2388.
- Gelvin, J., L. (2016). *Modern Ortadoğu Tarihi (1453-2015)*. İstanbul: Timaş Yayınları. 1. Baskı. (İngilizceden Çev. Güneş Ayas).
- Gürel, Ş., S. (2018). *Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*. Ankara: İmge Kitabevi. 1. Baskı.
- Karataş, A., Karataş, Y. (2016). *Bitmeyen Savaş Paylaşamayan Ortadoğu Sykes Picot'un 100. Yılı*. İstanbul: Evrensel Basım Yayım. 1. Baskı.
- Harunoğulları, M. (2017). "Orta Doğu Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Mücadelesi" *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 121-137. erişim: 17 Mayıs 2019.
- Mansfield, P. (2012). *Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları. 1. Baskı. (İngilizceden Çev. Ümit Hüsrev Yolsal).
- Merriman, J. (2018). *Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları. 1. Baskı. (İngilizceden Çeviren. Şükrü Alpagut).
- Pamir, N. (2005). "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler" *Stratejik Analiz*, Aralık, 57-73.
- OPEC. (2019). "Brief History", 2019.
- Öztürk, S., Saygın, S. (2017). "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu" *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.
- Sorkhabi, R. (2016). "Ortadoğu'da Petrol Neden Bu kadar Çok" (İngilizceden Çev. Gürsoy, H.), *TMMO, Mavi Gezegen Sayı: 21*.
- Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları. 10. Baskı.
- Üşümezsoy, Ş. (2006). *Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası*. İstanbul: İleri Yayınları. 1. Baskı.
- Erik, N. Y., Koşaroğlu, Ş., M. (2016). "Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları; Şeyl Gazı Etkisi ve Bazı Öngörüler" *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 119-143.

- Yılmaz, H. İ. (2016). “Ortadoğu’nun Geo-Ekonomik Önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri” *Tesam Akademi Dergisi*, 3(1), 99-128.
- Yergin, D. (2017). *Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 10. Baskı. (İngilizceden Çeviren. Kamuran Tuncay).

Türkiye ve Vietnam'ın İhracat Benzerliği ve Karşılaştırmalı Üstünlükleri: Küresel Ticarete Karşılaştırmalı Bir Analiz

Muhammed Fatih Aydemir¹

Özet

Türkiye ile Vietnam, özellikle son yıllarda, küresel ticarete daha fazla söz sahibi olan gelişmekte ülkelerin başında yer almaktadır. Bu ülkelerin uluslararası ticaretteki karşılaştırmalı üstünlüklerini ele almak oldukça önemlidir. Çalışmanın amacı, Türkiye ile Vietnam'ın ihracat benzerliğini ve iki ülke arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu ürün gruplarını ortaya koymaktır. Bu amaçla 2001-2023 döneminin ele alındığı çalışmada, iki ülkenin 97 ürün grubundaki rekabet avantajları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmada, Türkiye ile Vietnam arasındaki ihracat benzerliğinin genel olarak arttığı ve birbirine rakip ülkeler haline geldiği anlaşılmıştır. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün en yüksek olduğu ürün grubu “Kara Taşıtı, Traktör, Bisiklet Aksam Parça” olurken, Vietnam'ın karşılaştırmalı üstünlüğünün en yüksek olduğu ürün grubu “Elektrikli Makina Cihaz Aksam” olmuştur. Benzer şekilde, Türkiye'nin Vietnam karşısındaki en fazla karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu ürün grubu “Kara Taşıtı, Traktör, Bisiklet Aksam Parça”, en fazla dezavantaja sahip olduğu ürün grubu ise “Elektrikli Makina Cihaz Aksam” olmuştur. Öte yandan, iki ülkenin en çok rekabet ettiği ürün grupları arasında “Sert Kabuklu Meyveler”, “Örme Giyim Eşyası” ve “Örülmemiş Giyim Eşyası” yer almıştır. Ancak bu ürün gruplarında Türkiye'nin Vietnam karşısındaki karşılaştırmalı avantajı azalmış, Vietnam daha rekabetçi hale gelmiştir.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, mfaaydemir@uludag.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4248-9057>

1. Giriş

Türkiye ve Vietnam gibi gelişmekte olan ekonomiler, ihracata dayalı büyüme stratejileri ile artan büyüme ve küresel üretim entegrasyonu sayesinde uluslararası pazarlarda dikkat çekici bir konuma ulaşmıştır (Dünya Ticaret Örgütü, 2023). Hem Türkiye hem de Vietnam dinamik ihracatçılar olarak sınıflandırılrsa da, ticaret yapıları, özellikle sektörel yapı, bölgesel yönelim ve teknolojik ilerleme açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Türkiye'nin ihracatı, güçlü endüstriyel ve yarı endüstriyel ürünlerle daha yüksek bir çeşitlilik gösterirken, Vietnam'ın ihracat profili tekstil, ayakkabı ve elektronik gibi emek yoğun ve yabancı yatırım odaklı sektörlerde daha çok yoğunlaşmıştır. Her iki ülkenin de ekonomik gelişiminde ve uluslararası ticarete rekabet avantajı kazanmasında, ihracat önemli bir rol oynamaktadır. Hatta Vietnam'ın ihracatı, ülke Gayri Safi Hasılası'nın üzerine çıkmıştır (Dünya Bankası, 2024). İhracatta rekabet avantajı elde edebilmek sadece döviz geliri sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda endüstriyel gelişmeye, yeni ve nitelikli istihdam oluşturulmasına ve küresel değer zincirlerine entegrasyona katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ve Vietnam'ın karşılaştırmalı rekabet gücü analizi, iki ülkenin ticari dönüşümleri, kalkınma stratejileri ve geleceğe yönelik atılan adımlar açısından önem arz etmektedir.

Türkiye özellikle otomotiv, makine ve tekstil başta olmak üzere birçok sektörde gelişmiş sanayi altyapısıyla ihracatını arttırırken (Aydemir, 2024), Vietnam yüksek DYY girişleri sağlayan çokuluslu şirketlerin (ÇUŞ) etkisiyle ihracatını yükseltmektedir (Dünya Bankası, 2024). Ancak Vietnam'ın ihracatta yerli şirketlerin payının düşük olması, ihracatta yabancı şirketlere olan bağımlılığı arttırmaktadır. İki ülke de orta-yüksek teknoloji ürünlerinde ihracatını arttırırken, Vietnam'ın yerli firmaları daha çok düşük-orta teknoloji ürünlerde uzmanlaşmıştır (Tran, Truong ve Van Dong, 2024). Türkiye Avrupa, Orta Doğu ve Afrika üçgeninde lojistik konumu ile öne çıkarken, Vietnam ise Çin, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Pasifik ülkelerine yakınlığı ile Asya üretim üssü olma avantajını kullanmaya çalışmaktadır. Her iki ülke de birçok STA ile bölgesel ticaret anlaşmaları ile dünya pazarlarına entegrasyon sağlamaktadır. Özellikle Türkiye AB ile yaptığı Gümrük Birliği anlaşmasının etkisi ile ihracatında dönüşüm yaşarken, Vietnam ise Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) ve AB-Vietnam STA başta olmak üzere birçok STA ve bölgesel ticaret anlaşmaları ile farklı pazarlarda güçlenmektedir. Bu durum Türkiye'nin AB pazarlarından oldukça fazla etkilenmesine neden olurken, son yıllarda AB pazarına bağımlılık azalmaya başlamıştır. Türkiye bulunduğu konum itibarıyla artan jeopolitik riskler ile karşılaşırken, Vietnam ise ABD-Çin arasında yaşanan ticaret savaşından daha çok olumlu yönde etkilenmiştir (Dhar vd., 2023). Ayrıca iki

ülke de küresel tedarik zincirlerine gün geçtikçe daha fazla uyum sağlamak için lojistik altyapıya daha fazla yatırıma girişmiştir. 2023 yılı verilerine göre Türkiye 1.130 trilyon dolar ile ekonomik büyüklük bakımından Vietnam'ın (433 milyar dolar) önünde yer almıştır. Ancak ihracatta ise Türkiye, Vietnam'ın arkasında kalmıştır (IMF, 2025). Geçmişte daha fazla ihracat değerine sahip olan Türkiye'nin ihracatı hızla artmış olsa da, Vietnam'ın ihracatındaki yükseliş daha fazla olmuştur. 2023 verilerine göre dünya ihracat sıralamasında Vietnam 23.sırada, Türkiye ise 29.sırada yer almıştır (Trade Map, 2025a; Trade Map, 2025c).

Gelişmekte olan ülkeler içinde Türkiye ve Vietnam dünya ticaretinde önemli ülkeler olmakla birlikte, yazarın yaptığı araştırmaya göre, Türkiye ile Vietnam'ın karşılaştırmalı üstünlüğünü ve/veya ihracat benzerliğini ele alan çalışma ile karşılaşılmamıştır. Çalışmada bu boşluğu doldurmak için, ESI ve NRCA endeksleri tamamlayıcı olarak birlikte kullanılmıştır. Bu bakış açısıyla çalışmanın amacı, Türkiye ile Vietnam'ın ihracat benzerliğini ve iki ülke arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu ürün gruplarını ortaya koymaktır. Bu amaçla 2001-2023 döneminin ele alındığı çalışmada, iki ülkenin 97 ürün grubundaki rekabet avantajları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmada üç aşamalı bir süreç izlenmiştir. İlk aşamada, ESI ile iki ülkenin dünya pazarlarında birbiriyle rekabet içinde olup olmadıkları belirlenmiştir. İkinci aşamada, NRCA endeksi ile iki ülkenin dünya pazarlarında hangi ürün gruplarında avantajlı ve dezavantajlı oldukları ortaya konulmuştur. Üçüncü aşamada, Türkiye'nin Vietnam ile ülke karşılaştırmalı NRCA bulgularına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular üzerinden tartışma yapılmış, politika önerileri oluşturulmuştur. Böylelikle çalışmanın literatüre, politika yapıcılara ve uygulayıcılara katkı sağlaması düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve ve Literatür Taraması

2.1. Kavramsal Çerçeve

Ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğünün temeli, David Ricardo tarafından öne sürülen “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi”ne dayanmaktadır (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011). Bu teoriye göre bir ülke bir üründe mutlak anlamda diğerinden daha verimli (daha düşük maliyetli üretim) olmasa bile, her ürün için göreceli verimlilik farklarına göre uzmanlaşarak toplam refahı artırabilir (Yazıcıoğlu, 2022). Bu teorinin farklı bir boyutunu ele alan Heckscher-Ohlin yaklaşımında ise ülkeler, bol olarak sahip oldukları üretim faktörlerine dayalı malların ihracatında avantaj kazanmaktadır (Gültekin, 2022; Yılmaz, Çınar ve Duva, 2024). Böylelikle, bir ülkenin sanayi yapısı ve kaynak varlıkları, karşılaştırmalı üstünlüğünü belirlemektedir.

Balassa (1965), bu teoriyi uygulamalı hale getirmek için “Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” (RCA) endeksini geliştirmiştir (Danna-Buitrago ve Stellian, 2022). RCA endeksi, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerinin analizinde en çok kullanılan endeks olmakla birlikte, bazı dezavantajlara sahiptir. Bunların en önemlisi “asimetri sorunu” olarak bilinmektedir (Yu, Cai ve Leung, 2009). RCA endeksinde 0 ile 1 arasındaki değerler karşılaştırmalı dezavantajı, 1 ile sonsuz arasındaki değerler ise karşılaştırmalı avantajı belirtmektedir (Demirtaş ve Artık, 2022). Bu nedenle asimetri sorunu ülke karşılaştırmalı çalışmalar için daha büyük bir sorun haline gelebilmektedir. Çünkü iki ülke karşılaştırıldığında, aynı RCA değerlerine sahip olsalar bile, aslında aynı düzeyde karşılaştırmalı avantaja veya dezavantaja sahip olmayabilir. Bunun üstesinden gelebilmek amacıyla Yu vd. (2009) “Normalleştirilmiş Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler” (NRCA) endeksini geliştirmiştir. Bu endeks -1 ile 1 arasında değerler almakta, asimetri sorunu ortadan kalkmaktadır. Böylelikle NRCA endeksi ile ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün kapsamı ve karşılaştırılabilirliği mümkün hale gelmektedir (Aydemir, 2025, Demir, 2022). Ayrıca, bir ülkenin veya ürün grubunun karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçmek için de kullanılmaktadır (Demir, 2020; Saki vd., 2019).

Öte yandan, Finger ve Kreinin (1979) tarafından ülkelerin ihracat benzerliğini veya farklılığını ölçmek için “İhracat Benzerlik Endeksi” (ESI) oluşturulmuştur. Karşılaştırmalı üstünlük endekslerinden farklı olarak bu endeksin amacı iki veya daha fazla ülkenin ihraç ettiği ürünlerin birbirine ne kadar benzeştiğini ya da farklılaştığını tespit etmektedir. İhracat benzerliği 0 ile 100 arasında değerler almaktadır. 100’e yakın değerler, iki ülkenin ihracatının birbirine benzeştiğini, dolayısıyla birbirine rakip ülkeler haline geldiğini göstermektedir (Çimen ve Ertekin, 2025). 0’a yakın değerler ise iki ülkenin ihracatını yaptığı ürünlerin birbirinden oldukça farklı olduğuna işaret etmektedir (Aulia vd., 2020).

NRCA ve ESI birbirinden farklı endeksler olarak bu çalışmada birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır. Her iki endeksin birlikte kullanımı, bir ya da daha fazla ülkenin ticaret pozisyonu hakkında daha zengin ve daha ayrıntılı bir bakış açısı oluşturmaktadır. ESI ile bir ülkenin potansiyel rakiplerinin kim olduğunu belirlenebilirken, ilgili ülkenin rekabetteki konumunun ne kadar güçlü olduğu hakkında bilgi sağlamamaktadır. Diğer taraftan NRCA ise bir ülkenin belirli bir sektördeki rekabet gücünü veya zayıflıklarını ölçebilmektedir, ancak ilgili ülkenin doğrudan rakiplerinin kim olduğu hakkında fikir vermemektedir. Her iki endeks ile bir ülkenin rakip veya rakiplerinin ortaya konulması sağlanmakta, hem de ülkenin hangi

sektör veya sektörlerde karşılaştırmalı avantajı ya da dezavantajı ortaya konulabilmektedir.

2.2. Literatür Taraması

Türkiye ile Vietnam'ın dış ticaretini ele alan literatür taraması yapılmıştır. Ancak iki ülkenin ihracat benzerliğine yönelik herhangi bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu nedenle iki ülkenin de yer aldığı karşılaştırmalı üstünlük çalışmalarının literatür incelemesine odaklanılmıştır. Sınırlı sayıda çalışmanın bu çerçevede yapıldığı görülmüştür.

Shinoj ve Mathur (2008), Hindistan'ın tarım ürünleri ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlüğünü önde gelen Asya ülkeleri ile birlikte değerlendirmiştir. 1991-2004 döneminde Türkiye'nin yaş meyve ihracatında, Vietnam'ın kahve ve kaju ihracatında rekabet üstünlüğüne sahip olduğu belirtilmiştir.

Aytun ve Kılıçaslan (2018), teknoloji yoğunluklarına göre belli sektörlerde Türkiye ve seçilmiş ülkeler kapsamında bu ülkelerin rekabet edilebilirliğini ve uluslararası ticarete uyumuna ilişkin sabit pazar payı analizi yapmıştır. 1995-2014 dönemini kapsayan çalışmada, Vietnam'ın Türkiye'ye göre özellikle orta ve yüksek teknoloji ürünlerde rekabet edilebilirliğinin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Kathuria (2018), Hindistan ve önde gelen ülkelerin tekstil ve giyim endüstrisindeki rekabet gücünü analiz etmiştir. 2003 ile 2013 verilerinin ele alındığı çalışmada Vietnam'ın tekstil ve giyim endüstrisinde güçlü bir konuma ulaştığı, Türkiye'nin de önemli bir rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kurt (2018), Türkiye ile Vietnam'ın yer aldığı belli başlı çay üreticisi ülkelerin çay sektöründeki rekabet gücünü incelemiştir. Çalışma sonucunda Vietnam'ın çay sektöründe Türkiye'ye göre daha yüksek rekabet gücüne sahip olduğu anlaşılmıştır.

Kuşat (2019), su ürünleri sektöründe Türkiye ve Vietnam da dahil olmak üzere rekabet gücü analizi yapmıştır. 2013-2017 döneminin ele alındığı çalışmada, su ürünleri sektöründe Vietnam'ın Türkiye'ye göre daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Karabay ve Sarıçoban (2021), Türkiye'nin önde gelen ülkeler ile birlikte teknik tekstil ürünlerindeki uzmanlaşmasını ve rekabet gücünü ele almıştır. Çalışmaya göre, 2008-2019 döneminde Vietnam ile Türkiye'nin daha çok benzer teknik tekstil ürünlerinde uzmanlaştığı ve bu ürünlerde rekabet avantajı elde ettiği anlaşılmıştır.

Halife (2022), tekstil sektöründe Türkiye ile sektörün önde gelen ülkeleri arasındaki rekabet üstünlüğünü analiz etmiştir. 2010-2019 dönemi verilerine dayanan çalışmada, Vietnam'ın tekstil sektöründe Türkiye'ye göre daha yüksek rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir.

Zhang ve Sun (2022), Çin ile kuşak ve yol projesinde yer alan ülkelerin tarım ürün ürünleri ihracatındaki rekabet gücünü ele almıştır. 2000-2018 döneminin ele alındığı çalışmada, Türkiye'nin taze sebze, Vietnam'ın ise sert kabuklu meyveler ve tahıllarda rekabet gücünün yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kurt (2023), 2015 yılı için imalat sanayi sektörü dış ticareti üzerine yaptığı çalışmada Türkiye ile Vietnam'ın geçmişte birbirine önemli bir karşılaştırmalı üstünlük sağlamadığını, ancak son yıllarda Vietnam'ın imalat sektöründeki rekabet gücünün hızla arttığını tespit etmiştir. Sonuç olarak, Vietnam'ın imalat sanayi sektöründe Türkiye'ye göre daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.

Özaytürk ve Özekenci (2024), tekstil sektöründe en fazla ihracat yapan ülkelerin rekabet gücünü incelemiştir. Tekstil sektöründeki uluslararası rekabet gücü performansı açısından Türkiye, Vietnam'ın önünde yer almıştır.

İslam ve Das (2025), 2012-2022 dönemi için küresel doğal elyaf ihracatına yönelik yaptıkları çalışmada Türkiye'nin Pamuk'ta, Vietnam'ın ise İpek'te rekabet gücünü arttırdığı tespit edilmiştir.

Özbaş (2025), tekstil ve hazır giyim sektöründe 2005-2022 dönemi için Türkiye ve rakip ülkeler arasındaki rekabeti incelemiştir. Çalışmaya göre Vietnam'ın hazır giyim sektöründe Türkiye için önemli bir rakip olduğu ortaya çıkmıştır.

3. Türkiye ve Vietnam'ın Genel Dış Ticaret Görünümü

Türkiye ve Vietnam özellikle son dönemlerde hızlı bir ekonomik büyüme göstermiştir. İki ülke de birçok ürünün ihracatını ve ithalatını yapmaktadır. İki ülkenin dünyadaki rekabet güçlerinde özellikle ihracatın önemli bir rolü bulunmaktadır. Her iki ülkenin de dış ticaret verilerinin görüldüğü bu kısımda, öncelikle Tablo 1'de Türkiye'nin dış ticaretinin bir özetine yer verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri (Bin ABD Doları)

	İhracat	İthalat	Ticaret Hacmi	Net Ticaret	Dünya İhracatındaki Payı	Dünya İthalatındaki Payı
2001	31333944	41399079	72733023	-10065135	0.005	0.007
2002	36059089	51550082	87609171	-15490993	0.006	0.008
2003	47252564	69337117	116589681	-22084553	0.006	0.009
2004	63167153	97537611	160704764	-34370458	0.007	0.010
2005	73476408	116770590	190246998	-43294182	0.007	0.011
2006	85534462	139571710	225106172	-54037248	0.007	0.011
2007	107271750	170062715	277334465	-62790965	0.008	0.012
2008	132027196	201963574	333990770	-69936378	0.008	0.012
2009	102142613	140928421	243071034	-38785808	0.008	0.011
2010	113883219	185544332	299427551	-71661113	0.008	0.012
2011	134906869	240841676	375748545	-105934807	0.007	0.013
2012	152461737	236545141	389006878	-84083404	0.008	0.013
2013	161480915	260822803	422303718	-99341888	0.009	0.014
2014	166504862	251142429	417647291	-84637567	0.009	0.013
2015	143844066	207235628	351079694	-63391562	0.009	0.012
2016	142606247	198601934	341208181	-55995687	0.009	0.012
2017	156992940	233799651	390792591	-76806711	0.009	0.013
2018	167923862	223046879	390970741	-55123017	0.009	0.011
2019	180870841	210346890	391217731	-29476049	0.010	0.011
2020	169657940	219514373	389172313	-49856433	0.010	0.012
2021	225264314	271422758	496687072	-46158444	0.010	0.012
2022	254171899	363710987	617882886	-109539088	0.010	0.014
2023	255627429	361966913	617594342	-106339484	0.011	0.015

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025b) verileri ile oluşturulmuştur.

Tablo 1’de, Türkiye’nin 2001-2023 dönemindeki dış değerlerinde önemli artışlar yaşandığı görülmüştür. 2001 yılında 31 milyar ABD doları olan ihracat, 2023 yılında 256 milyar ABD dolarına yaklaşmıştır. Ancak, dönem boyunca ithalat, ihracatın üzerinde gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, Türkiye dönem boyunca dış ticaret açığı vermiştir. Türkiye’nin dünya ticaretinden aldığı pay artsa da, bu daha çok ithalat yönlü gerçekleşmiştir.

Çalışma açısından Türkiye’nin dış ticaret verilerindeki değişimler kadar, özellikle ihracattaki büyüme de dikkate alınarak, Türkiye’nin en çok ihrac ettiği ürünlerdeki değişimi de görmek önem kazanmıştır. Bu çerçevede, iki haneli “Harmonize Sistem” (HS) ürün gruplarına göre Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2. Türkiye'nin En Çok İhrac Ettiği İlk 10 Ürün Grubu

2001	2005	2010	2015	2020	2023
Örme Giyim Eşyası	Kara Taşın, Traktör, Bisiklet Aksam Parça	Kara Taşın, Traktör, Bisiklet Aksam Parça	Kara Taşın, Traktör, Bisiklet Aksam Parça	Kara Taşın, Traktör, Bisiklet Aksam Parça	Kara Taşın, Traktör, Bisiklet Aksam Parça
Örtülmemiş Giyim Eşyası	Örme Giyim Eşyası	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine
Kara Taşın, Traktör, Bisiklet Aksam Parça	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Demir ve Çelik	İnci, Kıymetli Taş ve Metal	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Mineral Yakıtlar ve Yağlar
Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Örme Giyim Eşyası	Örme Giyim Eşyası	Demir ve Çelik	Elektrikli Makina Cihaz Aksam
Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Demir ve Çelik	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Örme Giyim Eşyası	İnci, Kıymetli Taş ve Metal
Sert Kabuklu Meyveler	Örtülmemiş Giyim Eşyası	Demir ve Çelikten Eşya	Demir ve Çelik	Plastikler ve Mamulleri	Plastikler ve Mamulleri
Dokuma Eşya	Demir ve Çelikten Eşya	Örtülmemiş Giyim Eşyası	Örtülmemiş Giyim Eşyası	İnci, Kıymetli Taş ve Metal	Örme Giyim Eşyası
Demir ve Çelikten Eşya	Mineral yakıtlar ve yağlar	Mineral yakıtlar ve yağlar	Demir ve Çelikten Eşya	Örtülmemiş Giyim Eşyası	Demir ve Çelikten Eşya
Pamuk Pamuklan Dokumalar	Sert Kabuklu Meyveler	İnci, Kıymetli Taş ve Metal	Plastikler ve Mamulleri	Demir ve Çelikten Eşya	Demir ve Çelik
Hava ve Uzay Taşıtları Aksam Parça	Dokuma Eşya	Plastikler ve Mamulleri	Mineral Yakıtlar ve Yağlar	Sert Kabuklu Meyveler	Örtülmemiş Giyim Eşyası

Kaynak: Trade Map (2025a) verileri ile oluşturulmuştur.

Tablo 2’de, Türkiye’nin ilk 10 ihracat ürün grubu kaleminde yıllara göre önemli değişimler olmuştur. Tablo 1 de dikkate alındığında, ihracatın sadece değer olarak büyümediği, aynı zamanda çeşitlendiği ve dönüştüğü gözlenmiştir. Bu dönüşüm daha çok emek yoğun tekstil ürünlerinden daha teknoloji ve sermaye yoğun makine/otomotiv ürünlerine ve daha sonra enerji/metal/hammadde ağırlıklı kalemlere doğru gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Vietnam’ın Dış Ticaret Verileri (Bin ABD Doları)

	İhracat	İthalat	Ticaret Hacmi	Net Ticaret	Dünya İhracatındaki Payı	Dünya İthalatındaki Payı
2001	15029192	16217931	31247123	-1188739	0.002	0.003
2002	16706053	19745554	36451607	-3039501	0.003	0.003
2003	20149324	25255778	45405102	-5106454	0.003	0.003
2004	26485035	31968820	58453855	-5483785	0.003	0.003
2005	32447129	36761116	69208245	-4313987	0.003	0.003
2006	39826223	44891116	84717339	-5064893	0.003	0.004
2007	48561343	62764688	111326031	-14203345	0.004	0.004
2008	62685130	80713829	143398959	-18028699	0.004	0.005
2009	57096274	69948810	127045084	-12852536	0.005	0.006
2010	72236665	84838553	157075218	-12601888	0.005	0.006
2011	96905674	106749854	203655528	-9844180	0.005	0.006
2012	114529171	113780431	228309602	748740	0.006	0.006
2013	132032854	132032531	264065385	323	0.007	0.007
2014	150217139	147839048	298056187	2378091	0.008	0.008
2015	162016742	165775858	327792600	-3759116	0.010	0.010
2016	176580787	174978350	351559137	1602437	0.011	0.011
2017	215118607	213215299	428333906	1903308	0.012	0.012
2018	243698698	236868823	480567521	6829875	0.013	0.012
2019	264610323	253442016	518052339	11168307	0.014	0.013
2020	281441457	261309452	542750909	20132005	0.016	0.015
2021	335792598	330752261	666544859	5040337	0.015	0.015
2022	370909157	358788815	729697972	12120342	0.015	0.014
2023	353077513	325443689	678521202	27633824	0.015	0.014

Kaynak: Trade Map (2025c) ve Trade Map (2025d) verileri ile oluşturulmuştur.

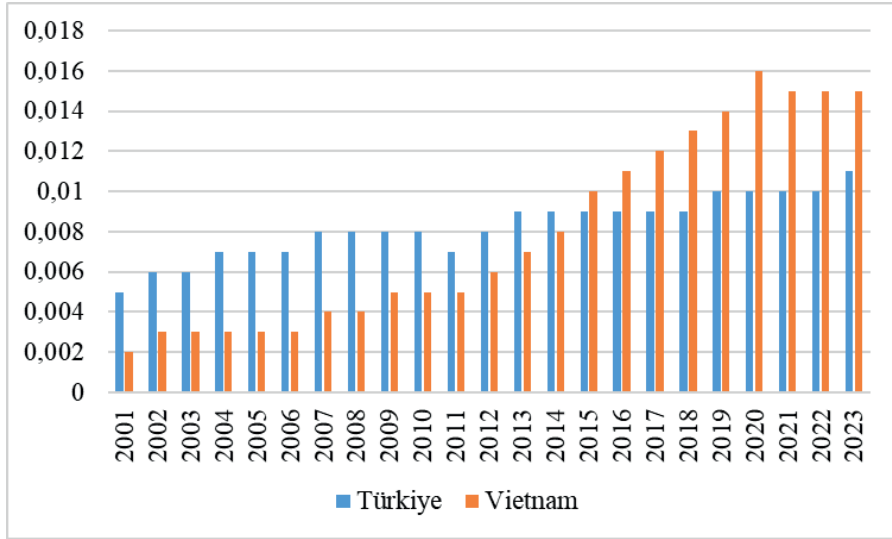
Tablo 3'e göre, Vietnam'ın dış ticaret değerlerinde önemli artışlar olmuştur. Vietnam'ın ihracatı 2001 yılında 15 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Yıllar içinde Vietnam'ın ihracatında dalgalanmalar olsa da, ele alınan dönemde ciddi bir ihracat artışı olmuştur. Özellikle 2022 yılında Vietnam'ın ihracatı yaklaşık 371 milyar dolara kadar ulaşmıştır. 2023 yılında ise biraz düşüş olmuş, yaklaşık olarak 353 milyar dolar olmuştur. Böylelikle ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık yarısı doğrudan veya dolaylı olarak ihracat sektörü tarafından sağlanmakta ve her iki istihdamdan biri ihracata bağlı olup, bu durum Vietnam'ı Singapur hariç Doğu Asya'nın en fazla ticarete bağımlı ekonomisi haline getirmiştir (Dünya Bankası, 2024). 2012 yılına kadar Vietnam'ın ithalatı ise ihracata göre daha yüksek olmuş, bu dönemde dış ticaret açığı oluşmuştur. 2012'den itibaren (2015 yılı hariç) genellikle dış ticaret fazlası verilmiş, dış ticaret fazlası genellikle artarak devam etmiştir. Özellikle 2023 yılında Vietnam'ın dış ticaret fazlası 28 milyar dolara yaklaşmıştır. Dolayısıyla ihracattaki büyüme, ithalattaki büyüme üzerinde gerçekleşmiştir. Ayrıca Vietnam'ın dünya ticaretinden aldığı pay, bu dönemde binde 2 seviyesinden binde 15 seviyelerine ulaşmıştır. Daha da önemlisi Vietnam'ın ihracatı, Türkiye'ye göre daha fazla artış göstermiştir.

Tablo 4. Vietnam'm En Çok İhraç Ettiği İlk 10 Ürün Grubu

2001	2005	2010	2015	2020	2023
Mineral Yakıtlar ve Yağlar	Mineral Yakıtlar ve Yağlar	Mineral Yakıtlar ve Yağlar	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Elektrikli Makina Cihaz Aksam
Balıklar ve Suda Yaşayan Canlılar	Ayakkabı vb.	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Ayakkabı vb.	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine
Ayakkabı vb.	Örtilmemiş Giyim Eşyası	Ayakkabı vb.	Örtilmemiş Giyim Eşyası	Ayakkabı vb.	Ayakkabı vb.
Örtilmemiş Giyim Eşyası	Balıklar ve Suda Yaşayan Canlılar	Örtilmemiş Giyim Eşyası	Örme Giyim Eşyası	Örme Giyim Eşyası	Örtilmemiş Giyim Eşyası
Buğday-Hububat	Örme Giyim Eşyası	Örme Giyim Eşyası	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Örtilmemiş Giyim Eşyası	Örme Giyim Eşyası
Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Balıklar ve Suda Yaşayan Canlılar	Mobilya	Mobilya	Mobilya
Elektrikli Makina Cihaz Aksam	Mobilya	Buğday-Hububat	Mineral Yakıtlar ve Yağlar	Balıklar ve suda Yaşayan Canlılar	Demir ve Çelik
Kahve, Çay ve Baharat	Buğday-Hububat	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Balıklar ve Suda Yaşayan Canlılar	Demir ve Çelik	Plastikler ve Mamulleri
Sert Kabuklu Meyveler	Nükleer Reaktörler, Kazanlar, Makine	Mobilya	Kahve, Çay ve Baharat	Plastikler ve Mamulleri	Sert Kabuklu Meyveler
Örme Giyim Eşyası	Kahve, Çay ve Baharat	Kauçuk ve Mamulleri	Oprik Alet ve Cihaz	Sert Kabuklu Meyveler	Balıklar ve Suda Yaşayan Canlılar

Kaynak: Trade Map (2025c) verileri ile oluşturulmuştur.

Tablo 4'e göre, Vietnam'da 2001 yılında balıkçılık, ayakkabı, tekstil ve tarım ürünleri ihracatta öne çıkarken; 2020'lere gelindiğinde elektronik ve makine sektörü belirgin bir üstünlük kazanmıştır. Bu süreçte, ülkenin ihracat yapısında belirgin dönüşümler olmuştur. Özellikle tarım ve emek-yoğun ürünlerden teknoloji-yoğun sanayi ürünlerine doğru bir kayma yaşanmıştır.

Şekil 1. İki Ülkenin Dünya İhracatındaki Payları

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Şekil 1'e göre, Türkiye'nin dünya ihracatındaki payı 2001 yılında binde 5 iken, yıllar içinde bu pay genellikle yükselmiştir. 2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin ihracat payı binde 11'e kadar yükselmiştir. Vietnam'ın 2001 yılındaki dünya ihracatından aldığı pay binde 2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ele alınan dönemde, Türkiye'ye göre Vietnam'ın ihracatı daha hızlı artmıştır. Özellikle 2015 yılından itibaren Vietnam'ın dünya ihracatından aldığı pay binde 10'a yükselerek, Türkiye'nin ihracattan aldığı payı geçmiştir. 2020 yılında binde 16'ya kadar yükselen Vietnam'ın ihracat payı, sonraki yıllarda binde 15 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Vietnam dünya ihracatından aldığı pay olarak Türkiye'den daha iyi performans göstermiştir.

4. Veri Seti ve Yöntem

4.1. Veri Seti

Türkiye ile Vietnam'ın dış ticaret verilerinin kullanıldığı bu çalışmada, veriler Trade Map veritabanından elde edilmiştir. Veri dönemi olarak 2001-2023 dönemi tercih edilmiştir. Bu tercihin yapılmasında, Trade Map veritabanında sadece bu döneme ait verilerin olması etkili olmuştur. Aynı zamanda iki haneli Harmonize Sistem (HS) kodlarına göre 97 ürün grubu çalışmada dikkate alınmıştır.

4.2. Yöntem

Bu çalışmada ülkelerin belirli ürün gruplarında ve birbirlerine göre karşılaştırmalı üstünlüklerini ölçmek amacıyla İhracat Benzerlik Endeksi (ESI) ve Normalleştirilmiş Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (NRCA) endeksleri kullanılmıştır.

4.2.1. İhracat Benzerlik Endeksi (ESI)

Finger ve Kreinin (1979) tarafından ülkelerin ihracat benzerliğini ölçmek için geliştirilen bu endeks, bir ülkenin veya ülke grubunun uluslararası pazardaki rakiplerini belirlemek için kullanılmaktadır. Ülkeler benzer ürün ya da ürün gruplarında daha fazla ihracata giriştiklerinde uluslararası pazarlarda birbirleriyle rekabet etmektedir. Bu nedenle, güçlü ihracat benzerliğine sahip ülkelerin birbirleriyle yoğun bir rekabet içinde olduğu kabul edilmektedir (Erkan, 2012: 106). Bu endeks, Eşitlik 1 kullanılarak hesaplanmaktadır:

$$ESI(ab, w) = \sum_j^n \min \left(\frac{X_a^j}{X_a}, \frac{X_b^j}{X_b} \right) * 100 \quad (1)$$

$ESI(ab, w)$ = a ülkesi ile b ülkesi arasındaki ihracat benzerlik derecesini,

$\frac{X_a^j}{X_a}$ = a ülkesinin dünyaya yaptığı j ürün grubu ihracatının, dünyaya

yaptığı toplam ihracatı içindeki payı,

$$\frac{X_b^j}{X_b} = b \text{ ülkesinin dünyaya yaptığı } j \text{ ürün grubu ihracatının, dünyaya}$$

yaptığı toplam ihracatı içindeki payını belirtmektedir.

Ülkelerin hedef pazara ihraç ettikleri benzer ürünlerin oranları eşit olduğunda endeks 100 değerini almaktadır. Ancak, ülkeler hedef ülkeye veya dünya pazarına tamamen farklı ürün kompozisyonları ihraç ettiğinde endeks 0 değerini almaktadır (Altay, 2008: 224). Bu endeksin daha yüksek (daha düşük) değerleri, ihracat benzerliğinin daha yüksek (daha düşük) derecesini veya ihracat tamamlayıcılığının daha düşük (daha yüksek) derecesini göstermektedir. Endeks değerlerindeki artış, a ve b ülkelerinin ihracatlarının ikame edilebilir olduğunu veya iki ülkenin rekabetçi hale geldiğini göstermektedir (Hoang, 2018: 466).

4.2.2. Normalleştirilmiş Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (NRCA) Endeksleri

Normalleştirilmiş Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (NRCA) endeksi, Yu vd. (2009) tarafından geliştirilmiştir. Bu endeks, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (RCA) endeksinin asimetri sorununu aşmak için oluşturulmuştur. NRCA endeksinin arkasındaki ana fikir, her ülke veya ürünün karşılaştırmalı üstünlük açısından nötr olmasıdır (Demir, 2022). Buna göre, tek bir ülke tüm ürün gruplarında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olamamaktadır. Bu endeks, bir ülkenin ihracatının küresel ihracat pazarından ne ölçüde farklılaştığını değerlendirdiği için uygun bir karşılaştırmalı üstünlük endeksi olarak kabul edilmektedir (Hasan, Swazan ve Das, 2024). NRCA endeksi, Eşitlik 2'de gösterilmiştir (Yu vd., 2009: 270):

$$NRCA_j^i = \frac{\Delta E_j^i}{E} = \frac{E_j^i}{E} - \left(\frac{E_j \times E^i}{E \times E} \right) \quad (2)$$

E_j^i : i ülkesinin j ürün grubu ihracatını,

E_j : Dünya j ürün grubu ihracatını,

E^i : i ülkesinin toplam ihracatını,

E : Toplam dünya ihracatını,

$NRCA > 0$: Karşılaştırmalı üstünlüğe,

NRCA < 0: Karşılaştırmalı dezavantaja,

NRCA = 0: Nötr bir duruma işaret etmektedir (Hasan vd., 2024: 8).

Yu vd. (2009) aynı zamanda ülke karşılaştırmasına yönelik NRCA endeksi türetmiştir. Bir ürün grubundaki ülkeler arasındaki karşılaştırma için birinci ülke ile ikinci ülkenin NRCA değerleri arasındaki fark hesaplanmakta, ülkeler arasında karşılaştırma yapmak kolaylaşmaktadır. Ülke karşılaştırmalı NRCA değerleri, Eşitlik 3'teki gibi hesaplanmaktadır:

$$\Delta NRCA_i^{1-2} = NRCA_j^1 - NRCA_j^2 = \frac{E_j}{E} \left[\left(\frac{E_j^1}{E_j} - \frac{E^1}{E} \right) - \left(\frac{E_j^2}{E_j} - \frac{E^2}{E} \right) \right] \quad (3)$$

$\Delta NRCA_i^{1-2}$: İki ülkenin j ürün grubundaki karşılaştırmasını,

E_j : Dünya toplam j ürün grubu ihracatını,

E : Toplam dünya ihracatını,

E_j^1 : Birinci ülkenin j ürün grubu ihracatını,

E^1 : Birinci ülkenin toplam ihracatını,

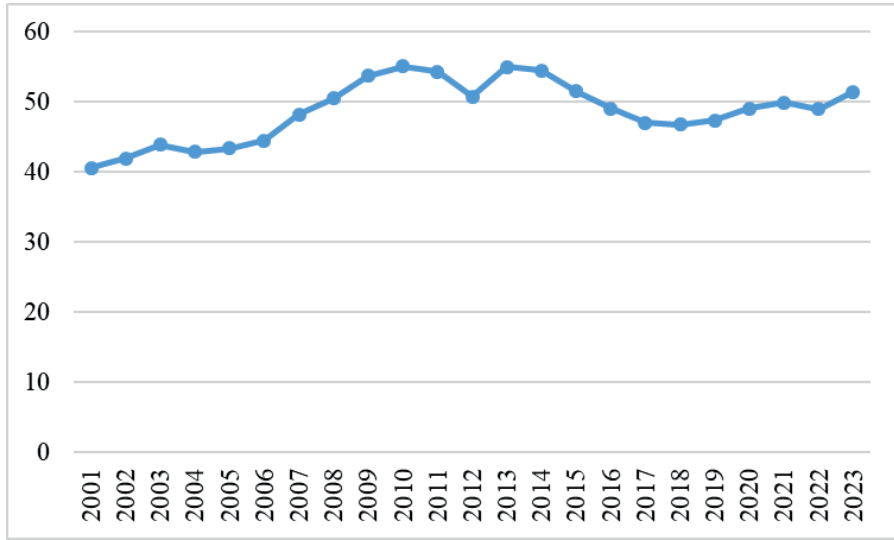
E_j^2 : İkinci ülkenin j ürün grubu ihracatını,

E^2 : İkinci ülkenin toplam ihracatını göstermektedir.

$\Delta NRCA_i^{1-2} > 0$ veya $\Delta NRCA_i^{1-2} < 0$ olduğunda, birinci ülkenin j ürün grubundaki ihracat performansının sırasıyla ikinci ülkenin ihracat performansından üstün veya daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda $\left(\frac{E_j^1}{E_j} - \frac{E^1}{E} \right)$ birinci ülkenin j ürün grubundaki ihracat performansını, $\left(\frac{E_j^2}{E_j} - \frac{E^2}{E} \right)$ ikinci ülkenin ihracat performansını belirtmektedir. Böylelikle, birinci ülkenin j ürün grubunda ikinci ülkeye göre karşılaştırmalı üstünlüğe veya karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu anlaşılmaktadır (Yu vd., 2009: 274-275).

5. Bulgular

Bu çalışmada Türkiye ile Vietnam arasındaki rakip analizi için ESI değerlerine, ürün grupları karşılaştırmalı üstünlük bulgularına ulaşmak için NRCA endeks değerlerine yer verilmiştir. NRCA endeks bulguları, ülkelere göre ürün grupları karşılaştırmalı üstünlük değerleri ve ülke karşılaştırmalı NRCA değerleri ile iki farklı şekilde verilmiştir. İki ülke arasındaki ESI bulgularına, Şekil 2'de yer verilmiştir.

Şekil 2. Türkiye ile Vietnam Arasındaki İhracat Benzerliği

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin besaplanması ile oluşturulmuştur.

Şekil 2’de, Türkiye ile Vietnam arasındaki ihracat benzerliği oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. 2001 yılında nispeten düşük olan ihracat benzerliği yıllar içinde yükselmiş, 2008 yılında 50’yi aşmıştır. 2008-2016 yılları arasında iki ülke arasındaki ihracat benzerliği yüksek olmuştur. 2016 yılından itibaren ihracat benzerliği kısmen azalsa da, 2023 yılında tekrar 50 değerini aşmıştır. Bu bakımdan iki ülke arasındaki ihracat benzerliğinin tekrar yükselmiş olması, iki ülke arasındaki rekabetin arttığına işaret etmektedir. Dolayısıyla dünya pazarında bu iki ülke birçok ürün grubunda birbiri ile rekabet halindedir. Bu iki ülkenin daha çok hangi ürün gruplarında birbirine rakip olduklarını tespit etmek amacıyla NRCA endeksleri kullanılmıştır. Tablo 5’te Türkiye’nin iki haneli HS ürün gruplarına göre dünya pazarındaki karşılaştırmalı üstünlüğüne yer verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'nin NRCA Değerlerine Göre En Yüksek 10 Ürün Grubu

2001		2005		2010		2015		2020		2023	
'61	0.00052	'61	0.00055	'61	0.00042	'61	0.00043	'87	0.00055	'87	0.00044
'62	0.00034	'62	0.00037	'72	0.00039	'87	0.00036	'61	0.00036	'61	0.00031
'72	0.00024	'87	0.00030	'87	0.00037	'71	0.00035	'72	0.00032	'73	0.00025
'08	0.00017	'72	0.00029	'62	0.00022	'62	0.00024	'62	0.00026	'62	0.00023
'63	0.00016	'08	0.00021	'73	0.00020	'72	0.00023	'73	0.00021	'08	0.00016
'52	0.00011	'63	0.00017	'08	0.00019	'08	0.00021	'08	0.00020	'71	0.00016
'55	0.00009	'73	0.00015	'25	0.00015	'73	0.00018	'57	0.00014	'72	0.00015
'73	0.00008	'20	0.00010	'63	0.00010	'25	0.00011	'25	0.00014	'76	0.00011
'25	0.00007	'25	0.00009	'57	0.00008	'57	0.00011	'20	0.00010	'39	0.00011
'20	0.00007	'52	0.00008	'20	0.00007	'20	0.00010	'76	0.00008	'57	0.00011

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Tablo 5'te Türkiye'nin en yüksek karşılaştırmalı üstünlük değerlerine sahip olduğu ürün grupları arasında 2001 ve 2005 yıllarında "Örme Giyim Eşyası" ('61), ilerleyen yıllarda "Kara Taşıtı, Traktör, Bisiklet Aksam Parça" ('87) öne çıkmıştır. Bununla birlikte 2023 yılında "Örülmemiş Giyim Eşyası" ('62), "Demir ve Çelikten Eşya" ('73) ve "Alüminyum ve Alüminyum Eşya" ('76) Türkiye için karşılaştırmalı üstünlüğün yüksek olduğu ürün gruplarını oluşturmuştur.

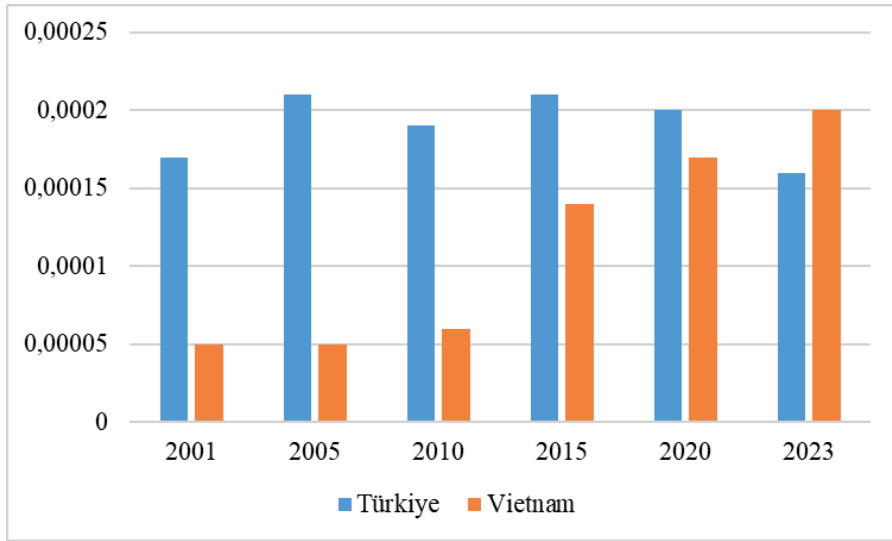
Tablo 6. Vietnam'm NRCA Değerlerine Göre En Yüksek 10 Ürün Grubu

2001		2005		2010		2015		2020		2023	
'27	0.00032	'27	0.00038	'64	0.00032	'85	0.00150	'85	0.00379	'85	0.00343
'03	0.00027	'64	0.00028	'62	0.00029	'64	0.00068	'64	0.00087	'64	0.00077
'64	0.00025	'62	0.00023	'61	0.00027	'62	0.00056	'61	0.00059	'62	0.00049
'62	0.00021	'03	0.00022	'03	0.00025	'61	0.00048	'62	0.00057	'61	0.00045
'09	0.00009	'61	0.00013	'10	0.00019	'03	0.00023	'94	0.00044	'94	0.00032
'10	0.00009	'10	0.00012	'09	0.00016	'09	0.00021	'03	0.00023	'08	0.00020
'08	0.00005	'94	0.00010	'94	0.00015	'94	0.00019	'08	0.00017	'03	0.00019
'42	0.00002	'09	0.00009	'40	0.00014	'08	0.00014	'09	0.00013	'09	0.00016
'04	0.00002	'40	0.00006	'08	0.00006	'42	0.00012	'52	0.00011	'40	0.00013
'63	0.00002	'08	0.00005	'16	0.00005	'10	0.00011	'40	0.00011	'44	0.00012

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Tablo 6'ya bakıldığında, 2001 yılında Vietnam'ın karşılaştırmalı üstünlüğünde ilk 10 içinde 5 ürün grubu ile tarım ürünlerinin yoğunluğu dikkat çekmiştir. Ancak bu ürünler zamanla yerini imalat ürünlerine bırakmıştır. 2023 yılına gelindiğinde sadece 3 tarım ürününde yüksek karşılaştırmalı üstünlük ile karşılaşılmıştır. 2001 ve 2005 yılında 27, 2010 yılında "Ayakkabı, Tozluk ve Benzeri" ('64) ve daha sonraki yıllarda ise "Elektrikli Makina Cihaz Aksam" ('85) ilk sırada yer almıştır. Diğer taraftan 2023 yılında "Ayakkabı, Tozluk ve Benzeri" ('64), "Örülmemiş Giyim Eşyası" ('62), "Örme Giyim Eşyası" ('61) ve "Mobilya, Aydınlatma, Prefabrik Yapı" ('94) NRCA değerlerinin en yüksek olduğu ürün grupları olmuştur.

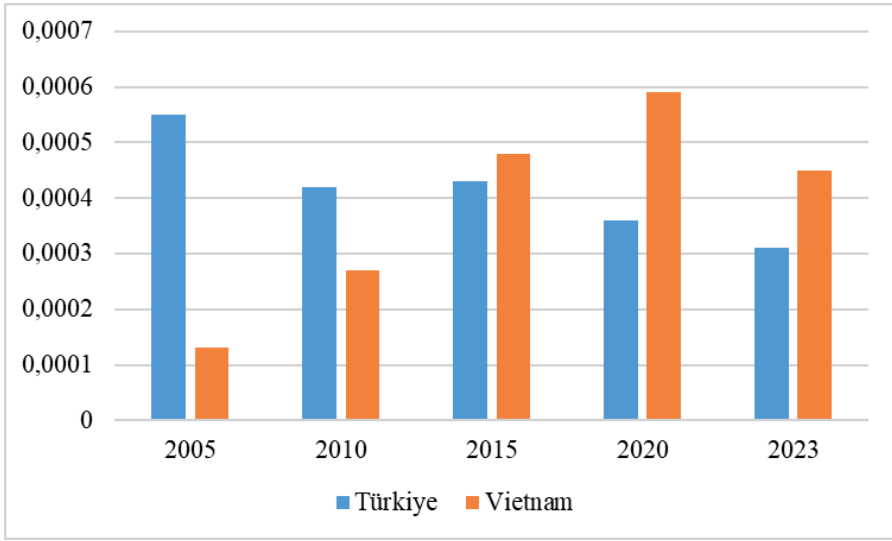
Tablo 5 ve Tablo 6 birlikte değerlendirildiğinde, dört ürün grubunda iki ülkenin de belirli yıllarda karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu tespit edilmiştir. 2001 yılında her iki ülkenin de rekabetçi olduğu ürün grubunun "Dokuma Eşya" ('63) olduğu görülmüştür. Bu ürün grubunda Türkiye'nin rekabet avantajı, Vietnam'ın rekabet avantajından daha yüksek olmuştur. Diğer taraftan, '61, '62 ve '08 ürün gruplarında her iki ülkenin de yüksek NRCA değerlerine sahip olduğu gözlenmiştir. Bu ürün gruplarındaki rekabet avantajı yıllara göre grafiklerle gösterilmiştir.

Şekil 3. "Sert Kabuklu Meyveler" ('08) için Türkiye ile Vietnam'ın Yıllara Göre NRCA Değerleri

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

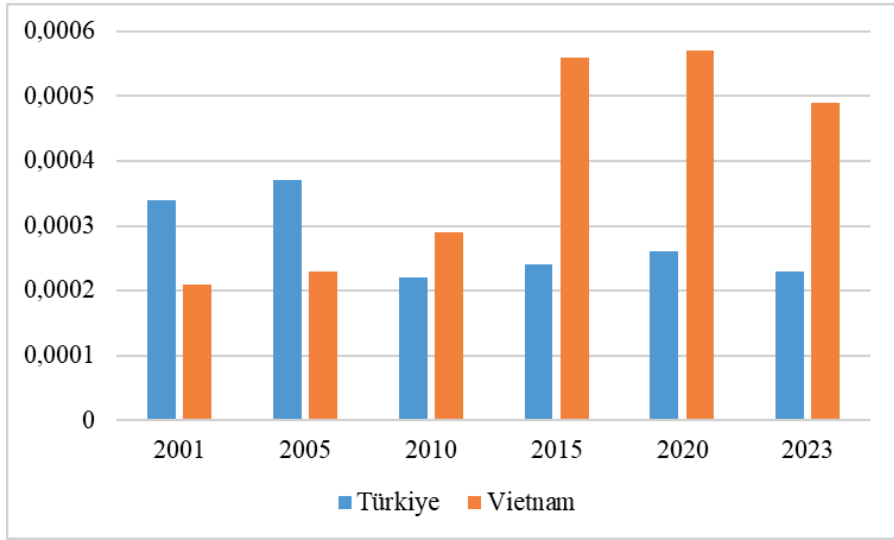
Şekil 3'e bakıldığında, "Sert Kabuklu Meyveler" ('08) ürün grubunda 2001, 2005, 2010, 2015 ve 2020 yıllarında Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü Vietnam'a göre daha yüksek olmuştur. Ancak 2023 yılı itibarıyla Vietnam, Türkiye'ye göre daha yüksek karşılaştırmalı avantaja sahip olmuştur. Türkiye'nin bu ürün grubundaki karşılaştırmalı üstünlüğü 2023 yılında düşüş eğiliminde olmakla birlikte genellikle dengeli bir seyir izlemiştir. Buna karşın, Vietnam bu ürün grubundaki karşılaştırmalı üstünlüğünü 2015 yılından itibaren ciddi bir şekilde arttırarak, 2023 yılında Türkiye'nin önüne geçmiştir.

Şekil 4. "Örme Giyim Eşyası" ('61) için Türkiye ile Vietnam'ın Yıllara Göre NRCA Değerleri

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Şekil 4'e bakıldığında, "Örme Giyim Eşyası" ('61) ürün grubunda 2005, 2010 ve 2015 yıllarında Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü Vietnam'a göre daha yüksek iken; 2020 ve 2023 yıllarında Vietnam, Türkiye'ye göre daha yüksek karşılaştırmalı avantaja sahip olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu ürün grubundaki karşılaştırmalı avantajı yıllar içinde azalırken, Vietnam'ın karşılaştırmalı avantajı (2023 yılı dışında) artış şeklinde olmuştur.

Şekil 5. “Örülmemiş Giyim Eşyası” (‘62) için Türkiye ile Vietnam’ın Yıllara Göre NRCA Değerleri

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Şekil 5’e bakıldığında, “Örülmemiş Giyim Eşyası” (‘62) ürün grubunda 2001 ve 2005 yıllarında Türkiye’nin karşılaştırmalı üstünlüğü Vietnam’a göre daha yüksek olmuştur. Ancak 2010, 2015, 2020 ve 2023 yıllarında Vietnam, Türkiye’ye göre daha yüksek karşılaştırmalı avantaja sahip olmuştur. Böylelikle bu ürün grubunda Vietnam’ın dünya pazarlarında Türkiye’den daha güçlü rekabet avantajına ulaştığı anlaşılmıştır.

Tablo 7. Türkiye'nin Vietnam Karşısında (Karşılaştırmalı Ülke NRCA Değerlerine Göre) Karşılaştırmalı Avantajının En Yüksek Olduğu 10 Ürün Grubu

2001		2005		2010		2015		2020		2023	
'61	0.00051	'87	0.00054	'87	0.00067	'87	0.00104	'87	0.00155	'87	0.00143
'72	0.00029	'61	0.00042	'72	0.00043	'71	0.00069	'27	0.00070	'27	0.00113
'63	0.00014	'72	0.00035	'73	0.00022	'72	0.00029	'84	0.00067	'71	0.00069
'62	0.00014	'73	0.00017	'61	0.00015	'84	0.00027	'71	0.00048	'73	0.00033
'08	0.00012	'08	0.00016	'25	0.00014	'73	0.00024	'30	0.00034	'39	0.00026
'52	0.00012	'63	0.00015	'08	0.00013	'39	0.00020	'39	0.00033	'30	0.00023
'87	0.00011	'62	0.00014	'76	0.00009	'57	0.00012	'72	0.00032	'76	0.00018
'73	0.00010	'20	0.00010	'84	0.00009	'76	0.00011	'73	0.00029	'84	0.00015
'55	0.00009	'25	0.00009	'57	0.00008	'27	0.00009	'26	0.00016	'26	0.00014
'25	0.00008	'52	0.00009	'20	0.00008	'20	0.00009	'76	0.00015	'88	0.00014

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Tablo 7’de, Türkiye’nin dünya pazarında Vietnam’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu ürün grubu olarak 2001 yılında “Örme Giyim Eşyası” (‘61) ilk sırada yer almıştır. Sonraki yıllarda ise “Kara Taşıtı, Traktör, Bisiklet Aksam Parça” (‘87) ilk sıraya yerleşmiştir. 2023 yılına gelindiğinde ise “Mineral Yakıtlar ve Yağlar” (‘27), “İnci, Kıymetli Taş ve Metal” (‘71), “Demir ve Çelikten Eşya” (‘73) ve “Plastikler ve Mamulleri” (‘39) Türkiye’nin Vietnam karşısında karşılaştırmalı üstünlüğünün yüksek olduğu diğer ürün grupları olmuştur. Aynı zamanda Türkiye’nin dünyada karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları ile Vietnam’a karşı karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürün gruplarının benzer olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Türkiye'nin Vietnam Karşısında (Karşılaştırmalı Ülke NRCA Değerlerine Göre) Karşılaştırmalı Dezavantajının En Yüksek Olduğu 10 Ürün Grubu

2001		2005		2010		2015		2020		2023	
'27	-0.00075	'27	-0.00109	'27	-0.00066	'85	-0.00223	'85	-0.00480	'85	-0.00436
'03	-0.00029	'64	-0.00030	'64	-0.00034	'64	-0.00071	'64	-0.00089	'64	-0.00080
'64	-0.00027	'03	-0.00024	'85	-0.00033	'62	-0.00031	'94	-0.00037	'62	-0.00026
'84	-0.00020	'85	-0.00016	'03	-0.00027	'03	-0.00025	'62	-0.00031	'94	-0.00024
'85	-0.00011	'10	-0.00014	'10	-0.00021	'09	-0.00023	'03	-0.00023	'03	-0.00018
'09	-0.00009	'84	-0.00014	'09	-0.00017	'10	-0.00016	'61	-0.00023	'09	-0.00017
'10	-0.00009	'90	-0.00012	'90	-0.00012	'94	-0.00015	'09	-0.00015	'99	-0.00016
'99	-0.00009	'09	-0.00010	'94	-0.00012	'42	-0.00014	'42	-0.00012	'61	-0.00014
'90	-0.00008	'94	-0.00009	'40	-0.00010	'90	-0.00013	'16	-0.00012	'95	-0.00012
'29	-0.00004	'29	-0.00009	'99	-0.00007	'44	-0.00010	'95	-0.00011	'44	-0.00011

Kaynak: Trade Map (2025a) ve Trade Map (2025c) verilerinin hesaplanması ile oluşturulmuştur.

Tablo 8'e göre, Türkiye'nin dünya pazarında Vietnam'a karşı karşılaştırmalı dezavantajının göreceli olarak daha yüksek olduğu ürün grupları arasında 2001, 2005 ve 2010 yıllarında "Mineral Yakıtlar ve Yağlar" ('27) ve 2015, 2020 ile 2023 yıllarında "Elektrikli Makina Cihaz Aksam" ('85) yer almıştır. 2005, 2010, 2015, 2020 ve 2023 yıllarında "Ayakkabı, Tozluk ve Benzeri" ('64) ikinci sırada yer almıştır. 2023 yılında ise "Örülmemiş Giyim Eşyası" ('62), "Mobilya, Aydınlatma, Prefabrik Yapı" ('94) ve "Balıklar ve Suda Yaşayan Canlılar" ('03) Türkiye'nin Vietnam karşısında NRCA değerlerinin düşük olduğu ürün gruplarını oluşturmuştur. Bununla birlikte Vietnam'ın dünyada karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları ile Türkiye'nin Vietnam karşısında karşılaştırmalı dezavantaja sahip ürün gruplarının benzerlik taşıdığı anlaşılmıştır.

6. Tartışma

Bu çalışma Türkiye ile Vietnam arasındaki ihracat benzerliğini ve iki ülke arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğü 97 ürün grubu üzerinden analiz etmesi bakımından önemli özellikler taşımaktadır. Çalışma, 2001-2023 dönemi gibi geniş bir döneme odaklanmaktadır. Çalışmada birçok bulguya ulaşılmakla birlikte dört temel bulgu ile iki ülkenin rekabet durumu, geniş bir dönemde birçok farklı ürün grubu üzerinden açıklanmıştır. İlk temel bulguya göre, Türkiye ile Vietnam arasındaki ihracat benzerliği genel olarak artmış ve zaman için bu ülkeler birbirine rakip ülkeler haline gelmiştir. İkincisi ise Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünün en yüksek olduğu ürün grubu "Kara

Taşıtı, Traktör, Bisiklet Aksam Parça” olurken, Vietnam’ın karşılaştırmalı üstünlüğünün en yüksek olduğu ürün grubu “Elektrikli Makina Cihaz Aksam” olmuştur. Üçüncüsü, iki ülke karşılaştırıldığında ikinciye benzer bir bulguya ulaşılmıştır. Dördüncü olarak iki ülkenin en çok rekabet ettiği ürün grupları arasında “Sert Kabuklu Meyveler”, “Örme Giyim Eşyası” ve “Örülmemiş Giyim Eşyası” yer almıştır. Ancak bu ürün gruplarında Türkiye’nin Vietnam karşısındaki karşılaştırmalı avantajı azalmış, Vietnam daha rekabetçi hale gelmiştir.

Vietnam karşılaştırmalı üstünlüğünü özellikle tekstil ve giyim ürünlerinde arttırmıştır. Türkiye ile karşılaştırıldığında dünya pazarlarında daha güçlü bir konum elde etmiştir. Bu bulgu, birçok çalışma (Halife, 2022; Kathuria, 2018; Karabay ve Sarıçoban, 2021; Özbaş, 2025) ile tutarlılık göstermiştir. Buna karşın tekstil sektöründe Türkiye’nin Vietnam’a göre daha yüksek rekabet gücüne sahip olduğunu iddia eden çalışmadan (Özaytürk ve Özekenci, 2024) farklılık göstermiştir. Öte yandan, su ürünlerinde (Kuşat, 2019) ve sert kabuklu meyvelerde (Zhang ve Sun, 2022) Vietnam, Türkiye’ye göre daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmuştur. Dolayısıyla çalışmada ortaya çıkan sonuçlar, literatürde iki ülkenin yer aldığı sektörel açıdan yapılan çalışmalar ile tutarlılık göstermiştir.

Türkiye tekstil ve giyim ürünleri ile sert kabuklu meyvelerde rekabet avantajını sürdürmüştür. Ancak Vietnam bu sektörlerde önce Türkiye’nin rakibi olmuş, daha sonrasında ise Vietnam bu ürün gruplarında Türkiye’den daha fazla rekabet avantajı elde etmiştir. Özellikle son yıllarda Vietnam’a DYY girişlerinin yüksek olması, göreceli olarak daha düşük işgücü maliyetleri, birçok ülke ile yapılan serbest ticaret anlaşmalarının (STA) artması, lojistik olanaklarının gelişmesi ve böylelikle dünya pazarlarına daha fazla entegre olması bu ürün gruplarında Vietnam’ın başarılı olmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye ise artan işgücü maliyetleri ve özellikle tekstil ve giyim sektöründe artan DYY çıkışları ile bu ürün gruplarındaki rekabet gücünün artmasını yavaşlatmaktadır. Türkiye’nin sahip olduğu STA ve gümrük birliği anlaşmaları ve stratejik bir lojistik üs konumunda olması rekabet avantajlarını sürdürmesine olanak tanımıştır.

Türkiye, Vietnam’a göre geçmişte tekstil ve giyim gibi emek-yoğun ve düşük katma değerli bir ürünlerde daha yüksek rekabet avantajına sahip olurken; zaman içinde kara taşıtı, traktör, bisiklet aksam ve parçaları gibi orta-yüksek teknoloji ürünlerde rekabet avantajını arttırmıştır. Böylelikle Türkiye’nin emek-yoğun ve düşük katma değerli ürünlerden orta-yüksek teknoloji ürünlerine doğru yapısal bir değişim geçirdiği anlaşılmaktadır. Son yıllarda ise mineral yakıtlar ve yağlar, inci, kıymetli taş ve metal, demir

ve çelikten eşya ve plastikler ve mamulleri gibi farklı ürün gruplarında Vietnam'a göre daha yüksek karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan Türkiye'nin sadece sanayi ürünlerinde değil, aynı zamanda hammadde ve ara mallar gibi alanlarda da güçlü bir konum elde ettiğine işaret etmektedir.

Vietnam, Türkiye'ye göre geçmişte mineral yakıtlar ve yağlar gibi ham maddeye dayalı ürünlerde daha yüksek rekabet avantajına sahip olurken, bu durum zaman için farklı sektörlerle kaymıştır. Özellikle DYY ve STA'ların etkisiyle Vietnam'ın elektronik ve elektrikli aletler sektöründe hızla yükselen ihracatı, rekabet avantajı olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun benzeri bir durum ayakkabı ve aksesuarları sektöründe de yaşanmış, bu iki ürün grubunda Vietnam, Türkiye'ye göre dünya pazarlarında daha rekabetçi hale gelmiştir. Ayrıca Vietnam tekstil, mobilya ve su ürünleri gibi farklı ürün gruplarında rekabet gücünü arttırmış, bu sektörlerde Türkiye'nin önüne geçmiştir. Bu sektörlerin tamamı değerlendirildiğinde, Vietnam sadece düşük işgücü maliyetine dayanan emek-yoğun sektörlerde değil, aynı zamanda sermaye yoğunluğunun daha yüksek olduğu orta ve yüksek teknoloji ürün gruplarında da rekabet gücünü arttırmıştır.

7. Sonuç

Türkiye ile Vietnam arasındaki ihracat benzerliği artmış ve iki ülke giderek birbirinin rakibi haline gelmiştir. Türkiye, geçmişte emek-yoğun sektörlerde sahip olduğu rekabet avantajını zamanla kaybetmiş; buna karşılık kara taşıtları ve parçaları gibi orta-yüksek teknoloji ürünlerde rekabet üstünlüğünü artırarak yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. Vietnam ise doğrudan yabancı yatırımlar, serbest ticaret anlaşmaları, düşük işgücü maliyetleri ve gelişen lojistik imkânları sayesinde yalnızca tekstil ve giyim gibi geleneksel emek-yoğun sektörlerde değil, aynı zamanda elektronik, ayakkabı, mobilya ve su ürünleri gibi farklı sektörlerde de rekabet gücünü arttırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye daha çok sanayi ürünleri ve ara mallarında güçlü bir konum sergilerken, Vietnam geniş ürün yelpazesinde çeşitlenmiş bir rekabet üstünlüğü elde etmiştir. Dolayısıyla, her iki ülkenin küresel ticaretteki konumu zamanla farklılaşmış; Türkiye orta ve yüksek teknoloji ihracatta rekabetini sürdürürken, Vietnam ise küresel değer zincirlerine daha hızlı entegre olarak hem emek-yoğun hem de sermaye yoğun sektörlerde güçlü bir aktör haline gelmiştir.

Türkiye'nin uluslararası pazarlarda rekabet avantajlarını arttırabilmesi için tekstil ve giyim gibi emek-yoğun sektörlerde azalan rekabet avantajını telafi edebilmek için, orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarına ağırlık vermelidir. Küresel değer zincirlerine daha fazla uyum

sağlamak için yeni serbest ticaret anlaşmaları yapılmalı ve AB ile olan mevcut Gümrük Birliği yenilenmelidir. Artan işgücü maliyetlerinin olumsuz etkilerini azaltmak için yüksek katma değerli ürünlere yönelim hızlandırılmalı, dijitalleşme ve otomasyon yatırımları daha çok teşvik edilmelidir. Sert kabuklu meyveler başta olmak üzere tarım ve gıda ürünlerinde rekabet avantajının korunabilmesi için lojistik altyapı, marka stratejileri ve ihracat destek programları güçlendirilmelidir.

Vietnam'ın ihracatta rekabet gücünü artırması için elektronik, ayakkabı, mobilya ve su ürünleri gibi sektörlerdeki güçlü performans sürdürülebilir hale getirilmelidir. Aynı zamanda bu sektörlerdeki DYY'lerin teknoloji transferine katkısı artırılmalıdır. Ayrıca ihracatın daha çok ÇUŞ'lar tarafından yapılması dolayısıyla yerli firmaların ihracata daha çok yönlendirilmesi gerekmektedir. Yüksek teknoloji ürünlerde rekabet avantajını arttırmak için nitelikli işgücü için daha fazla yatırım yapılmalıdır. STA'ların sağladığı avantajların uzun vadeli korunabilmesi için çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik kriterleri dikkate alınarak yeni nesil ticaret anlaşmalarına uyum sağlanmalıdır.

Gelecek çalışmalarda ihracat benzerliği ve karşılaştırmalı üstünlüklerin zaman içindeki yapısal kırılmalarını tespit etmek için ekonometrik yöntemler kullanılabilir. Ayrıca Türkiye ve Vietnam'a yönelik DYY'lerin hangi sektörlerde karşılaştırmalı üstünlükleri değiştirdiği ayrıntılı şekilde incelenebilir. Bununla birlikte, Türkiye ve Vietnam'ın rekabet gücü yalnızca küresel düzeyde değil, AB, ABD ve Asya-Pasifik gibi belirli pazarlar açısından da değerlendirilebilir. Öte yandan iki ülkenin ihracatında önemli bir yeri olan AB ülkeleri dikkate alındığında, Avrupa Yeşil Mutabakatının her iki ülkenin ihracat rekabet gücüne etkisi değerlendirilebilir.

Kaynaklar

- Altay, H. (2008). Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi kapsamında Türk endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) pazarındaki rekabet gücü düzeylerinin incelenmesi: 1995-2007. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 215-239.
- Aulia, A. N., Chasanah, N., Prasetyo, A. S., & Nalawati, A. N. (2020). Competitiveness and export similarity of Indonesia's coconut oil. *Jurnal Agribest*, 4(2), 123-132.
- Aydemir, M. F. (2024). Product concentration and diversification in international trade: A comparison between Türkiye and China. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 151-166.
- Aydemir, M. F. (2025). Türkiye's peach and nectarine exports: An empirical analysis with normalized revealed comparative advantage (NRCA) indexes. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 30(1), 202-215. <https://doi.org/10.37908/mkutbd.1560294>
- Aytun, U., & Kılıçaslan, Y. (2018). Sektör düzeyinde rekabet edebilirlik ve dünya talebine uyum: Türkiye ve seçili ülkeler için bir analiz. *Eskişehir Osman-gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 143-166. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.372344>
- Balassa, B. (1965). Trade liberalisation and revealed comparative advantage. *The Manchester School*, 33(2), 99-123. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>
- Çimen, Z. A., & Ertekin, C. (2025). Export similarity index as a barometer of Turkey's agricultural machinery and equipment export competitiveness. *International Journal of Agriculture Environment and Food Sciences*, 9(1), 57-67. <https://doi.org/10.31015/2025.1.8>
- Danna-Buitrago, J. P., & Stellian, R. (2022). A new class of revealed comparative advantage indexes. *Open Economies Review*, 33(3), 477-503. <https://doi.org/10.1007/s11079-021-09636-4>
- Demir, M. A. (2020). The effect of Turkey's comparative advantage in pharmaceutical industry on the export of the sector: Time series analysis. *Bingöl University Journal of Social Sciences Institute*, 10(20), 509-530. <https://doi.org/10.29029/busbed.737635>
- Demir, M. A. (2022). Türkiye'de findığın 2016-2021 dönemi için rekabet durumu: Normalleştirilmiş açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük endeksinin üç varyasyonu ile analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 907-914. <https://doi.org/10.29106/fesa.1178221>
- Demirtaş, G., & Artık, A. İ. (2022). İmalat sanayinde doğrudan yabancı yatırımların rekabet gücüne etkisi: Türkiye üzerine ampirik bir analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(3), 566-586. <https://doi.org/10.17065/huniibf.984048>

- Dhar, B. K., Tiep Le, T., Coffelt, T. A., & Shaturaev, J. (2023). US-China trade war and competitive advantage of Vietnam. *Thunderbird International Business Review*, 65(2), 255-263. <https://doi.org/10.1002/tic.22325>
- Dünya Bankası. (2024). *Viet Nam 2045, trading up in a changing world, pathways to a high-income future*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099111424204523679/pdf/P1787841e077190d919b24181b-4dcb14765.pdf> (Erişim Tarihi: 20.09.2025)
- Dünya Ticaret Örgütü. (2023). *World trade statistical review 2023*. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2023_e.htm (Erişim Tarihi: 22.09.2025)
- Erkan, B. (2012). BRIC ülkeleri ve Türkiye'nin ihracat uzmanlaşma ve rekabet düzeylerinin karşılaştırmalı analizi. *International Journal of Economic & Social Research*, 8(1), 101-131.
- Finger, J. M., & Kreinin, M. E. (1979). A measure of export similarity and its possible uses. *The Economic Journal*, 89(356), 905-912. <https://doi.org/10.2307/2231506>
- Gültekin, S. (2022). Türkiye'nin uluslararası ticarete rekabet gücü ve rekabetçi devalüasyonlar. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(104), 3677-3685. <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.65780>
- Halife, H. (2022). Competitiveness analysis of textile industry of Turkey: Revealed comparative advantage approach. *International Journal of Global Business and Competitiveness*, 17(Suppl 1), 25-30. <https://doi.org/10.1007/s42943-022-00062-y>
- Hasan, M. R., Swazan, I. S., & Das, D. (2024). Beyond the seams: evaluating competitiveness and comparative advantage in Vietnam's apparel industry. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 17(1), 4-28. <https://doi.org/10.1108/JCEFTS-10-2023-0050>
- Hoang, V. (2018). Assessing the agricultural trade complementarity of the Association of Southeast Asian Nations countries. *Agricultural Economics/Zemledelska Ekonomika*, 64(10), 464-475. <https://doi.org/10.17221/253/2017-AGRICECON>
- IME. (2025). *GDP, current prices*. <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/TUR/VNM> (Erişim Tarihi: 12.09.2025)
- Islam, F., & Das, D. (2025, January). Unraveling the global natural fiber exports: A decade-long dive into export competitiveness among leading exporters (2012-2022). In *International Textile and Apparel Association Annual Conference Proceedings* (Vol. 81, No. 1). Iowa State University Digital Press. <https://doi.org/10.31274/itaa.18912>
- Karabay, G., & Sarıçoban, K. (2021). Research on competitiveness in technical textiles: Comparison of countries having the lion's share of technical tex-

- tile world exports and Turkey. *Fibres & Textiles In Eastern Europe*, 6(150), 22-31.
- Kathuria, L. M. (2018). Comparative advantages in clothing exports: India faces threat from competing nations. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 28(5), 518-540. <https://doi.org/10.1108/CR-01-2017-0010>
- Kurt, A. S. (2023). Paradoxes in international trade: An evaluation on manufacturing sector for selected countries. In G. Salı (Ed.), *Current research in social, human and administrative sciences* (pp. 99-117). Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Kurt, G. (2018). Türkiye ve seçilmiş üretici ülkelerin çay sektöründe rekabet gücü. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 153-186.
- Kuşat, N. (2019). Su ürünleri sektörü rekabet gücü analizi: Türkiye ve beş lider ülke örneği. *Acta Aquatica Turcica*, 15(1), 43-54. <https://doi.org/10.22392/egirdir.436866>
- Özaytürk, İ., & Özekenci, E. K. (2024). Analysis of trade competitiveness of the world's leading textiles exporters by hybrid MCDM methods. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 166-186. <https://doi.org/10.20491/isarder.2024.1784>
- Özbaş, H. (2025). Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektörü ihracatında rakip ülke etkilerinin ampirik analizi. *Alanya Akademik Bakış*, 9(1), 308-323. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1572272>
- Saki, Z., Moore, M., Kandilov, I., Rothenberg, L., & Godfrey, A. B. (2019). Revealed comparative advantage for US textiles and apparel. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 29(4), 462-478. <https://doi.org/10.1108/CR-03-2018-0025>
- Shinoj, P., & Mathur, V. C. (2008). Comparative advantage of India in agricultural exports vis-à-vis Asia: A post-reforms analysis. *Agricultural Economics Research Review*, 21(1), 60-66. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.47361>
- Trade Map. (2025a). *List of products exported by Türkiye*. https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (Erişim Tarihi: 11.09.2025)
- Trade Map. (2025b). *List of products imported by Türkiye*. https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 (Erişim Tarihi: 11.09.2025)
- Trade Map. (2025c). *List of products exported by Viet Nam*. https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c704%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

- 7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%-7c1%7c1%7c1 (Erişim Tarihi: 12.09.2025)
- Trade Map. (2025d). *List of products imported by Viet Nam*. https://www.trade-map.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c704%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%-7c1%7c1%7c1 (Erişim Tarihi: 12.09.2025)
- Tran, H. T., Truong, H. Q., & Van Dong, C. (2024). Determinants of product sophistication in Vietnam: Findings from the firm–multi-product level microdata approach. *Post-Communist Economies*, 36(1), 25-47. <https://doi.org/10.1080/14631377.2023.2237178>
- Yazıcıoğlu, İ. E. (2022). Uluslararası ticaret teorilerinden mutlak, karşılaştırma-
lı ve rekabetçi üstünlükler teorilerine yönelik bir değerlendirme. *Ulusla-
rarası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 28-42. <https://doi.org/10.30711/utead.1146536>
- Yılmaz, M., Çınar, S., & Duva, H. (2024). Gelişmekte olan ölkelerde küresel
değer zincirlerinin belirleyicileri. *İzmir İktisat Dergisi*, 39(3), 675-697. <https://doi.org/10.24988/ije.1380031>
- Yu, R., Cai, J., & Leung, P. (2009). The normalized revealed comparative ad-
vantage index. *The Annals of Regional Science*, 43, 267-282. <https://doi.org/10.1007/s00168-008-0213-3>
- Yüksel, E., & Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası ticaret teorileri ve Paul R.
Krugman'ın katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206. <https://doi.org/10.14783/od.v9i35.1012000285>
- Zhang, D., & Sun, Z. (2022). Comparative advantage of agricultural trade
in countries along the Belt and Road and China and its dynamic evo-
lution characteristics. *Foods*, 11(21), 3401. <https://doi.org/10.3390/foods11213401>

A Research on the Importance of Renewable Energy: The Case of the Next-11

Başak Gül Akar¹

Abstract

Reducing carbon dioxide emissions to protect the climate is essential for environmental sustainability. In this context, it is clear that protecting the environment is a matter of global concern under the motto of ‘a better future for everyone’. The Next-11 countries form an exemplary group expected to share this sensitivity. This is because it is intriguing to see what contributions they will make as newly industrialised and emerging economies. Being evaluated within this category may also imply their involvement in the issue of environmental pollution. Additionally, it is important to consider the environmental footprint these eleven countries leave through renewable energy sources, which are highlighted as one of the most vital solutions to this problem and serve as good examples of globalization. Therefore, the study aims to examine the current situation of the Next-11 group of countries and their outlook towards the future within the triangle of globalization, environmental impacts, and renewable energy.

Introduction

The annual increase in global energy demand and its associated environmental impacts play a vital role in large-scale sustainable and green global energy transformation. To achieve this, renewable energy technologies provide an excellent opportunity to cut greenhouse gas emissions and prevent global warming by replacing traditional energy sources. A key advantage of renewable energy sources is that they have considerably less environmental impact than fossil fuels, especially during their operational phase. Moreover, it is necessary to consider renewable energy sources, support technological advances, and promote sustainable practices. These actions are crucial to

1 Assoc.Prof.Dr., Çukurova University, the Faculty of Kozan Business Administration, bgakar@cu.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7258-4402>

managing the effects of globalisation and fostering sustainable development (Sayed et al., 2021; Hundie et al., 2025).

The shift to renewable energy has been prompted by numerous global crises, including worsening climate change, rapidly increasing fossil fuel prices, macroeconomic instability, health issues, and an urgent energy crisis. Simultaneously, the contribution of rising energy demand to environmental pollution has underscored the importance and necessity of clean energy sources. In this context, considering that the Next-11 countries, created by Goldman Sachs using indicators such as macroeconomic stability, political maturity, market openness, investment policies, and education quality as criteria, are also similar in terms of population (Lawson et al., 2007), the energy agenda for this group must be closely monitored. These countries, which are poised to become the main drivers of the global economy and are among the world's fastest-growing economies, have experienced ongoing deterioration in environmental conditions despite their economic progress (Murshed et al., 2022). Kongbuamai et al. (2023) highlight that most of the Next-11 countries are developing economies in the early stages of technological advancement, and they find that these groups of 11 countries are environmentally burdensome relative to their economic orientation. Furthermore, land use in these countries is largely dominated by the primary agricultural sector, which conflicts with biological capacity reserves. They also conclude that urbanisation has a negative impact on the ecological footprint, while the use of energy and information-processing technologies has a positive impact on the ecological footprint of these nations.

On the other hand, continuing sustainable development in the face of climate change and environmental degradation has resulted in a significant shift towards renewable energy sources. A reliable, affordable, and stable renewable energy source is expected to meet a large portion of future energy demands. The increased utilisation of various renewable energy sources is essential to fulfil the Paris Agreement² or achieve sustainable development goals. The environmental impacts of different renewable energy sources have garnered the attention of environmental experts since their inception. Renewable technologies are regarded as clean energy sources, and their optimal utilisation reduces environmental impacts, produces minimal

2 Under the Paris Agreement, the Parties, recognizing that climate change is a common concern of humankind, shall take measures to combat climate change while respecting respect, promote, and take into account their obligations regarding human rights, the right to health, the rights of indigenous peoples, local communities, migrants, children, persons with disabilities, and vulnerable persons, as well as the right to development, gender equality, the empowerment of women, and intergenerational equity (UN, 2015).

secondary waste, and remains sustainable according to current and future economic and social needs (Gayen et al., 2024; Sebestyén, 2021; Panwar et al., 2011). Idroes et al. (2024) also stated in their study that implementing sustainable development policies aimed at decoupling economic growth from carbon dioxide (CO₂) emissions is crucial. They recommend policies encouraging the manufacturing sector to transition to cleaner production methods and technologies through tax incentives, subsidies, or grants for businesses adopting sustainable practices and investing in environmentally friendly technologies, emphasising that promoting green industries is of vital importance.

The study by Girlovan et al. (2025) is noteworthy in that it introduces the adoption of renewable energy as a key driver of sustainability that effectively reduces the environmental impacts of globalisation, examining the issue within the context of the relationship between globalisation and the environment. Similarly, Nadiri et al. (2024) emphasise that carbon taxes, eco-innovation, renewable energy, and globalisation contribute to slowing environmental degradation and that economic progress plays a role in reducing environmental sustainability issues. A common point between these two studies is that European Union (EU) countries serve as examples when assessed in terms of their level of development. Furthermore, Nadiri et al. (2024) reveal that despite being highly developed, EU member countries face unprecedented environmental problems, demonstrating that despite their economic success, many nations struggle to protect their environmental assets.

In this context, it is important to examine the issue of renewable energy in relation to globalisation and environmental impacts, and to consider the situation in Next-11 countries, which are less developed economies, while recognising that this is the case in developed countries.

Renewable Energy: Reviewing Its Global Importance and Environmental Impacts

Gayen et al. (2024) clearly demonstrated the importance of renewable energy sources in their study, which included a graphical summary.

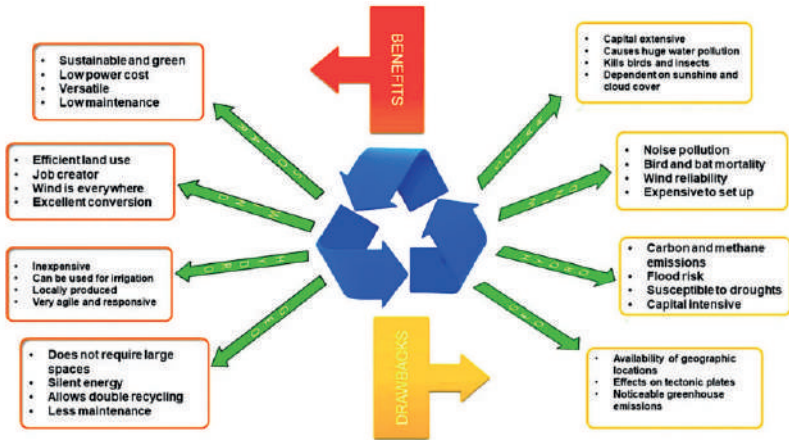
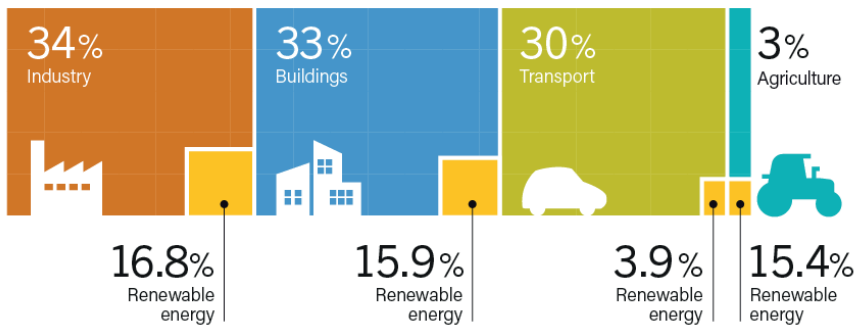

Figure 1. An overview of the environmental impacts of renewable energy for sustainable development

Source: Gayen and Roy (2023)

Gayen and Roy (2023) assert that renewable energy technologies provide numerous environmental advantages, such as lowering greenhouse gas emissions, enhancing air quality, and reducing reliance on finite fossil fuel resources, as shown in Figure 1. These advantages support long-term sustainability. However, the shift to renewable energy faces several challenges. Intermittent production, energy storage issues, and resource availability are obstacles that need technological advancements and effective policy interventions. The equilibrium between environmental conservation and renewable energy development must be carefully managed. Well-designed policies and regulations are essential to optimise the environmental benefits of renewable energy. Sebestyén (2021) indicates that the effects of wind turbines on flying animals are significant, that hydroelectric plants mainly alter flow conditions, that geothermal plants are notably disruptive in terms of noise and hydrothermal disturbances, that solar plants have considerable visual and land impacts, and that biomass plants' effects are largely linked to harvesting activities. The analysis reveals that the most critical environmental impacts are, respectively, ice fall in wind power, changes in river flow regimes in hydroelectric, noise in geothermal, erosion caused by panels in solar, and harvesting scale in biomass power plants. Since the impacts of biomass plants largely depend on their performance expectations, this renewable energy source has the lowest potential for reducing harmful effects.

As shown in Figure 2, statistics from the Renewables 2024 Global Status Report by Ren(21) show that renewable energy and heat are utilized in all sectors including buildings, industry, agriculture, and transport. On a final consumption demand sector basis, renewable energy sources as a proportion of total final consumption for 2021 range from a high of 16.8% for industry to a low of 3.9% for transport. Such differences not only describe the individual character of each sector but also signal the lack of harmonized policies for raising the proportion of renewable energy both across sectors and within them.

Note: Total final energy consumption in the Figure-2 does not account to military activity and energy use elsewhere specified.

Figure 2. Renewable Share of Total Final Energy Consumption, by Sector (2021)

Source: REN(21) Renewables 2024 Global Status Report-Energy Demand

Considering these indicators alongside the findings of the study by Saqib and Radulescu (2025), it should be emphasised that while green growth initiatives and renewable energy use reduce the ecological footprint, industrialisation and globalisation increase it. The finding that combining renewable energy use with industrialisation or globalisation reduces their environmental impacts, especially over time, should be highlighted. In this context, the idea that Research and Development (R&D) projects promoting green growth and aiming to improve the use of renewable energy should be heavily allocated, particularly within the framework of 'Newly Industrialising Countries', should be considered an important policy step. Again, for Bangladesh, one of the Next-11 countries within this group, a study conducted by Ruan et al. (2025) shows a statistically significant long-term link between green growth strategies and carbon emissions.

Nevertheless, economic growth is a major factor contributing to the increase in emissions, highlighting the trade-offs between environmental protection and development. It is clear that lawmakers in Bangladesh and other developing countries seeking to incorporate renewable energy into their development plans should take these findings into account. Simultaneously, Zhang et al. (2025) specify the environmental benefits of renewable energy utilization in their study of developing countries and show that it reduces carbon emission considerably within global value chains. The study, which finds that digitalisation counteracts the negative impact of renewable energy on carbon emissions as a key result, also confirms that the environmental advantages of renewable energy cannot be fully realised in environments where digital infrastructure draws significantly on fossil fuels. In the present day and age of digitization, this finding highlights the imperative of harmonizing digital strategy with green energy policy for optimizing the aggregate environmental effectiveness of world value chains.

Chen et al. (2025) reveal that renewable energy significantly reduces carbon emissions across all segments, while globalization, energy intensity, and Gross Domestic Product (GDP) increase emissions in different areas, balancing economic growth and showing that this situation presents a complex challenge for environmental sustainability. Although the study conducted for the seven developed countries provides evidence of this complex structure, it has become essential to investigate the issue for the Next-11 group of countries as well, because these countries also form a newly industrialised group, which prompts questions about whether they are at an advantage or disadvantage concerning renewable energy, globalisation, and environmental impacts. Indeed, the income-based classification analysis in the study by Maftoon et al. (2025) highlights diverse effects, indicating that high-income countries benefit more from green technologies and renewable energy sources, while low-income countries face structural constraints that limit their environmental improvements. These findings offer critical insights for policymakers and emphasise the need for sustainability strategies tailored to specific stages of economic development. Nguyen et al. (2025) conclude that in developed countries, economic growth functions as an intermediary in the link between energy consumption and ecological footprint, with both renewable and non-renewable energy having notable impacts, whereas in developing countries, promoting energy consumption may help reduce ecological degradation resulting from access to green energy and modern technologies.

A Discussion on Opportunities and Risks for the Next-11 Countries

The expansion of economic activities in developed and developing countries has raised two major concerns. These are the rapid depletion of non-renewable energy sources caused by continuous consumption and the impacts of global warming driven by greenhouse gas emissions such as carbon dioxide and methane. In this context, the 1997 Kyoto Protocol³ served as a platform for initiatives aimed at reducing emission rates caused by fossil fuels, requiring industrialised countries to cut their greenhouse gas emissions, particularly CO₂ emissions. Looking at the economies of the Next-11 countries, it is notable that various energy improvement programmes — essential for sustainable development — have been launched. These countries are leading emerging markets worldwide and enjoy higher economic growth rates than others, but this rapid expansion is increasingly harming environmental conditions through excessive energy consumption. From this perspective, it is vital to assess the Next-11 countries' current performance on climate change and energy use, considering their policies on environmental sustainability. The Next-11 countries are responsible for nearly half (45%) of all carbon emissions. This is significant because they rely heavily on capital-intensive energies and are a key focus group regarding renewable energy and economic growth. Since enhancing energy efficiency in these countries helps reduce CO₂ emissions both directly and indirectly through regulatory and intermediary effects, it is essential first to identify the sources of energy inefficiency in both production and consumption channels. Regarding inefficiencies in production processes, diversifying the primary energy inputs used for electricity generation is important. In this context, replacing less efficient energy sources with relatively more efficient alternatives could represent an important energy policy reform for these countries (Muhammed and Ubandawaki, 2024; Yang et al., 2022; Khan et al., 2022).

Murshed (2024)'s study, covering the period 1996-2021, states that research conducted outside Nigeria shows that the remaining Next-11 countries are heavily dependent on fossil fuels to achieve their economic

3 The Kyoto Protocol, adopted on 11 December 1997 and entering into force on 16 February 2005 after complex ratification, now has 192 parties. It strengthens the UN Framework Convention on Climate Change by requiring industrialised and transition economies to reduce greenhouse gas emissions to agreed targets. While the Convention urges countries to develop policies and report, the Protocol binds only developed nations, emphasising their greater responsibility for high GHG levels through the principle of 'common but differentiated responsibilities and respective capabilities,' recognising their primary role in current emissions (UNFCCC, 2025).

production targets. They observe that greening economic growth in these rapidly developing nations, especially by ensuring that the rate of economic output exceeds the increase in CO₂ emissions, has become a vital concern for their governments. Primarily, Next-11 countries, particularly upper-middle-income nations trailing behind lower-middle-income ones, should implement policies that expedite the shift to renewable energy, enabling clean energy to replace polluting sources in these countries.

More importantly, as determined by Sun et al. (2023), evidence from studies conducted between 1990 and 2018 indicates that financial investments aimed at improving human development and institutional quality are necessary to reduce the ecological footprint. Furthermore, emphasis on sustainable use of resources is put forth to ensure long-term natural resource availability and minimize ecological footprint. At the same time, fighting income inequality is needed to ensure sustainable use of the environment and for long-term ecological sustainability. In addition, Sun et al. (2023) also put forward an interesting recommendation that policymakers give high priority to policies of enhancing human capital in the form of quality education and training programs fostering environmental awareness and competency in sustainability. Such policies, which could include practices like the incorporation of environmental education into the curriculums of schools, promoting vocational training for green industries, and providing lifelong learning opportunities related to environmental management, offer the potential for a more sustainable future with increased involvement.

One possible way to encourage energy consumers to switch to renewable energy is to develop positive policies in collaboration with private financial institutions. These policies could include reducing subsidies for non-renewable energy while offering easy credit for adopting renewable energy sources, such as solar power, by commercial and residential users. Furthermore, it is advised that Next-11 countries adopt carbon pricing mechanisms (Qin et al., 2021). As demonstrated in the study conducted by Sultana and colleagues (2023) from 1990 to 2019 for the Next-11 countries, governments should also support green investments that significantly reduce carbon emissions from production processes. Reducing dependence on non-renewable energy sources is essential to meet energy demands. To maintain a clean and safe environment, policymakers should establish regulations to limit the use of fossil fuels in their countries' manufacturing sectors. Existing policies should be updated and replaced with new ones to fulfil the objectives of the Kyoto Protocol. Additionally, a broader effort is needed to raise public awareness about the importance of planting trees. Since plants absorb a large portion

of atmospheric carbon dioxide, the indiscriminate cutting of trees must be halted.

On the other hand, as understood from the research by Huang et al. (2024), covering the period 1990-2020, a moderate policy is necessary for the Next-11 economies, which are overly dependent on oil revenues to ensure long-term fiscal expansion. Economic diversification from its oil dependence must be the top agenda. The governments can invest revenues raised from oil taxation in infrastructure, education, and other non-oil sectors that will render the overall economy stronger. Further, investment in green technology and alternative energies can improve the Next-11 economies' long-term financial growth potential by creating new avenues for economic growth while reducing environmental risks. Essentially, Next-11 economies can achieve environmental sustainability and economic growth through striking a balance between sustainable energy and foreign investment attraction, thereby supporting their long-run financial development ambitions.

Addai et al. (2024), in their study examining the ecological footprint of Next-11 countries from 1990 to 2022, found that economic growth generally harms the environment, but increased use of renewable energy can mitigate this if institutional quality supports environmentally friendly outcomes. Renewable energy consumption helps reduce the ecological footprint, and institutional quality enhances sustainability by lowering it. However, the economic growth of these countries continues to depend on non-renewable resources such as coal and natural gas, which worsen environmental problems. To address this, governments should invest more in renewable energy and increase its share in the energy mix. This shift can promote growth without damaging the environment, particularly through public-private partnerships and policies aimed at improving corporate responsibility. As indicated in the study conducted by Fachrurrozi et al. (2022) using data from 1984 to 2013, which supports these recommendations, cooperation among the Next-11 countries should be strengthened for economic growth, energy consumption, and the continuation of globalization.. In particular, because globalisation plays a role in boosting economic growth and encouraging energy consumption, these countries should continue to foster cooperation. This is essential not only to sustain economic growth but also to develop and share environmentally friendly technologies and to transition from fossil fuels to renewable energy for future economic stability and sustainability.

The findings of Wang et al. (2022), based on data from 1990 to 2018, also show that environmental regulations significantly reduce the ecological footprint, while economic growth increases the ecological footprint in

Next-11 countries. Additionally, democratic quality, renewable energy consumption, and globalisation are factors that contribute to environmental quality. Therefore, this research highlights the importance of enhancing democratic accountability in Next-11 countries and its political significance. Moving in this direction will also support the development of effective environmental policies. Such policies will increase renewable energy use, ultimately leading to improved environmental quality.

In this context, Tezcan (2024) aims to assess the performance of the Next-11 countries in terms of energy use and climate change from 2010 to 2022. According to the results obtained, Bangladesh, the Philippines, and Egypt received the top three scores, while Mexico, Indonesia, and Iran received the lowest three scores. In 2022, Nigeria replaces Mexico in this group. It is observed that the performance scores of the countries either remained the same or increased slightly over the years. This situation suggests that reaching the 2030 targets will be challenging.

Additionally, Li and colleagues (2023), based on their analysis over the 2001-2018 years emphasized the importance of Next-11 countries establishing a regional network that systematically monitors green certificates, sustainability scores, and financed projects, given the high level of economic policy uncertainty they experienced. This will minimize every country's government's political power and support long-term projects without the intervention of the government. Conversely, the conservation of natural resources is also important for the mitigation of climate change. In this respect, governments can impose green taxes on energy-consuming sectors with a view to promoting the use of renewable energy sources as alternatives. Similarly, the imposition of appropriate pricing mechanisms on fossil fuels will also lead consumers to renewables. Governments are also advised to allocate more funds towards the purchase of advanced machines and training staff for efficient exploration. This will reduce waste formation and lower carbon emission during extraction.

In recent years, as biomass energy has become one of the world's important renewable energy sources, the research conducted by Nosheen and Khan (2022) covering the period 1990-2019 has also stood out among policy recommendations with this different perspective. Accordingly, it has been found that an increase in biomass energy use in Next-11 countries tends to have a positive impact on economic growth. To address the issue of global warming, these countries need to enhance their technological developments and innovations and improve their utilisation of biomass energy. Since the use of biomass energy tends to raise income levels, economic strategies

focused on enhancing the supply and structure of biomass energy are suitable options for these economies.

Ibrahiem et al. (2024), based on their analysis of the period 1990-2021 for the Next-11 countries, state that renewable energy managers must comply with the Paris Agreement in order to combat global warming and increase their efforts. They suggest revisiting the “Energy Trinity” (energy equity, security, and sustainability) and addressing other challenges based on the “Energy Trinity” index during the post-carbon transition period. Since energy security impacts health, education, and the environment, policymakers should diversify energy sources by supporting cost-effective renewable options and promoting green investments, flexible credits, tax breaks, or technical training. Interregional cooperation is crucial for trade between energy-poor and energy-rich nations. Technologies such as renewable sources and green hydrogen are essential for sustainability. Countries should encourage high-tech companies by streamlining their economies, reducing reliance on fossil fuels, and decreasing environmental pressures. The negative relationship between complexity and renewable energy sources should guide policies toward more efficient and environmentally friendly energy solutions.

Research conducted by Murshed et al. (2022) using data from 2004 to 2020 for the Next-11 group of countries shows that improvements in energy efficiency and increased renewable energy consumption reduce carbon dioxide emissions, but making the financial system more inclusive tends to raise emission levels... More importantly, it has been observed that energy efficiency gains and financial inclusivity together lower countries’ carbon dioxide emission figures. Therefore, it can be argued that more efficient energy use can offset the negative environmental effects of financial inclusivity to some extent. Furthermore, although higher economic growth, greater participation in international trade, and urbanisation have been associated with increased carbon dioxide emissions in these countries, higher renewable energy use has been found to reduce emission levels. Heterogeneous country-specific results have also been observed.

Conclusion

Charles Dickens writes in *A Tale of Two Cities*:

“It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair, we had

everything before us, we had nothing before us, we were all going direct to Heaven, we were all going direct the other way.”

These words, penned in the 19th century, sometimes make me feel pessimistically that we are still in the same place on the energy issue, despite the high rates of non-renewable energy consumption in the first quarter of the 21st century. The Next-11 countries, with their struggles in this area, serve as morale boosters for both the group they represent and the underdeveloped nations that follow them. Perhaps the most fundamental and profound political proposal is to set an example. To achieve this, we need to start with the smallest unit. For instance, by raising children at home, by showing students at school, employees at work, and citizens in parks and nature how not to harm the environment. While the role of major energy policies cannot be underestimated, people must first breathe life into their communities and breathe new vitality into them.

Therefore, to help these eleven promising nations navigate the difficult, environmentally damaging growth process smoothly, the prioritisation of clean energy sources in public and private projects should be integrated into each country's institutions to establish a sustainable energy framework. When formulating policies, it is crucial to correctly prioritise whether to focus on people, living beings, or nature. More importantly, should the focus be on clean people, living beings, or nature? To accomplish this, renewable resources should be provided first, but prior to that, essential training should be given on how we should utilise our resources and how we can contribute to their sustainability, alongside measures to ensure their ongoing existence.

References

- Addai, G., Amegavi, G. B., & Robinson, G. (2024). Advancing environmental sustainability: The dynamic relationship between renewable energy, institutional quality, and ecological footprint in the N-11 countries. *Sustainable Development*, 32(6), 7397–7408. <https://doi.org/10.1002/sd.3096>
- Chen, H., Zhang, L., Pinzon, S., Chen, H., & Chen, B. (2025). Decarbonizing the G7: Renewable energy, economic growth, globalization, and policy Pathways to sustainability. *Renewable Energy*, 244, 122671. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2025.122671>.
- Fachrurrozi K, Masbar R, Aliasuddin, Seftarita C. Energy-growth-globalization (EGG) nexus in N-11 countries. *Heliyon*, Sep 6;8(9):e10522. doi: 10.1016/j.heliyon.2022.e10522.
- Gayen, D., Chatterjee, R., & Roy, S. (2023). A review on environmental impacts of renewable energy for sustainable development. *International Journal of Environmental Science and Technology*, <https://doi.org/10.1007/s13762-023-05380-z>
- Girlovan, A., Tudor, C., Saiu, G.R., & Guse, D.D. (2025). Exploring the impact of globalization and economic-energy dynamics on environmental sustainability in the EU. *Global Transitions*, 7, 41-55. <https://doi.org/10.1016/j.glt.2024.12.002>.
- Goldman Sachs (2007). *BEYOND THE BRICS: A LOOK AT THE NEXT 11*(PDF) (İngilizce). Goldman Sachs. 1 Nisan 2007. s. 161. 1
- Huang, H., Cheng, X., Wei, L., Liu, D., & Deng, M. (2024). Are natural resources a driving force for financial development or a curse for the economy? Policy insight from Next-11 countries. *Resources Policy*, 88, 104466. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104466>.
- Hundie, S.K., Abdisa, L.T., Legas, H.A., Shumetie, A., & Alemayehu, F.K. (2025). Globalization and environmental sustainability in Ethiopia: Assessing the impact of economic factors and resource management. *Journal of Cleaner Production*, 519, 145886. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2025.145886>.
- Ibrahiem, D.M., Houssam, N., Esily, R.R., Sethi, N., & Fouad, H. (2024). Modelling energy trilemma and economic growth on renewables in N11 economies: Do economic complexity matter? *Heliyon*, 10(17), e36937. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e36937>.
- Idroes, G.M., Rahman, H., Uddin, I., Hardi, I., & Falcone, P.M. (2024). Towards sustainable environment in North African countries: The role of military expenditure, renewable energy, tourism, manufacture, and globalization on environmental degradation. *Journal of Environmental Management*, 368, 122077. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.122077>.

- Khan, S., Murshed, M., Ozturk, I., & Khudoykulov, K. (2022). The roles of energy efficiency improvement, renewable electricity production, and financial inclusion in stimulating environmental sustainability in the Next Eleven countries. *Renewable Energy*, 193, 1164-1176. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.05.065>.
- Kongbuamai, N., Bui, Q., & Adedoyin, F.F. *et al.* (2023). Developing environmental policy framework for sustainable development in Next-11 countries: the impacts of information and communication technology and urbanization on the ecological footprint. *Environ Dev Sustain*, 25, 11307–11335. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02528-8>
- Li, T., Umar, M., Mirza, N., & Yue, X-G. (2023). Green financing and resources utilization: A story of N-11 economies in the climate change era. *Economic Analysis and Policy*, 78, 1174-1184. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2023.05.007>.
- Lawson, S., Heacock, D., & Stupnytska, A. (2007). Beyond the BRICS: A look at the 'Next 11' in BRICs and beyond, Chapter Thirteen, 159-164, Goldman Sachs Global Economics Group.
- Maftoon, A.S., Shaheen, W.A., Razzaq, A., & Afzal, K. (2025). Navigating the Nexus: A dynamic analysis of green innovation, renewable energy, and productivity on global ecological footprints. *Sustainable Futures*, 10, 100991. <https://doi.org/10.1016/j.sfr.2025.100991>.
- Muhammed, I.A., & Ubandawaki, A.T. (2024). Renewable Energy and Economic Growth in “Next Eleven” Emerging Markets. In: Chen, L. (eds) *Advances in Clean Energy Systems and Technologies*. Green Energy and Technology. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-49787-2_22
- Murshed, M., Khan, U., Khan, A.M., & Ozturk, I. (2022). Can energy productivity gains harness the carbon dioxide-inhibiting agenda of the Next 11 countries? Implications for achieving sustainable development. *Sustainable Development*, 31:307–320. DOI: 10.1002/sd.2393
- Murshed, M. (2024). Can renewable energy transition drive green growth? The role of good governance in promoting carbon emission-adjusted economic growth in Next Eleven countries. *Innovation and Green Development*, 3(2), 100123. <https://doi.org/10.1016/j.igd.2023.100123>.
- Nadiri, A., Gündüz, V., & Adebayo, T.S. (2024). The role of financial and trade globalization in enhancing environmental sustainability: Evaluating the effectiveness of carbon taxation and renewable energy in EU member countries. *Borsa Istanbul Review*, 24(2), 235-247. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2024.01.004>.
- Nguyen, T.T.H., Phan, G.Q, Pham, V.K., & Bui, M.H. (2025). The nexus of renewable, non-renewable energy and ecological footprint with mediating effects of economic development: Evidence from a global sample. Editor(s): Nicholas Apergis, *Encyclopedia of Monetary Policy, Financial Mar-*

- kets and Banking* (First Edition), Academic Press, 515-525. <https://doi.org/10.1016/B978-0-44-313776-1.00263-4>.
- Nosheen, M., & Khan, Z. (2022). Nexus between biomass energy and economic growth: evidence from the next eleven countries. *Environ Sci Pollut Res*, 29, 60823–60831. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19489-0>
- Qin, L., Malik, M.Y., Latif, K., Khan, Z., Siddiqui, A.W., Ali, S. (2021). The salience of carbon leakage for climate action planning: Evidence from the next eleven countries. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 1064–1076. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.02.019>.
- Panwar, N.L., Kaushik, S.C., & Kothari, S. (2011). Role of renewable energy sources in environmental protection: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15, 1513–1524. doi:10.1016/j.rser.2010.11.037
- REN(21) Renewables 2024 Global Status Report-Energy Demand. <https://www.ren21.net/why-is-renewable-energy-important/> (20.07.2025)
- Ruan, Y., Wang, W., Abubakar, M., & Ahmad, N. (2025). Global economic resilience: Developing green growth strategies, renewable energy integration, and environmental economics for sustainability. *Renewable Energy*, 251, 123341. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2025.123341>.
- Saqib, N., & Radulescu, M. (2025). Expectations of reversing the path of the climate change: How industrialization, green growth and renewable energy protect environmental sustainability in the era of globalization? Editor(s): Nicholas Apergis, *Encyclopedia of Monetary Policy, Financial Markets and Banking* (First Edition), Academic Press, 233-243. <https://doi.org/10.1016/B978-0-44-313776-1.00206-3>.
- Sayed, E.T., Wilberforce, T., Elsaid, K., Rabaia, M.K.H., Abdelkareem, M.A., Chae, K-J., & Olabi, A.G. (2021). A critical review on environmental impacts of renewable energy systems and mitigation strategies: Wind, hydro, biomass and geothermal. *Science of The Total Environment*, 766, 144505. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.144505>.
- Sebestyén, V. (2021). Renewable and Sustainable Energy Reviews: Environmental impact networks of renewable energy power plants. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 151, 111626. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2021.111626>.
- Sultana, T., Hossain, S., Voumik, L.C., & Raihan, A. (2023). Does globalization escalate the carbon emissions? Empirical evidence from selected next-11 countries. *Energy Reports*, 10, 86-98. <https://doi.org/10.1016/j.egy.2023.06.020>.
- Sun, Y., Tian, W., Mehmood, U., Zhang, X., & Tariq, S. (2023). How do natural resources, urbanization, and institutional quality meet with ecological footprints in the presence of income inequality and human capital in the

- next eleven countries? *Resources Policy*, 85 (Part A), 104007. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104007>.
- Tezcan, N. (2024). Performance analysis of the Next Eleven countries regarding climate change for the selected years. *Journal of Capital Markets Studies (JCMS)*, 8(2), 275-290. <https://doi.org/10.1108/JCMS-08-2024-0043>
- United Nations Climate Change-UNFCCC. (2025). The Kyoto Protocol, Process and meetings. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-kyoto-protocol> (05.07.2025).
- United Nations-UN. (2015). Paris Agreement. https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (02.07.2025).
- Wang, J.; You, S.; Agyekum, E.B.; Matasane, C.; Uhunamure, S.E. (2022). Exploring the Impacts of Renewable Energy, Environmental Regulations, and Democracy on Ecological Footprints in the Next Eleven Nations. *Sustainability*, 14, 11909. <https://doi.org/10.3390/su141911909>
- Yang, L., Zhou, X., & Feng, X. (2022). Renewable energy led Economic Growth Hypothesis: Evidence from novel panel methods for N-11 economies. *Renewable Energy*, 197, 790-797. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.07.025>.
- Zhang, Y., Khan, N.U., Cai, H.H., Tang, S., & Bousrih, J. (2025). Sowing the seeds of sustainability: Digitalization, renewable energy, and carbon emissions in emerging economies' global value chains. *Journal of Environmental Management*, 393, 127119. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2025.127119>.

Küresel Tedarik Zincirlerinin Yeniden Şekillenmesinde Ticari Diplomasi ve Türkiye'nin Çok Kutuplu Dünyadaki Rolü

Emrullah Bardakçı¹

Özet

Bu bölüm, küresel tedarik zincirlerinde son yıllarda yaşanan dönüşümün nedenlerini ve Türkiye'nin bu süreçte ticari diplomasi aracılığıyla nasıl stratejik bir konum elde edebileceğini incelemektedir. 2008 küresel finans krizi, ABD-Çin ticaret savaşı, COVID-19 pandemisi ve Rusya - Ukrayna Savaşı gibi gelişmeler, dünya ekonomisini tek kutuplu yapıdan çok kutuplu bir düzene taşımıştır. Bu yeni düzende Asya, Batı ve Küresel Güney eksenleri arasında ekonomik ve lojistik dengeler yeniden şekillenmiştir. Çalışma, bu dönüşümün ekonomik güvenlik, teknoloji transferi, enerji arzı ve lojistik ağlar üzerindeki etkilerini tartışmaktadır. Ticari diplomasi, yalnızca devletler arası müzakereleri değil, özel sektör ve sivil toplum etkileşimini de kapsayan çok boyutlu bir araç olarak tanımlanmıştır. Türkiye'nin Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA), Orta Koridor ve Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesindeki faaliyetleri, ticari diplomasinin stratejik bir dış politika aracı haline geldiğini göstermektedir. Yöntem bölümünde, Türkiye'nin sektörel ihracat yapısı, lojistik performans endeksi (LPI), STA ağı, ekonomik dayanıklılık göstergeleri ve dış ticaret verileri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bulgular, Türkiye'nin genç iş gücü, jeostratejik konumu ve lojistik altyapısı sayesinde önemli avantajlara sahip olduğunu; ancak makroekonomik istikrarsızlık, enerji bağımlılığı ve dijital dönüşüm eksikliği gibi zayıf yönlerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Tartışma kısmında Türkiye'nin köprü rolü, jeopolitik risklerin yönetimi, kurumsal kapasite eksiklikleri ve dijitalleşmenin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, enerji diplomasi politikaları ve bölgesel işbirlikleri (özellikle Orta Asya ve Güney Kafkasya ile) Türkiye'nin tedarik zincirlerindeki etkinliğini artırabilecek stratejik araçlar olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin küresel tedarik

1 Dr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye, ekonometrist72@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6163-7214

zincirlerinde sürdürülebilir rekabet gücü elde edebilmesi için yalnızca coğrafi avantajına değil, inovasyon, dijitalleşme, yeşil dönüşüm ve insan kaynağı yatırımlarına da odaklanması gerektiği belirtilmiştir. Bölgesel işbirliklerinin güçlendirilmesi, enerji güvenliği, dijital altyapı ve kurumsal ticari diplomasi yapısının oluşturulması, Türkiye'nin çok kutuplu dünya düzeninde kalıcı bir lojistik ve üretim merkezi haline gelmesinin ön koşulları olarak sunulmuştur.

1. Giriş

2000'li yıllar, küresel ekonomi ve ticaret düzeninde radikal dönüşümlere sahne olmuştur. Özellikle 2008 küresel finans krizinden sonra uluslararası ticarete görülen kırılmalar, 2018'den itibaren hız kazanan ABD-Çin ticaret savaşı, COVID-19 pandemisinin küresel üretim ve lojistik zincirlerinde yarattığı şoklar ve son olarak 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, dünya ekonomisinin “tek kutuplu” serbest ticaret paradigmasından hızla uzaklaşmasına yol açmıştır. Bugün ortaya çıkan manzara, Çin'in liderlik ettiği Asya eksen, ABD ve Avrupa'nın merkezinde bulunduğu Batı eksen ve Latin Amerika ile Afrika'daki yükselen “küresel Güney” blokları arasında çok kutuplu bir ekonomik düzenin oluştuğunu göstermektedir. Bu dönüşüm, yalnızca ticari ilişkilerde değil, aynı zamanda ekonomik güvenlik, teknoloji transferi, lojistik ağlar ve enerji arz güvenliği gibi stratejik konularda da yeni kırılmalar üretmektedir. Pandemi sürecinde medikal malzeme ve gıda tedarikinde yaşanan sıkıntılar, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, mikroçip ve kritik madenler gibi stratejik girdilere erişimde ortaya çıkan sorunlar, devletlerin ticaret politikalarını yalnızca ekonomik büyüme aracı olmaktan çıkarıp bir ulusal güvenlik meselesi haline getirmiştir. İşte bu noktada “ticari diplomasi”, küresel tedarik zincirlerinin yeniden inşasında en kritik araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde ticari diplomasi yalnızca devletler arası resmi müzakerelerden ibaret olmayıp, aynı zamanda çok taraflı örgütler, bölgesel iş birlikleri, özel sektör temsilcileri ve hatta sivil toplum kuruluşlarını da kapsayan geniş bir aktörler ağı tarafından şekillendirilmektedir. Küresel değer zincirlerinin karmaşıklığı, ülkelerin dış ticaret politikalarında daha esnek, çok katmanlı ve iş birliğine dayalı bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda ticari diplomasi, hem pazarlara erişim stratejilerini hem de yatırım, inovasyon ve teknoloji transferini kapsayan bütüncül bir araç haline gelmiştir.

Türkiye özelinde bakıldığında ise, artan jeopolitik riskler ve çok kutuplu dünyanın getirdiği belirsizlikler, Ankara'nın dış ticaret politikalarında daha proaktif bir tavır almasını gerektirmektedir. Avrupa Birliği ile olan Gümrük Birliği ilişkilerinin güncellenmesi tartışmaları, Afrika açılımı çerçevesinde geliştirilen STA'lar ve Asya ile entegrasyonu artırmayı hedefleyen lojistik

projeler, Türkiye'nin ticari diplomasiyi yalnızca ekonomik değil aynı zamanda stratejik bir enstrüman olarak kullandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin dış ticaret stratejilerinde diplomasi, lojistik altyapı ve bölgesel iş birliği projeleri arasındaki uyum, küresel tedarik zincirlerinde daha kalıcı ve etkin bir konum elde etmesi açısından belirleyici olacaktır. Türkiye, jeostratejik konumu, Avrupa ile Asya arasındaki lojistik köprü rolü, Gümrük Birliği üyeliği ve son yıllarda hızla genişleyen Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ağı ile bu yeni düzende stratejik bir "hub" olma potansiyeline sahiptir. Orta Koridor, Zengezur Koridoru ve Marmaray bağlantıları gibi lojistik projeler Türkiye'nin transit ülke konumunu güçlendirirken, Türk Devletleri Teşkilatı üzerinden Asya açılımı da Türkiye'yi bölgesel bir merkez olarak öne çıkarmaktadır. Bu çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: Türkiye, ticari diplomasisini nasıl kullanarak küresel tedarik zincirlerinde stratejik bir rol üstlenebilir?

2. Literatür

Küresel tedarik zincirleri (KTZ), uluslararası ticaretin ve ekonomik dinamiklerin giderek karmaşıklaştığı günümüz dünyasında önemli bir analiz alanı haline gelmiştir. Gereffi'nin çalışmaları (Gereffi, 2018; Gedik, 2021) bu zincirlerin yalnızca ekonomik etkiler yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve politik sonuçlar da doğurduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, (Baldwin, 2022; Zengin vd, 2024) küresel üretim ağlarının parçalanmasının, ülkeleri ticaret ve yatırım politikalarını yeniden şekillendirmeye zorladığını belirtmektedir. Türkiye'nin KTZ içindeki rolü ise özellikle Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ile genişleyen bir çerçevede incelenmektedir (Gedik, 2021; Alkın & Türkcan, 2021). Ticari diplomasi, bu bağlamda devletlerin dış politika araçlarını ekonomi lehine kullanarak gerçekleştirdiği çok boyutlu bir strateji olarak tanımlanabilir. Saner ve Yiu (Koç, 2020), bu stratejinin ticaret anlaşmaları, yatırım teşvikleri ve dijital ticaret düzenlemeleri gibi geniş bir yelpazeyi kapsadığını ileri sürmektedir. Ayrıca Türkiye'nin KTZ'lerdeki konumu, lojistik performansı açısından bazı zorluklarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Akpınar, 2017). Özellikle finansman maliyetleri ve öngörülebilirlik gibi konularda zayıf noktaların bulunduğu belirtilmektedir (Akpınar, 2017). Literatürde Türkiye'nin KTZ'lerde ticari diplomasi uygulamalarının etkili bir şekilde nasıl kullanılabileceğine dair sınırlı analizler bulunmaktadır. Güney Kore, Polonya ve Vietnam gibi yükselen piyasalarla yapılan karşılaştırmalar, Türkiye'nin bu ülkeler karşısındaki avantajlarını ve dezavantajlarını ön plana çıkarmak için önemli bir alan sunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin genç ve dinamik iş gücü avantajı, diğer ülkelerden ayıran bir husus olmasına rağmen, yüksek teknoloji

üretimindeki zorluklar ve inovasyon eksiklikleri, Türkiye'nin KTZ'lerde daha üst basamaklara çıkmasını engellemektedir (Yazgan & Yıldız, 2022; Yaşa, 2019).

Dijitalleşme ve yeşil dönüşüm süreçlerinin KTZ üzerindeki etkileri de literatürde önemli bir tartışma konusudur. UNCTAD (Uslu,2018) dijital ticaretin KTZ'leri nasıl yeniden şekillendirdiğini vurgularken, OECD (Altınkaya,2022) sürdürülebilirlik ve karbon emisyonu standartlarının tedarik zincirlerinde belirleyici bir unsur olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı süreçlerine uyumu ve dijital ticaret altyapısının geliştirilmesi, önümüzdeki yıllarda büyük önem taşıyacaktır (Açık & Koç, 2024). Ayrıca, çok kutuplu dünya düzeninde Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ve AB'nin Küresel Geçit stratejileri gibi girişimlerin küresel tedarik zincirleri üzerindeki etkileri gözlemlenmektedir. Bu devasa projelerin ticari diplomasi ve stratejik bağlantılar yoluyla küresel güç dengelerini nasıl değiştireceği, araştırılması gereken bir başka konudur (Arslan vd., 2021; Kaya, 2021). Türkiye'nin bu girişimler içerisindeki pozisyonu, özellikle Avrasya ve Orta Doğu'daki jeostratejik konumu açısından kritik bir öneme sahiptir. Sonuç olarak, Türkiye'nin KTZ'lere entegre olabilmesi, sadece dış pazar erişiminde değil, aynı zamanda teknoloji transferi ve yatırım çekme stratejilerinin etkinliğine de doğrudan bağlıdır (Özer & Kutlu, 2019). Literatürde mevcut boşlukları doldurmak için kapsamlı ve karşılaştırmalı analizler yapmak, Türkiye'nin küresel değer zincirlerindeki konumunu daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır (Ece, 2022; Sarıhan & Bayır, 2023).

3. Yöntem

Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerindeki (KTZ) konumunu ve performansını anlamak için sektörel dağılım analizi, lojistik performans değerlendirmesi, ticari diplomasi göstergeleri ile karşılaştırmalı ekonomik dayanıklılık analizi yapılmakta; bunlar, çok boyutlu bir yaklaşım içerisinde ele alınmıştır.

3.1. Sektörel Derinlemesine Analiz

Türkiye'nin toplam ihracatında otomotiv, makine, tekstil, kimya ve tarım sektörlerinin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK verilerine göre, 2023 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının %13'ü otomotiv, %9'u makine, %12'si tekstil, %11'i kimya ve %9'u tarım ürünlerinden oluşmaktadır. Bu veriler, Türkiye'nin yalnızca düşük katma değerli ürünler değil, aynı zamanda orta ve yüksek teknoloji sektörlerde de güçlü bir konum kazandığını göstermektedir.

3.2. Lojistik Performans Analizi

Dünya Bankası'nın Lojistik Performans Endeksi (LPI) verileri, Türkiye'nin lojistik altyapısının rekabetçi olduğunu ortaya koymaktadır. 2023 yılı itibarıyla Türkiye'nin LPI değeri 3,4 olarak belirlenmiş, bu değer Polonya'nın 3,5, Güney Kore'nin 3,7 ve Vietnam'ın 3,3 seviyelerine paralel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin rekabet gücünün genel olarak olumlu olduğunu desteklemektedir (Pehlivan vd, 2024; Polat vd., 2023). Ancak, Asya'daki üretim merkezleriyle rekabet edebilmesi için Türkiye'nin gümrük süreçlerini dijitalleştirilmesi ve liman kapasitesini artırması gerektiği de belirtilmektedir (Ismail & Mahran, 2021).

3.3. Ticari Diplomasi Göstergeleri

Türkiye'nin ticari diplomasisi, imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ve bölgesel iş birlikleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. 2024 yılına kadar Türkiye'nin 23 ülke ile yürürlükte STA'sı bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin Gümrük Birliği avantajını pekiştirerek Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Latin Amerika pazarlarına erişimde rekabetçi bir üstünlük sağladığını göstermektedir (Sözbir, 2023).

3.4. Karşılaştırmalı Ekonomik Dayanıklılık Analizi

Araştırmalar, Türkiye'nin ticari şoklara karşı dayanıklılığını ortaya koymaktadır. 2020 pandemisi sürecinde Türkiye'nin ihracatındaki daralma %6 iken, Polonya'da bu oran %8, Güney Kore'de %5 ve Vietnam'da %9 olarak gerçekleşmiştir (Minnow et al., 2022; Bal, 2014). Bu bulgular, Türkiye'nin kıyaslamalı olarak daha hızlı bir toparlanma kapasitesine sahip olduğunu ve uluslararası krizlere karşı esnek bir üretim ve lojistik yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

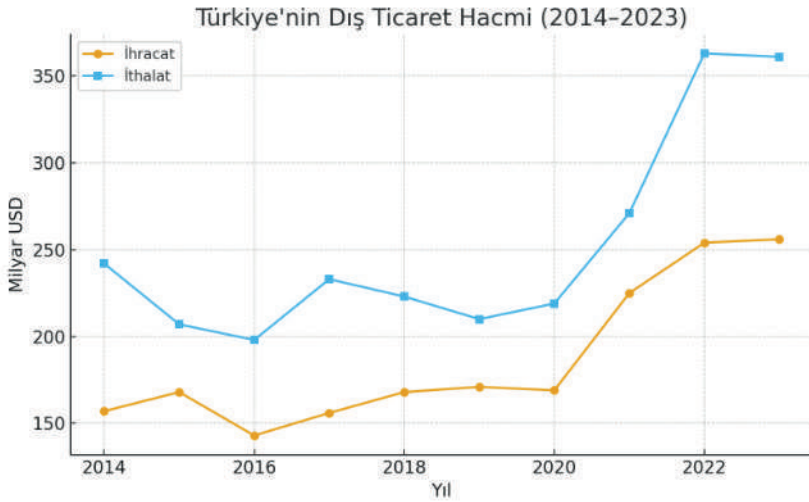
3.5. Veri Görselleştirme ve Politika Yansımaları

Veri görselleştirme teknikleri kullanılarak elde edilen veriler tablolarda ve grafiklerde sunulmuş, böylece analizlerin somut çıktıları ve Türkiye'nin uluslararası ticaret görünümü ortaya konulmuştur (Łukoszová, n.d.). Bu görselleştirmeler, Türkiye'nin ihracat-ithalat dengesini, sektörel paylarını ve rekabetçi konumunu değerlendirmek için politika yapıcılara uygulanabilir öneriler geliştirme konusunda temel teşkil etmektedir (Kargı, 2022). Bu çok boyutlu veri analizi yaklaşımı, sadece ekonomik rakamları değil, aynı zamanda ticari diplomasi, lojistik ve uluslararası işbirliği gibi faktörleri de kapsamaktadır (Hadžikadunić et al., 2023). Dolayısıyla, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerindeki etkinliği için bu verilerin ve analizlerin önemi büyüktür.

Tablo 1. Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri (2014–2023, Milyar USD)

Yıl	İhracat	İthalat
2014	157	242
2015	168	207
2016	143	198
2017	156	233
2018	168	223
2019	171	210
2020	169	219
2021	225	271
2022	254	363
2023	256	361

Kaynak: WTO (2023). World Trade Report.

Grafik 1. Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi (2014–2023)

Kaynak: WTO (2023). World Trade Report

3.6. Politika Analizi

Türkiye'nin mevcut dış ticaret politikaları üzerine yapılan bu analiz, Ticaret Bakanlığı'nın strateji raporları, OECD değerlendirmeleri ve Dünya Bankası'nın Lojistik Performans Endeksi raporları gibi çeşitli kaynakların ışığında dikkat çekici bulgular sunmaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin AB

Gümrük Birliği, Orta Koridor girişimi, Türk Devletleri Teşkilatı ile işbirliği ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ağı içindeki diplomatik araçları ele alınmıştır. Bunun amacı, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerinde merkezi bir aktör olma potansiyelini artırmak için izlenmesi gereken stratejik adımları belirlemektir.

4. Bulgular

4.1 Türkiye'nin Avantajları

Jeostratejik Konum ve Lojistik Köprü: Türkiye, Asya ile Avrupa arasında doğal bir transit güzergah olup, Orta Koridor, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ve Marmaray gibi projeler aracılığıyla taşıma maliyetlerini ve transit sürelerini kısaltmaktadır. Bu durum, küresel şirketler için Türkiye'yi bölgesel üretim ve dağıtım üssü olarak cazip kılmaktadır (Kavacı, 2021; Erkekoğlu & Koçer, 2022).

Gümrük Birliği ve STA Ağı: Türkiye, 1996 yılından beri AB Gümrük Birliği'nin bir parçasıdır. Bu durum, Türk üreticilerin Avrupa pazarına gümrüksüz erişimini sağlayarak Türkiye'yi Avrupa'nın tedarik zincirinde kritik bir aktör haline getirmektedir. Ayrıca, 2024 itibarıyla Türkiye'nin 38 ülkeyle yürürlükte olan Serbest Ticaret Anlaşmaları, Türkiye'nin küresel pazarlara entegrasyonunu artırmaktadır (Akar, 2022; Yalçın, 2023).

Genç ve Dinamik İş Gücü: Türkiye'nin nüfusunun %60'tan fazlasının 35 yaş altı olması, imalat ve lojistik sektörlerinde rekabetçi maliyetlerle nitelikli iş gücü sağlamak; bu durum Türkiye'de üretim süreçlerinde önemli bir avantaj oluşturmaktadır (Özenir, 2024).

Türk Devletleri Teşkilatı ile Bölgesel Açılım: Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan ile işbirliği yaparak Orta Asya pazarına açılmakta, enerji ve lojistik işbirlikleri geliştirmektedir. Bu yaklaşım, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne alternatif olarak Orta Koridor'un güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Salamı vd., 2015).

4.2 Türkiye'nin Zayıf Yönleri

Makroekonomik İstikrarsızlık: Türkiye, yüksek enflasyon, dalgalı döviz kuru ve yüksek finansman maliyetleri gibi sorunlar nedeniyle uluslararası yatırımcılar nezdinde güvenilirliğini zayıflatan makroekonomik sorunlarla karşı karşıyadır (Tataroğlu & Uzun, 2023).

Hukuk Güvenliği Sorunları: Yatırım ortamındaki düşük öngörülebilirlik ve mülkiyet haklarının korunmasında yaşanan belirsizlikler, doğrudan

yabancı yatırımları sınırlamaktadır. Bu durum, yatırımcıların Türkiye'deki faaliyetlerini olumsuz etkileyebilir (Taşpınar & Balun, 2023).

Enerji Bağımlılığı: Türkiye, enerji ihtiyacının yaklaşık %70'ini ithalat yoluyla karşılamaktadır. Bu durum, enerji fiyatlarındaki dalgalanmaların üretim maliyetlerini artırdığı bir risk taşımaktadır (Yıldırım, 2023).

Yeşil Mutabakat ve Dijital Uyum Eksiklikleri: AB'nin Yeşil Mutabakat politikaları çerçevesinde karbon vergilerinin uygulanmaya başlanması Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilemektedir. Türkiye'nin karbon salınımını azaltacak teknolojilere ve dijital ticaret altyapısına yeterli yatırımı yapılmamış olması da rekabet gücünü sınırlamaktadır (Oğuz, 2024).

4.3 Türkiye'nin Kullanabileceği Diplomatik Araçlar

STA Ağının Genişletilmesi: Türkiye, Latin Amerika ve Afrika ülkeleriyle STA müzakerelerini hızlandırarak Asya ve Avrupa dışındaki pazarlara da erişimini artırma fırsatını değerlendirebilir (Çamlıca, 2024).

Lojistik Altyapı Yatırımları: Kanal İstanbul, Zengezur Koridoru ve liman modernizasyonları gibi projeler, Türkiye'nin lojistik merkez olma kapasitesini güçlendirebilir (Sağkan & Başaran, 2024).

Yeşil ve Dijital Ticaret Uyum Politikaları: AB ile uyumlu karbon ticaret sistemlerinin kurulması ve dijital ticaret anlaşmalarının imzalanması, Türkiye'nin ticari diplomasi araç setini genişletebilir (Aydın & Karabulut, 2021).

Kurumsallaşmış Ticari Diplomasi Yapısı: Ticari diplomasi faaliyetlerinin Dışişleri Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı arasında dağınık bir şekilde yürütülmesi yerine, "Ticari Diplomasi Başkanlığı" gibi özel bir yapı oluşturulması, politika uyumunu artırabilir (Karabacak et al., 2023).

5. Tartışma

Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerindeki rolünün ticari diplomasi bağlamında değerlendirilmesi, hem fırsatları hem de riskleri aynı anda göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. Üç temel tartışma alanı öne çıkmaktadır:

5.1 Türkiye'nin Köprü Rolü

Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasındaki köprü konumu, küresel ticaretin yeniden yapılanmasında stratejik bir avantaj teşkil etmektedir. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında kuzey koridorunun güvenilirliğini yitirmesi, Türkiye'nin öncülük ettiği Orta Koridor'un cazibesini artırmıştır. Çin'in

Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde alternatif güzergâh arayışı, Türkiye'nin lojistik merkez olma potansiyelini artırmaktadır (Karadağ, 2022). Türkiye, ticari diplomasisini yalnızca Batı'ya değil, aynı zamanda Orta Asya, Güney Asya ve Afrika'ya da yönlendirmelidir. Küresel Güney ülkeleriyle kurulan yeni ittifaklar, Türkiye'nin tedarik zincirlerinde bir "hub" olmasını mümkün kılabilir.

Tablo 2. Türkiye Üzerinden Transit Yüklemler (2023)

Koridor	Yük Miktarı (Milyon Ton)	Büyüme Oranı (%)
Orta Koridor	4,2	12
Kuzey Koridor	3,1	-5
Deniz Yolu	15,5	3

5.2 Jeopolitik Riskler ve Ticari Diplomasi

Türkiye, stratejik bir konumda yer almasının getirdiği avantajların yanı sıra, beraberinde ciddi jeopolitik riskler de taşımaktadır. Enerji koridorlarının geçtiği, savaşların yaşandığı ve göç yollarının kesiştiği bir bölge olan Türkiye, bu unsurlar nedeniyle hem stratejik bir merkez olmaktadır hem de kırılganlıklar barındırmaktadır. Türkiye, ticari diplomasisini yalnızca siyasi ittifakların bir uzantısı olarak uygularsa, ekonomik fırsatlar jeopolitik gerilimlere kurban gidebilir Shrestha (2021). Bu durumu aşmak için Türkiye'nin ticari diplomasisi, klasik dış politikadan ayrıştırılarak daha profesyonel ve kurumsal bir zemine oturtulmalıdır. Güney Kore'nin "ticaret diplomasisi ajansı" modeli, Polonya'nın AB içindeki özel ticari temsilcilikleri veya Vietnam'ın ASEAN çerçevesindeki ekonomik iş birlikleri, Türkiye için örnek teşkil edebilir (Yıldırım & Özgür, 2023). Bu tür modern diplomasi uygulamaları, Türkiye'nin uluslararası ticaretteki pozisyonunu güçlendirebilmesi için önemli bir referans noktası sağlar. Ayrıca, jeopolitik belirsizlikler karşısında ekonomik diplomasinin aktif bir şekilde devreye sokulması, potansiyel yatırımcılar için güven ortamının sağlanmasına yardımcı olacaktır (Tütüncü, 2024).

5.3 Kurumsal Kapasite İhtiyacı

Türkiye'deki ticari diplomasi faaliyetleri, mevcut durumda birçok farklı bakanlık tarafından dağınık bir şekilde yürütülmektedir. Ticaret Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Yatırım Ofisi gibi kurumların ayrı ayrı faaliyet göstermesi, zaman zaman gerekli koordinasyonun sağlanamamasına ve uluslararası yatırımcılar açısından güven sorunlarına yol

açmaktadır (Elsawah & Howard, 2021). Bu durumun düzeltilmesi için ticari diplomasiyi yönetecek özel bir kurumsal yapı oluşturulmalıdır. Örneğin, “Ticari Diplomasi Başkanlığı” ya da “Ekonomik Diplomasi Ajansı” gibi yapılar, STA müzakereleri, yatırım promosyonları, lojistik işbirlikleri ve dijital ticaret anlaşmaları gibi süreçlerin koordine edilmesine yardımcı olabilir (Eren, 2020).

5.4 Dijitalleşmenin Tedarik Zincirlerindeki Rolü

Küresel tedarik zincirlerinde dijitalleşme süreci, şeffaflık ve hızlı tepki olanağı sağlama açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin e-ticaret ve lojistik teknolojilerinde attığı adımlar, Orta Koridor üzerinden geçiş yapan yüklerin daha etkin yönetimi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Özellikle blokzincir tabanlı takip sistemleri, lojistik süreçlerde güvenliği artırmakta ve transit sürelerini kısaltmaktadır (Yıldırım, 2023). Bu bağlamda, Türkiye'nin dijital lojistik uygulamalarındaki gelişimi, uluslararası ticaretteki rekabet gücünü artıracak nitelikte bir değişim ortaya koymaktadır (Asgary & Özdemir, 2019). Sonuç olarak, Türkiye'nin ticari diplomasisi, jeopolitik risk alanındaki karmaşık durumu yönetebilmek için daha entegre ve profesyonel bir yaklaşım gerektirmektedir. Kurumsal yapıdaki eksikliklerin giderilmesi ve dijitalleşmenin etkin bir şekilde kullanılması, Türkiye'nin küresel tedarik zincirlerindeki rolünü kuvvetlendirmek açısından kritik öneme sahiptir.

Tablo 3. Türkiye’de Lojistik Dijitalleşme Endeksi (2022-2024)

Yıl	Dijital Lojistik Uygulamalar (%)
2022	45
2023	52
2024	61

5.5 Enerji ve Lojistik Entegrasyonu

Türkiye'nin enerji koridorlarına yakınlığı, lojistik maliyetleri ve tedarik süreleri üzerinde belirgin bir etki yaratmaktadır. Özellikle yeni LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) ve petrol taşımacılığına yönelik boru hattı projeleri, Türkiye'nin enerji diplomasi ve ticaret stratejilerini güçlendirmekte, bu bağlamda ülkeyi enerji tedarik güvenliği ve lojistik açısından kritik bir merkez haline getirmektedir (Tüysüz vd., 2022). Türkiye'nin stratejik konumu, uluslararası enerji akışları için önemli bir güzergâh oluşturmakta ve bu durum, Türkiye'nin global tedarik zincirlerinde etkili bir rol oynayabilmesine olanak tanımaktadır (Vilko & Hallikas, 2023). Ayrıca, enerji projeleri sadece ekonomik avantajlar sunmakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin diplomasi

alanında da daha güçlü bir konum elde etmesine katkıda bulunmaktadır. Denizdeki enerji taşımacılığı için inşa edilen yeni altyapılar, Türkiye'nin bir lojistik merkezi olarak konumunu pekiştirmekte ve ekonomik ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Al-Mistarehi vd., 2021).

5.6 Küresel Risk Senaryoları

Pandemi sonrası küresel tedarik zincirlerinde yaşanan kırılmalar, Türkiye'nin kriz yönetimi kapasitesini önemli ölçüde test etmiştir. COVID-19'un etkileri, lojistik darboğazlarıyla birleşerek Türkiye'nin alternatif tedarik rotalarını hızla devreye sokma zorunluluğunu doğurmuştur (Tüysüz vd, 2022; Sarıözkan vd., 2021). Bu durum, Türkiye'nin ticari diplomasi ile kriz yönetimini entegre etme gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Uygulanan temel stratejiler, daha esnek ve dayanıklı bir tedarik zinciri yapısı oluşturmayı ve belirsizliklere karşı daha iyi bir hazırlık yapmayı hedeflemiştir (Rokicki et al., 2022). COVID-19 sonrası dönemde, lojistik firmalarının karşılaştığı zorluklar, özellikle yüksek operasyonel maliyetler ve tedarik zincirlerinin kesintiye uğraması, Türkiye'yi sürdürülebilir çözüm arayışlarına yöneltmiştir (Tüysüz vd., 2022; Li vd, 2022). Bu tür senaryolar, Türkiye'nin uluslararası ticaret ve lojistik stratejilerinin yeniden yapılandırılması gerektiğini göstermektedir; bu bağlamda ayrıntılı bir kriz yönetimi planı ve güçlü bir ticari diplomasi anlayışı gereklidir (Vilko & Hallikas, 2023; Danks vd., 2022). Sonuç olarak, Türkiye'nin enerji ve lojistik entegrasyonu, jeopolitik risklerin etkisi altında daha da önem kazanmaktadır. Enerji tedarik güvenliğini artırmayı hedefleyen projeler, Türkiye'nin stratejik konumunu güçlendirmekte; COVID-19 ile ortaya çıkan tedarik zinciri kırılmaları ise ticari diplomasi anlayışının esnekliğini ve krizlere karşı dayanıklılığını artırma ihtacını vurgulamaktadır.

Tablo 4. Türkiye'nin Kriz Dönemi Lojistik Performansı (2020-2022)

Dönem	Transit Süre (Gün)	Gecikme Oranı (%)
2020	14	18
2021	12	12
2022	10	8

5.7 Bölgesel İşbirliklerinin Önemi

Türkiye'nin tedarik zincirlerindeki rolünü güçlendirmesi için bölgesel işbirlikleri kritik bir öneme sahiptir. Özellikle Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleriyle imzalanan lojistik ve serbest ticaret anlaşmaları, Türkiye'nin transit yükleme kapasitesini artırmakta ve çok kutuplu dünyadaki

etkisini pekiştirmektedir (Aydın, 2024). Bu tür işbirlikleri, Türkiye'nin stratejik coğrafi konumunu avantaj haline getirerek, ekonomik ilişkilerin derinleşmesine ve bölgesel istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Hanişoğlu, 2019). Ticaretin artırılması ve lojistik süreçlerin etkinleştirilmesi için bu işbirliklerinin önemi büyüktür. Türkiye, Orta Asya ile olan tarihi, kültürel ve ticari bağlarını güçlendirme isteği ile bu bölgede etkin bir rol oynamak istemektedir (Aygül, 2018). Türk Devletleri Teşkilatı gibi platformlar, bu bağlamda Türkiye'nin bölgesel işbirliklerini geliştirme ve ekonomik işbirliklerini artırma çabalarına olanak sağlayan önemli bir forumdur (Aydın, 2024). Bölgesel işbirliklerinin güçlendirilmesi, Türkiye'nin enerji koridorları üzerindeki etkisini artırmakta ve aynı zamanda enerji güvenliğini de desteklemektedir. Türkiye, bu pozisyonunu kullanarak, Orta Asya ve Güney Kafkasya'da enerji projelerine öncülük edebilir ve bu projeleri uluslararası düzeyde önemli ortaklıklarla zenginleştirebilir (Aksoy & Çoban, 2022). Ayrıca, Türkiye'nin enerji diplomasi ve lojistik alanındaki etkinliğini artıracak olan bu işbirlikleri, yalnızca ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası arenada daha güçlü bir aktör olmasına imkan tanıyacaktır (GÜRBÜZ, 2023).vSonuç olarak, bölgesel işbirlikleri, Türkiye'nin tedarik zincirlerindeki rolünü genişletmek, ekonomik ilişkilerini artırmak ve stratejik konumunu güçlendirmek için kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu işbirlikleri, hem Türkiye'nin uluslararası ticaret siyasi çıkarlarını pekiştiren bir araçtır, hem de bölgesel istikrar ve işbirliğini güçlendirme potansiyeline sahiptir. Bu anlayışta Çin ve Kazakistan'ın kurucu ortakları arasında bulundukları örgüt, zamanla genişleyerek Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) halini almıştır. Asyalı ülkeler ile bölgesel güvenlik kaygıları odağında kurulan örgüt, bugün kıtanın önemli bir ortaklığı halini almasına rağmen işbirlikleri adına beklentinin altında kalmıştır (Aydın, 2024). Ülkelerin ekonomik kalkınmasında ulusal kalkınma politikalarının yanı sıra bölgesel veya yerel kalkınma politikaları ve stratejileri etkili olmaktadır (Hanişoğlu, 2019). İklim değişikliği, çevresel bozulma gibi küresel çevre sorunlarının çözümü yalnızca ulusal değil, bölgesel ve çok taraflı işbirliklerini gerektirmiştir (Aksoy & Çoban, 2022). Bölgesel işbirliklerinin ekonomik göstergeler üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Bu çalışma doğu-batı ve kuzey-güney enerji yolları üzerindeki Türkiye'nin rolüne vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin enerji diplomasi stratejileri üzerine yapılan inceleme üzerine odaklanmaktadır.

6. Sonuç

Türkiye, çok kutuplu dünyada tedarik zincirlerinin yeniden şekillenmesinde sadece coğrafi avantajına güvenmemeli; aynı zamanda

yüksek katma değerli üretim kapasitesini artırarak küresel lojistik ağlarda stratejik bir merkez olmayı hedeflemelidir. Literatürde de belirtildiği üzere, yalnızca jeostratejik konumun tek başına sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlamadığı; bunun, inovasyon kapasitesi, üretim gücü ve dijitalleşme ile desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Gereffi, 2018; Baldwin, 2016). Sanayi 4.0 teknolojilerinin benimsenmesi ve inovasyon ekosistemlerinin geliştirilmesi, Türkiye'nin yalnızca bir transit ülke değil aynı zamanda üretim ve dağıtım merkezlerinden biri olmasına imkân tanıyacaktır. Türkiye'nin tedarik zincirlerinde dayanıklılık kazanabilmesi için bölgesel işbirlikleri ve çok taraflı ticaret mekanizmaları kritik önemdedir. Bölgesel entegrasyon çalışmalarının tedarik zinciri güvenliğini güçlendirdiği farklı araştırmalarda ortaya konmuştur (Christopher & Holweg, 2011). Bu bağlamda, Orta Doğu, Kafkasya ve Afrika ile geliştirilen ekonomik ilişkiler yalnızca yeni ticaret imkânları yaratmayacak, aynı zamanda kriz dönemlerinde alternatif tedarik hatlarının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, ticaret diplomasisi ve ekonomik ağların eşgüdümlü biçimde yürütülmesi, Türkiye'nin kırılganlığını azaltan temel unsurlardan biri olacaktır. Enerji ve hammadde güvenliği, Türkiye'nin lojistik stratejisinin merkezinde yer almalıdır. Kaynak güvenliğinin, tedarik zincirleri üzerindeki maliyet ve rekabet unsurlarını doğrudan etkilediği pek çok çalışmada gösterilmiştir (Yergin, 2020; Moradi & Haghighat, 2021). Yenilenebilir enerji yatırımları, stratejik rezervlerin doğru yönetimi ve yerli kaynakların etkin kullanımı, Türkiye'nin hem lojistik maliyetlerini azaltacak hem de uluslararası pazarlarda rekabet gücünü yükseltecektir. Dijital dönüşüm ve veri altyapısının geliştirilmesi ise, şeffaf ve hızlı işleyen tedarik zincirlerinin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Araştırmalar, dijital platformların ve akıllı lojistik çözümlerinin, küresel tedarik zincirlerinde güven ve verimlilik artışı sağladığını ortaya koymaktadır (Kache & Seuring, 2017; Büyüközkan & Göçer, 2018). Türkiye, akıllı liman uygulamaları, dijital gümrük sistemleri ve büyük veri tabanlı lojistik takip platformları ile yalnızca ticari işlemleri kolaylaştırmayacak, aynı zamanda yabancı yatırımcılar için güvenilir bir iş ortamı da oluşturacaktır. İnsan kaynağı yatırımları da Türkiye'nin uzun vadeli tedarik zinciri stratejisinde kritik bir rol oynamaktadır. Literatür, nitelikli iş gücünün lojistik performansı doğrudan etkilediğini ve beşeri sermayeye yapılan yatırımların uzun vadede rekabet avantajı sağladığını göstermektedir (Becker, 1993; Barney, 1991). Bu bağlamda üniversite-sanayi işbirliklerinin artırılması, mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi ve küresel standartlara uygun sertifikasyon mekanizmalarının oluşturulması Türkiye'nin küresel lojistik ağlardaki etkinliğini güçlendirecektir. Bunun yanında, sürdürülebilir tedarik zincirleri kavramı giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Avrupa Birliği'nin "Yeşil

Mutabakat” çerçevesinde getirdiği karbon düzenleme mekanizmaları dikkate alındığında, Türkiye’nin de lojistik ve üretim süreçlerinde düşük karbonlu uygulamaları yaygınlaştırması bir zorunluluk hâline gelmiştir (European Commission, 2020). Çalışmalar, çevresel sürdürülebilirliğin yalnızca ekolojik değil aynı zamanda ekonomik bir avantaj yarattığını ortaya koymaktadır (Seuring & Müller, 2008). Bu doğrultuda, Türkiye’nin karbonsuz taşımacılık, yeşil limanlar ve elektrikli lojistik altyapısına yatırım yapması gerekmektedir. Son olarak, Jeopolitik belirsizlikler, doğal afetler ve küresel şoklar karşısında esnek ve dayanıklı tedarik zincirleri inşa etmek, literatürde “supply chain resilience” olarak tanımlanmakta ve kritik bir başarı faktörü olarak değerlendirilmektedir (Sheffi, 2005; Ivanov, 2020). Türkiye’nin bu yaklaşımı benimsemesi, hem bölgesel hem de küresel düzeyde istikrar ve güvenilirlik algısını güçlendirecektir.

Kaynakça

- Açık, E. ve Koç, E. (2024). Özümseme kapasitesinin firma performansına etkisinde tedarik zinciri çevikliği ve tedarik zinciri inovasyonunun sıralı aracı rollerinin araştırılması (Investigating the sequential mediating roles of supply chain agility and supply chain innovation in the impact of absorptive capacity on firm performance). *Journal of Business Research - Türk*. https://doi.org/10.20491/isarder.2024.1832
- Akar, G. (2022). Tedarik zincirlerinde sürdürülebilir imalatın önündeki engelleyici faktörlerin tam tutarlılık yöntemiyle (FUCOM) değerlendirilmesi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), 298-318. https://doi.org/10.38057/bifd.1177985
- Akpınar, E. (2017). The relationship between development of foreign trade and employment in Turkey. *Harran Education Journal*, 2(2), 18-32. https://doi.org/10.22596/2017.0202.18.32
- Aksoy, M. ve Çoban, O. (2022). Seçilmiş temel göstergelerle enerji tüketiminin çevresel bozulma üzerine etkisi: bir ARDL yaklaşımı. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 63(63), 1565-1574. https://doi.org/10.29228/smryj.63760
- Alkın, H. ve Türkcan, K. (2021). Yabancı katma değer ihracat içerisindeki yerli katma değere etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(3), 798-820. https://doi.org/10.17153/oguiibf.947979
- Al-Mistarehi, A., vd.(2021). Determinants of the willingness of the general population to get vaccinated against COVID-19 in a developing country. *Clinical and Experimental Vaccine Research*, 10(2), 171. https://doi.org/10.7774/cevr.2021.10.2.171
- Altınkaya, Z. (2022). 19. yüzyıl dünya ekonomisinde Osmanlı Devleti uluslararası ticaret politikaları. *Maliye Finans Yazıları*, (118), 271-306. https://doi.org/10.33203/mfy.1087104
- Amal, E., Yılmaz, K., & Özdemir, E. (2022). Rüzgar enerji santrallerinin elektrik şebekesine etkilerinin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 5(2), 50-65. https://doi.org/10.53410/koufbd.1096254
- Arslan, İ., Şengül, O., & Künc, S. (2021). The evaluation of the relationship between foreign trade and environmental pollution in Turkey within the perspective of the pollution haven hypothesis. *The Journal of Soci-*

- al Sciences, 54(54), 347-365. [<https://doi.org/10.29228/sobider.52511>]
(<https://doi.org/10.29228/sobider.52511>)
- Asgary, A. ve Özdemir, A. (2019). Global risks and tourism industry in Turkey. *Quality & Quantity*, 54(5-6), 1513-1536. <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00902-9>
- Aydın, F. (2024). Şanghay İşbirliği Örgütü: Türkiye'nin Kazakistan ve Orta Asya politikalarında bağlayıcı unsur mu?. *SDE Akademi Dergisi*, 4(1), 149-170. <https://doi.org/10.58375/sde.1422652>
- Aydın, K. ve Karabulut, M. (2021). Temperature relationships with elevation and latitude in Turkey. *The Journal of Social Sciences*, 53(53), 501-519. <https://doi.org/10.29228/sobider.51986>
- Aygül, H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 68-82. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.369358>](<https://doi.org/10.21076/vizyoner.369358>)
- Bal, A. (2014). The effects of the Transatlantic Trade and Investment Partnership on the European Union and Turkey. <https://doi.org/10.36880/c05.01101>
- Baldwin, R. (2022). *The Great Convergence and Supply Chain Fragmentation*. MIT Press.
- Çamlıca, Z. (2024). Tedarik zincirinde sürdürülebilirlik: BİST sürdürülebilirlik 25 endeksi şirketlerinde bir içerik analizi. **Business Economics and Management Research Journal**, 7(2), 105-121. <https://doi.org/10.58308/bemarej.1520009>
- Danks, Z., Schiavone, M., Butler, A., Fricke, K., Davis, A., & Cobb, D. (2022). Effects of the COVID-19 pandemic on 2020 spring turkey hunting across the United States. *Wildlife Society Bulletin*, 46(2). <https://doi.org/10.1002/wsb.1294>
- Dünya Bankası (2023). *Logistics Performance Index*.
- Ece, N. (2022). Rusya-Ukrayna savaşının dış ticaret ve küresel güvenliğe etkisi: Montrö Boğazlar Sözleşmesinin savaşın genişlemesinin önlenmesine katkısı. *Kent Akademisi*, 15(3), 1391-1412. <https://doi.org/10.35674/kent.1132664>
- Ekinci, F. (2019). YSA ve ANFIS tekniklerine dayalı enerji tüketim tahmin yöntemlerinin karşılaştırılması. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(3), 1029-1044. <https://doi.org/10.29130/dubited.485822>
- Elsawah, M. ve Howard, P. (2021). Where news could not inspire change: TRT World as a party broadcaster. *Journalism*, 23(10), 2079-

2095. https://doi.org/10.1177/14648849211033444
- Eren, E. (2020). Education policies as a tool of soft power: Alliance Française and Yunus Emre Institute. *Current Research in Social Sciences*, 6(2), 125-134. https://doi.org/10.30613/uresosc.741167
- Erkekoğlu, H. ve Koçer, E. (2022). Türkiye ile Mısır serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri: İhracatta uzmanlaşma (ES) endeksi uygulaması. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 938-950. https://doi.org/10.11616/asbi.1103587
- Feng, Y., & Huang, J. (2021). China's Belt and Road Initiative and the reshaping of global value chains. *Journal of Contemporary Asia*, 51(5), 745-764.
- Gedik, Y. (2021). Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi: kuramsal bir değerlendirme. *International Journal of Management Economics and Business*. https://doi.org/10.17130/ijmeb.780246
- Gereffi, G. (2018). *Global Value Chains and Development: Redefining the Contours of 21st Century Capitalism*. Cambridge University Press.
- Gürbüz, K. (2023). Atatürk döneminde Sadabat Paketi çerçevesinde Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 330-349. https://doi.org/10.31592/aeusbed.1224394
- Hadžikadunić, A., Stević, Ž., Yazdani, M., & Hernandez, V. (2023). Comparative analysis of the logistics performance index of European Union countries: 2007-2023. *JOTE*, 1(1), 1-11. https://doi.org/10.56578/jote010101
- Hanişoğlu, G. (2019). Balıkesir ili Gönen ilçesi ekonomik değerlerinin analizi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 100-116. https://doi.org/10.18221/bujss.580558
- Ismail, T. ve Mahran, A. (2021). The relationship between logistics performance and customer loyalty in manufacturing companies using (3PLs) services in Egypt. *The Academic Journal of Contemporary Commercial Research*, 1(1), 38-74. https://doi.org/10.21608/ajccr.2021.211512
- Karadağ, T. (2022). Tedarikçi seçiminde iş sağlığı ve güvenliği malzemelerinin alımına yönelik bir uygulama. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*. https://doi.org/10.26677/tr1010.2022.1039
- Kargı, V. (2022). Evaluation of logistics performance of the OECD member countries with integrated entropy and WASPAS method. *Yönetim ve*

- Ekonomi Dergisi, 29(4), 801-811. <https://doi.org/10.18657/yonvecek.1067480>
- Kavacı, M. (2021). Serbest Ticaret Anlaşmalarının (Sta) Türkiye ile AB Üyesi Olmayan Balkan Ülkeleri Arasındaki dış ticarete yansımaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (68), 222-243. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.837145>
- Kaya, S. (2024). Kaya gazı ve kaya gazının lojistiği. *Enderun Dergisi*, 8(1), 1-22. <https://doi.org/10.59274/enderun.1328474>
- Kaya, T. (2021). Ticaret şirketleri bakımından tâbiyet planlaması ve uluslararası yatırım hukuku açısından doğurduğu sonuçlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(4), 61-101. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1018657>
- Kaynar, O., Yüksek, A., & Demirkoparan, F. (2016). Forecasting of Turkey's electricity consumption using support vector regression trained with genetic algorithm. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 45-60. <https://doi.org/10.26560/iuifm.331689>
- Koç, E. (2020). Tedarik zinciri izlenebilirliği ve sürdürülebilirliğinde yeni paradigma: blokzincir. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 417-438. <https://doi.org/10.29029/busbed.731939>
- Li, H., Zhang, Z., & Zhao, Y. (2022). Impacts and solutions of covid-19 pandemic on logistics industry. <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.220307.238>
- Minnow, M., Quansah, E., & Bányai, T. (2022). Benchmark of countries' performance in logistics: an approach based on world bank open data. *Advanced Logistic Systems - Theory and Practice*, 16(1), 69-84. <https://doi.org/10.32971/als.2022.007>
- Oğuz, Y. (2024). Denizyolu taşımacılığının küresel tedarik zincirlerindeki önemi. *Tam Akademi Dergisi*. <https://doi.org/10.58239/tamde.2024.01.006.x>
- Özenir, İ. (2024). Gıda tedarik zincirlerinde tedarikçi kalite problemleri analizi: Türkiye örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1050-1072. <https://doi.org/10.54688/ayd.1463526>
- Özer, H., & Kutlu, M. (2019). Türkiye'de enflasyon, döviz kuru ve dış ticaret dengesi ilişkisinin VAR modeli ile analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 214-231. <https://doi.org/10.11611/yead.628510>

- Özkiş, A. (2024). Deniz yirtıcıları algoritması ile Türkiye'nin enerji talebinin tahmin edilmesine yönelik kapsamlı bir çalışma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 27(2), 615–630.
- Pala, P. (2023). Türkiye cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında enerji diplomasisine yön veren bölgesel ve küresel denklemler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (78), 422-430. [<https://doi.org/10.51290/dpus-be.1359078>](<https://doi.org/10.51290/dpusbe.1359078>)
- Pehlivan, P., Aslan, A., David, S., & Bacalum, S. (2024). Determination of logistics performance of G20 countries using quantitative decision-making techniques. *Sustainability*, 16(5), 1852. <https://doi.org/10.3390/su16051852>
- Polat, M., Kara, K., & Acar, A. (2023). Competitiveness based logistics performance index: an empirical analysis in OECD countries. *Competition and Regulation in Network Industries*, 24(2–3), 97–119. <https://doi.org/10.1177/17835917231185890>
- Rokicki, T., Bórawski, P., Beldycka-Bórawska, A., Szeberényi, A., & Perowska, A. (2022). Changes in logistics activities in Poland as a result of the covid-19 pandemic. *Sustainability*, 14(16), 10303. <https://doi.org/10.3390/su141610303>
- Salami, E., Oral, E., & Aydın, S. (2015). Yüklenici firmaların tedarik zinciri yönetimi uygulamalarında kritik başarı faktörleri. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 30(1), 17–24. <https://doi.org/10.21605/cukurovaummfd.242785>
- Sarıhan, A., & Bayır, M. (2023). İthalatta korumacılığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: panel ARDL yaklaşımı. *International Journal of Social Inquiry*, 16(1), 189–205. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1205905>
- Sarıözkan, S., Akçay, A., Küçükoflaz, M., & Güngör, G. (2021). The short-term impact of the covid-19 pandemic on livestock products and feed prices in Turkey. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 68(4), 337–342. <https://doi.org/10.33988/auvfd.774657>
- Sağkan, F., & Başaran, İ. (2024). Tedarik zinciri dayanıklılığı ve esnekliği: değişen kurumsal değer yaklaşımları perspektifinden bir yazın taraması. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 84–141. <https://doi.org/10.54993/syad.1449614>
- Shrestha, R. (2021). Economic diplomacy for development partnership. *Journal of Foreign Affairs*, 1(1), 59–78. <https://doi.org/10.3126/jofa.v1i1.36249>

- Sözbir, M. (2023). The effect of Turkey's free trade agreements on its external trade: counterfactual impact analysis. *Fiscaoeconomia*, 7(2), 1474–1485. https://doi.org/10.25295/fsecon.1236474
- Taglioni, D., & Winkler, D. (2016). Making Global Value Chains Work for Development. World Bank Publications.
- Tataroğlu, N., & Uzun, G. (2023). Mahalle perspektifinden ekolojik güvenlik. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub269.c1087
- Taşpınar, Y., & Balun, B. (2023). Doğal afetlerle oluşan krizler: Türkiye'de kentlerde afet yönetimi ve sosyal devlet uygulamaları. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub269.c1091
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2024). Dış Ticaret İstatistikleri.
- TUYSUZ, S., Baycan, T., & Altuğ, F. (2022). Economic impact of the covid-19 outbreak in Turkey: analysis of vulnerability and resilience of regions. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*, 6(3), 1133–1158. https://doi.org/10.1007/s41685-022-00255-6
- TÜTÜNCÜ, A. (2024). Geopolitical risk and tourism in Turkey. *Review of Economics and Political Science*, 9(4), 382–398. https://doi.org/10.1108/rep-11-2022-0094
- UNCTAD. (2021). World Investment Report 2021: Investing in Sustainable Recovery. United Nations.
- Uslu, H. (2018). Türkiye'de döviz kuru ve faiz oranının dış ticaret üzerine etkileri. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 311–334. https://doi.org/10.30784/epfad.453358
- Vilko, J., & Hallikas, J. (2023). Impact of covid-19 on logistics sector companies. *International Journal of Industrial Engineering and Operations Management*, 6(1), 25–42. https://doi.org/10.1108/ijiecom-10-2022-0057
- WTO (2023). World Trade Report.
- World Bank. (2023). Connecting to Compete 2023: Trade Logistics in the Global Economy. World Bank Publications.
- Yaşa, A. (2019). Yaşanan değişim ve dönüşümler perspektifinde küreselleşme sürecinde bütçe politikaları. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(2), 233–256. https://doi.org/10.30586/pek.614228

- Yalkı, A. (2023). Yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji arzı içindeki payı: Türkiye incelemesi. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub299.c1446>
- Yalçın, E. (2023). Kentlerde Konut Krizi. In: Tekin, Ö. F. (Ed.), Kent ve Kriz. Özgür Yayınları. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub269.c1089>
- Yazgan, H., & Yıldız, M. (2022). Tedarik zinciri ve bilgi sistemleri stratejik uyumunun tedarik zinciri performansına etkisi. *Journal of Business Research - Türk*. <https://doi.org/10.20491/isarder.2022.1451>
- Yıldırım, E. (2023). The relationship of geopolitical risk and tourism in Turkey: Fourier Toda-Yamamoto causes analysis. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (59), 327–347. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1229582>
- Yıldırım, E., & Özgür, M. (2023). The relationship between geopolitical risk and credit default swap premium: evidence from Turkey. *Ekonomika*, 102(1), 81–101. <https://doi.org/10.15388/ekon.2023.102.1.5>
- Yıldırım, G. (2023). Tedarik zinciri yönetiminde iç kontrol: verimliliğin ve risk yönetiminin artırılması. *Denetişim*, (28), 123–136. <https://doi.org/10.58348/denetisim.1320143>
- Yurtkuran, S. (2021). Enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve lojistik arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(3), 1245–1260. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.875759>
- Zengin, Z., Bayarçelik, E., & Apak, S. (2024). Gıda sektöründe yalın tedarik zinciri yönetimi ile tedarik zinciri yönetimi arasında performans değerlendirmesi. *Journal of Yaşar University*, 19(73), 40–61. <https://doi.org/10.19168/jyasar.1245582>

Uluslararası Ticaret ve Lojistik Alanında Modern Çalışmalar

Editör:

Doç. Dr. Hasan Bardakçı